Péczeli Anna

Az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia kapcsolata a XXI. század elején

GROTIUS E-KÖNYVTÁR

2010

Sorozatszerkesztő
Horváth Jenő

Péczeli Anna

Az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia kapcsolata a XXI. század elején

GROTIUS E-KÖNYVTÁR

2010

A dolgozat a szerző diplomamunkája, amely 2010-ben készült a Budapesti Corvinus Egyetemen. A szakszeminárium vezető Csicsmann László, a külső konzulens N. Rózsa Erzsébet.

© Péczeli Anna

Tartalom

Bevezetés / 6

1. Témafelvetés / 6
2. Fő tézisek és módszertan / 7
3. Rövid történeti áttekintő / 8

I. fejezet. Szaúd-Arábia külpolitikai rendszere / 12

1. A királyi család és a szaúdi külpolitikai rendszer / 12
2. A vahhábizmus mint politikai ideológia és szerepe a szaúdi külpolitikai gondolkodásban / 15
3. A szaúdiak és a terrorizmus kérdése 2001. szeptember 11. előtt / 17

II. fejezet. A két ország kapcsolata a terror elleni háború keretében / 22

1. A szeptember 11-ei terrortámadások és azok következményei / 22
   - 1.1. Amerikai-szaúdi kapcsolatok az ezredfordulón
   - 1.2. Az amerikai terrorelhárítás intézményi keretei és a szeptember 11-ei támadások
   - 1.3. A támadások következményei az amerikai-szaúdi kapcsolatok alakulására és a reformfolyamatok kezdete
2. Afganisztán / 28
3. Irak / 31
   - 3.1. A szaúdi geostratégia „szerepe” a háború megindításában
   - 3.2. Az iraki háború előkészületei szaúdi szemszögből
   - 3.3. Az iraki háború első öt éve
   - 3.4. Az iraki háború gazdasági vonatkozásai
4. Irán / 47
   - 4.1. Az iráni atomprogram
   - 4.2. Irán regionális „nagyhatalmi” státusza
5. A palesztín-izraeli békefolyamat / 54
   - 5.1. A szaúdiak történelmi szerepe a palesztín-izraeli békefolyamatban
   - 5.2. A szaúdi béketerv
   - 5.3. Amerika szerepvállalása: az „Útiterv” és az annapolisi csúcstalálkozó
   - 5.4. A libanoni és a gázai háborúk, illetve azok regionális következményei

III. fejezet. A kapcsolatok alakulása az Obama-adminisztráció idején / 60

1. Az Obama-adminisztráció retorikája – avagy folytonosság és megszakítottság az Egyesült Államok Közel-Kelet politikájában / 61
2. A Közel-Kelet főbb válságainak legújabb fejleményei /62
3. Az amerikai-szaúdi kapcsolatok jövője Szaúd-Arábia belső folyamatainak tükrében / 66
4. Külső kihívások: a kínai előretörés hatásai az amerikai-szaúdi kapcsolatokra / 67

Befejezés / 71
Irodalomjegyzék / 74
Mellékletek / 86
Függelék / 95

Bevezetés

1. Témafelvetés

Dolgozatomban az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia XXI. századi kapcsolatával foglalkozom. Ezt a témakört azért választottam, mert az Egyesült Államok közel-keleti politikája már évek óta a figyelem középpontjában van – Afganisztán, Irak, Irán és a palesztín-kérdés hatalmas szakirodalomra tekint vissza, hazánkban és külföldön egyaránt. Ezzel szemben a problémás országokkal közvetlenül szomszédos államok álláspontjának és jelentőségének elemzése rendkívül háttérbe szorult. Az Obama-adminisztráció hatalomra kerülésével ugyanakkor mind nagyobb szerep jut ezen országoknak a vitás kérdések rendezésében. Éppen ezért úgy gondolom, hogy az amerikai-szaúdi kapcsolatok elemzése egyfajta hiánypótlást jelenthet a magyar szakirodalomban, és feltétlen hozzájárulhat napjaink egyik legnagyobb kihívást jelentő régiójának megértéséhez.

Amerika és Szaúd-Arábia kapcsolata egészen az 1930-as évekig nyúlik vissza, és alapvetően a kőolaj-kereskedelemből nőtte ki magát. Ez a kapocs később egy katonai és ideológiai együttműködéssel is kiegészült, ezzel Szaúd-Arábiát téve az Egyesült Államok elsőszámú arab partnerévé. Szaúd-Arábia jelentősége ugyanakkor nem csak ezen három faktorból ered. A szaúdi állam kőolajának köszönhetően a régió több országát is magába tömörítő OPEC legbefolyásosabb hatalma, emellett pedig a Perzsa-öböl országaiból létrejött Öböl-menti Együttműködési Tanács vezető állama is. Regionális nagyhatalmiságához a kőolaj mellett, az is hozzájárult, hogy az iszlám két legszentebb helye, Mekka és Medina is itt található, ezzel a szaúdiaknak különös vallási jelentőséget biztosítva a szunnita világban. Mindezeken túl pedig kiemelendő még a szaúdiak stratégiai fekvése is, mely szintén felértékeli őket az Egyesült Államok számára.

A két ország kapcsolatát azonban az 1990-es évektől több vitás kérdés árnyékolta be, ezzel megnehezítve a további együttműködést. Az igazi törést ugyanakkor a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások jelentették, melyekben a 19 elkövetőből 15 szaúdi állampolgár volt. Paradox módon azonban annak ellenére, hogy ez az esemény rövidtávon mélypontra repítette az amerikai-szaúdi kapcsolatokat; hosszú távon egy olyan új nemzetközi helyzetet eredményezett, melyben az amerikaiak által meghirdetett globális terror elleni küzdelem kereteiben a két ország kapcsolata képes volt megújulni és új területeken magára találni.

Dolgozatomban alapvetően ennek a folyamatnak fogok a mélyére ásni, feltárva a történelmileg meghatározó előzményeket és bemutatva a régió legújabb fejleményeinek hatását a két ország kapcsolatára.

2. Fő tézisek és módszertan

A dolgozat egészét tekintve azt szeretném bizonyítani, hogy az amerikai-szaúdi kapcsolatok fölött még nem járt el az idő. A történelmileg meghatározó kőolaj, vallás és katonai támaszpontok hármasa ugyan ma már nem helytálló, a kieső pillérek helyett azonban új összetartó elemek léptek be a két ország kapcsolatába.

A stratégiai partnerség átalakulása elsősorban annak köszönhető, hogy a bipoláris világrenddel szemben ma már nem csak egy ellenféllel kell számolni, hanem egymással párhuzamosan több kihívás éri az államokat, éppen ezért fordulhat elő, hogy az amerikai-szaúdi kapcsolatok egyes területeken teljesen jól működnek, míg máshol komoly konfliktusok nehezítik az együttműködést – ez ugyanakkor nem feltétlen csökkenti a kapcsolatok értékét és erejét. Mindezt azzal kívánom majd bizonyítani, hogy megnézem, hogy a legnagyobb külső kihívásként értelmezhető kínai előretörés mennyiben jelent fenyegetést az amerikai-szaúdi partnerségre, milyen tekintetben lehet képes kiváltani az amerikai kapcsolatokat, és mik azok a dimenziók melyekben egyelőre megdönthetetlenek az Egyesült Államok pozíciói.

Módszertanilag a történelmi áttekintést a lineáris megközelítés helyett egy tematikus szempontból írnám le, a három legfontosabb pillér köré csoportosítva az eseményeket. Ezután egy rövidebb kitérőben bemutatom a szaúdi külpolitika legfőbb jellemzőit, a vahhábizmuson keresztül átvezetve a gondolatsort a terrorizmus és a szaúdiak kapcsolatára. A dolgozat lényegi részét adó XXI. századi eseményeket hasonlóképpen tematikus rendben írom le, kezdve a szaúdiak számára legkevésbé jelentős afganisztáni eseményekkel, egészen a számukra legfontosabb palesztín-kérdés vizsgálatáig. Az egyes egységeken belül kronologikus sorrendet követve haladok majd, több esetben azonban komparatív módszereket használva fedem fel például az iraki háborút megelőző és az azt követő időszakra jellemző geostratégiai tendenciák különbségeit, illetve a két amerikai adminisztráció retorikájának és konkrét politikájának legfőbb eltéréseit.

Ami a forrásokat illeti, több okból fakadóan nehéz dolgom volt az írás folyamán. Egyrészt amint azt az első bekezdésem is jeleztem, ez a dolgozat egy teljesen új megközelítést dolgoz fel a magyar szakirodalom szempontjából, ezért Szaúd-Arábiával kapcsolatban csak rendkívül szűkös számú magyar forrást tudtam felhasználni. A külföldi szakirodalmat tekintve azonban, nem voltak ilyen problémáim, az amerikai kutatóintézetek és a legjelentősebb szaklapok hatalmas forrásgyűjteményt biztosítottak számomra. Ami azonban ezzel kapcsolatban mégis hiányt jelent, az a ténylegesen közel-keleti nézőpontok alulreprezentáltsága az irodalomjegyzékben. Ez mindenek előtt személyes hiányosságomból fakad, hiszen nem ismerem megfelelően az arab nyelvet ahhoz, hogy eredeti forrásokat olvassak. Ennek ellenére több alkalommal igyekeztem közel-keleti szerzők és kutatóintézetek angol nyelvű publikációit feldolgozni. Ezek esetében viszont egyrészt az a probléma merül fel, hogy még a régió saját kutatóintézeteiben is gyakran nyugati kutatók dolgoznak; másrészt pedig több közel-keleti szerző Nyugaton munkát találva hamar átveszi a fejlett világ nézőpontját. Éppen ezért ezt a problémát megpróbáltam úgy áthidalni, hogy egy-egy kérdés kapcsán a közvetlen arab nézőpontokat közvélemény-kutatásokra és hivatalos szaúdi nyilatkozatok angol átirataira alapozva igyekeztem bemutatni.

3. Rövid történeti áttekintő

Az amerikai-szaúdi kapcsolatok egészen az 1930-as évekig nyúlnak vissza, ezen dolgozat azonban mindenek előtt a XXI. század eseményeire fókuszál, így – ahogy arra már utaltam – a kronologikus történeti áttekintés helyett, egy rövid tematikus felvezetésben szeretnék rávilágítani a kapcsolatot hagyományosan meghatározó főbb elemekre.

1933-tól egészen a hidegháború végéig a „kőolaj, vallás és katonai támaszpontok" („*oil, god and real estate*")[1] hármas pillérszerkezettel írható le legegyszerűbben a két ország közti kapcsolatrendszer. Ez a kifejezés azonban nem csak az együttműködés dimenzióira utal, hanem egyben fontossági sorrendet is tükröz.

Éppen ezért elsőként a kőolajról kell szót ejteni, mely nem csak azért a legfontosabb pillér, mert a két ország kereskedelmében a legnagyobb volumenű és értékű komponens, hanem amiatt is, mert ezzel a pillérrel indult Amerika és Szaúd-Arábia együttműködése, és ebből nőtte ki magát a későbbiekben a másik két pillér is.

A kőolaj tekintetében az első mérföldkő az 1933-as év, amikor is az amerikai Standard Oil of California (Socal) vállalat (napjainkban Chevron) olajkoncessziót nyert Szaúd-Arábiában egy egymillió négyzetkilométernél valamivel nagyobb terület feltárására és kitermelésére. A Socal még 1933-ban létrehozta a California Arabian Standard Oil Company (Casoc) vállalatot, mely meg is kezdte a fúrásokat, azonban egészen 1938-ig nem találtak semmit. 1938 márciusában végül a Perzsa-öböl partján fekvő Dammám területen tárták fel az első olajmezőt, mely már abban az évben napi 1500 hordónyi olajat produkált. Eközben a Casoc összeolvadt a Texas Oil vállalattal és 1944-ben létrehozták az Arab American Company (Aramco) olajcéget, mely a két ország kapcsolatának egyik legerősebb összetartója lett a jövőben. A sikereknek köszönhetően a szaúdi király tovább növelte a koncesszió területét, így az a hidegháború idejére már az állam több mint 60%-át magába foglalta. Ezzel párhuzamosan a szaúdi gazdaság is gyökeresen átalakult és hamarosan a kőolaj tette ki az ország összes exportjának a 90-95%-át, mely világgazdasági szinten 1940-re a kőolajtermelés 5%-át, 1990-re pedig már az OPEC termelésének 25%-át jelentette. 1980-ra az Aramco vagyonának 100%-a szaúdi tulajdonba került, ezért 1988-ban létrehozták a Saudi Aramco vállalatot, az Aramco államosított egységeinek irányítására.[2]

A két ország viszonylatában a kőolaj fontosságát mutatja, hogy gyakran jellemzik ezt a kapcsolatot puszta „csereüzletként", melynek során a szaúdiak kőolajat biztosítanak, védelem fejében („*bargain of oil for security*"). Az alku részeként Szaúd-Arábia vállalja, hogy az olajárakat alacsonyan tartja, hiány esetén többletkitermeléssel garantálja, hogy nagyobb kilengések ne rengessék meg az Egyesült Államok gazdaságát; míg Amerika vállalja, hogy megvédi a szaúdiakat minden külső fenyegetéstől (ez az 1940-50-es évektől kezdődően magába foglalta a Szovjetuniót, Jement, Egyiptomot, Iránt és Irakot).[3] Ez a „csereüzlet-elmélet" természetesen nem fedi

[1] Ez a pillérszerkezetes megközelítési mód Rachel Bronsontól származik, a Council on Foreign Relations kutatóintézet egyik főmunkatársától. Elméletét a *Thicker Than Oil* című könyvében fejti ki részletesen.

[2] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.14-21.

[3] Bronson, Rachel [2006]: Council on Foreign Relations: *5 Myths About U.S.-Saudi Relations* Forrás: http://www.cfr.org/publication/10728/

teljesen a valóságot, ilyen egyszerűen nem leírható a két ország kapcsolata, azt azonban mégis kiválóan jelzi, hogy a kőolaj kérdése szoros összefüggésben van a másik két pillérrel: nevezetesen a vallási köntösbe bújtatott küzdelemmel a Szovjetunió ellen, illetve a támaszpontok kérdésével.

A vallás mint második pillér elsősorban arra utal, hogy a bipoláris világrendben a szaúdiak inkább a Nyugattal szimpatizáltak, hiszen számukra a kommunizmus ateizmusa elfogadhatatlan volt. Így a pragmatikus gazdasági érdekeken túl az amerikai-szaúdi kapcsolatoknak volt egy nagyon erős értékrendbeli összefonódása is, melynek köszönhetően a hidegháború során a szovjetekkel szemben a szaúdi állam lett az Egyesült Államok egyik legfontosabb védőbástyája a Közel-Keleten. Ennek jegyében Amerika egyik legfőbb érdeke az volt, hogy megerősítse a szaúdiak vallási és politikai pozícióját a térségben, így maga mellé állítva a régió többi államát is. Éppen ezért az Egyesült Államok nem csak megtűrte, hanem anyagilag és technológiailag (elsősorban fegyverkereskedelemmel) is támogatta a szaúdiak expanzív valláspolitikáját. Ennek csúcspontját a szovjetek afganisztáni inváziója jelentette, mely a hidegháborús évek legerősebb periódusát jelentette a két ország együttműködésében. 1990-ig bezárólag a szaúdi és az amerikai kormányok együttesen több mint 100 milliárd dollárt öltek a legradikálisabb szunnita csoportok támogatásába, medreszék felállításába és a kommunizmus feltartóztatásába.[4]

Ami a harmadik pillért illeti, Szaúd-Arábia stratégiai fekvése (határos a szállítási szempontból rendkívül jelentős Perzsa-öböllel és Vörös-tengerrel, pontosan fél úton található Amerika és a Távol-Kelet között, illetve összekötő Afrika és a Közel-Kelet között) a mai napig nagyon előnyös az Egyesült Államok számára. Kezdetben a katonai támaszpontok létesítése szorosan összefonódott az olajmezők védelmével, így azok rendre a fúrótornyok közelében épültek, azzal az elsődleges céllal, hogy elhárítsanak egy esetleges légitámadást. Az első légibázis 1945-ben jött létre, a Perzsa-öbölben, Zahrán város külterületén, nem messze a Dammám lelőhelytől és az Aramco legfőbb ipari egységeitől.[5] A kőolaj szabad kitermelésének és szállításának biztosításán túl azonban az ország központi helyzete is hozzájárult ahhoz, hogy 1983 januárjában Amerika úgy döntsön, hogy négy regionális katonai bázisából a közel-keleti bázis Szaúd-Arábiába kerüljön. A United States Central Command (CENTCOM) egészen 2003-ig innen működött, és alapvetően húsz ország tartozott az irányítása alá.[6]

Az imént felvázolt rövid áttekintő természetesen nem tartalmaz minden történeti elemet, inkább csak a főbb mérföldköveket emeli ki, és azt tükrözi, hogy az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia kapcsolatában a gazdasági, katonai és ideológiai dimenziókat érdemes kiemelni mint történelmileg meghatározó összekötő elemeket. Ami azonban még a bevezető részben szót érdemel, az a két ország kapcsolatát beárnyékoló kérdések rövid ismertetése.

---

[4] Wynbrandt, James [2004]: *A Brief History Of Saudi Arabia*. Facts on File Inc., New York. p.246-253.

[5] Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.45.

[6] A CENTCOM alá tartozó húsz ország („*area of responsibility*”): Afganisztán, Bahrain, Egyesült Arab Emirátusok, Egyiptom, Irak, Irán, Jemen, Jordánia, Katar, Kazahsztán, Kirgizisztán, Kuvait, Libanon, Omán, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Szíria, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán. United States Central Command – *History and Area of Responsibility* Forrás: http://www.centcom.mil/

A hidegháborús évek folyamán mindössze egy olyan kérdéskör volt, melynek köszönhetően kisebb-nagyobb hullámvölgyek szakították meg az egyébként folyamatosan erősödő viszonyrendszert: ez pedig a palesztín-izraeli probléma volt. Az Egyesült Államokban Izrael támogatása egészen a zsidó állam 1948-as létrejöttéig nyúlik vissza. Azóta beiktatási beszédében egyetlen amerikai elnök sem mulasztotta el kijelenteni, hogy legfontosabb közel-keleti szövetségesük Izrael Állam, és Amerika alapvető érdeke a zsidó állam biztonságának szavatolása, illetve Izrael demokratikus berendezkedésének elismerése és támogatása. Mindez a kötődés nem kis részben köszönhető az Amerikában élő ötmilliós zsidó közösségnek, melynek külpolitikai lobbi tevékenysége az energia lobbi után a második legmeghatározóbb.

Ezzel szemben a hidegháború alatt a szaúdi kormány volt a palesztín államiság egyik legfőbb zászlóvivője. Mindez alapvetően két módon jelent meg a szaúdi politikában: retorika szintjén és pénzügyileg – a palesztín népet támogató csoportok egyik legfőbb anyagi támasza maga a szaúdi állam volt. Éppen ezért az arab-izraeli háborúk mindig nagyon kényes szituációkat eredményeztek az amerikai-szaúdi kapcsolatokban. Ennek egyik legjobb példája, hogy a szaúdiak mindössze háromszor szegték meg az amerikaiaknak tett ígéretüket a szabad kőolaj-kereskedelmet és az árak szinten tartását illetően, ez a három eset pedig egytől egyig az arab-izraeli háborúkhoz köthető. A „kőolajfegyvert" először 1956-ban, majd 1967-ben alkalmazták a szaúdiak; az igazi törés azonban az 1973-as háború és az olajembargó volt, mely a két ország hidegháborús kapcsolatában a legnagyobb mélypontot jelentette. Ezen törések ellenére az együttműködés mindig képes volt megújulni és új területeken magára találni (például az 1973-as mélypont után a szovjetek 1979-es afganisztáni inváziójában már minden idők legerősebb együttműködését láthattuk amerikai és szaúdi részről). Mindez alapvetően annak a felismerésnek köszönhető, hogy mindkét ország belátta, hogy a kapcsolatok megszakítása sokkal nagyobb költségekkel és veszteségekkel járt volna, mint a problémák elsimítása.[7]

A hidegháború lezárultával azonban az amerikai-szaúdi kapcsolatok iránya negatív fordulatot vett. Az 1990-es évek folyamán kapcsolatuk rendkívül hullámzó volt, melyben együttműködések és kisebb-nagyobb viták váltogatták egymást. A vizsgált időszakban talán a legkiemelkedőbb esemény az 1990-es Öböl-háborúban való szoros együttműködés volt, mely paradox módon éppen egyik legfőbb kiváltó oka a kapcsolatok későbbi megromlásának. Miután Szaddám Husszein Irakja megszállta Kuvaitot, Szaúd-Arábia közvetlenül fenyegetve érezte magát, hiszen teljes hadra fogható férfi lakossága sem érte el az iraki hadsereg akkori számát (1,2 millió főt). Az Egyesült Államok stratégiai partnerét és egyik legfőbb olajszállítóját féltve, azonnal felajánlotta katonai segítségét Szaúd-Arábiának, amit Fahd király konzervatív gondolkodású testvérei tanácsa ellenére el is fogadott. Ennek köszönhetően mintegy félmillió külföldi katonát vezényeltek át Szaúd-Arábiába, mely a Kuvait felszabadítására indított Sivatagi Vihar hadművelet logisztikai központja és egyben legfőbb pénzügyi ellátója lett. A problémát azonban elsősorban az jelentette, hogy a gyors katonai sikerek ellenére a külföldi csapatok (főként az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország) a háború után sem hagyták el az országot. Mivel Szaddám Husszeint nem távolították el Irak éléről, a külföldi katonai jelenlét mindenek előtt Szaddám kordában tartására és az iraki lakosság védelmére irányult, a 688-as ENSZ BT határozattal létrehozott repülés tilalmi zónák ellenőrzése által. A külföldi katonák állomásoztatása rendkívül negatívan befolyásolta Szaúd-Arábia közel-keleti

[7] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.14-21.

pozícióit, és erősen megosztotta az ország lakosságát is. A szaúdi vezetés a csapatállomásoztatásban elsősorban egy lehetőséget látott az amerikai katonai technológiákhoz való hozzáféréshez. Ezzel szemben a térség országai azzal vádolták a királyi családot, hogy a nyugati hatalmak imperializmusának szolgálatába állt, míg a lakosság az iszlám legszentebb helyeinek megszentségtelenítését látta a nem-muszlim katonák jelenlétében. Mindezen kritikáknak köszönhetően az Amerika-ellenesség felerősödött a térségben, és maga Szaúd-Arábia is célponttá vált a legradikálisabb vallási csoportok szemében. Így Fahd király rendkívül feszült helyzetbe kerülve, lavírozni kényszerült a stratégiai partnert jelentő Egyesült Államok, az elégedetlen lakosság és a régió országai között.[8]

Az 1990-es évek második felében amerikai-szaúdi kontextusban négy térségbeli folyamat érdemel még mindenképp szót: a tálibok afganisztáni térnyerése (melyre később térnék ki részletesen), Bagdad 1998-as bombázása, a palesztín-izraeli békefolyamat és az olajárak ingadozása. Miután Szaddám Husszein 1998. december elején kiutasította a nemzetközi fegyverzetellenőröket országából, és sorozatosan megsértette az északi és déli területek feletti repüléstilalmat, Clinton elnök elrendelte a légicsapást Irak ellen. Az akciót azonban az Al-Dzsazíra hírtelevízió élőben közvetítette, tovább fokozva az arabok Amerika-ellenességét és a Fahd király ellen irányuló kritikákat. Emellett a palesztín-kérdés is tovább rontotta az amerikai-szaúdi kapcsolatokat, hiszen Clinton elnök a bilaterális megoldást szorgalmazta, ezzel háttérbe szorítva a multilaterális tárgyalásokat és a szaúdiak szerepét. Végül pedig az olajárak ingadozása is konfliktusforrást jelentett. 1998-ban az olajárak 15 dollár alá csökkentek, 2000-re azonban visszakúsztak 30 dollárra. Amerika az ilyen mértékű kilengések elkerülésére, rugalmasabb politikát kért a szaúdiaktól, egyfajta kiigazító szerepet szánt nekik, a Fahd király egészségügyi problémái miatt előtérbe kerülő Abdulláh azonban nem tett eleget ezen követeléseknek.[9]

Összességében tehát az ezredfordulóra az amerikai-szaúdi kapcsolatok kezdtek kiüresedni, eltűnt a közös hidegháborús ellenségkép, nem volt megegyezés Afganisztán és a palesztín-kérdés kezelését illetően, ráadásul a radikális vallási csoportok folyamatos támadásai is tovább nehezítették a kapcsolatok fenntartását. Egyedül a kőolaj jelentett még mindig fontos összekötő kapcsot, azonban az árak ingadozása feletti viták miatt, ez sem volt képes megújítani és pozitív irányba terelni a két ország kapcsolatát, mely ezen tényezőknek köszönhetően jelentősen megromlott az ezredfordulóra.

[8] Lippman, Thomas W. [2004]: *Inside the Mirage - America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*. Westview Press, New York. p.299-312.

[9] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.217-231.

I. fejezet
Szaúd-Arábia külpolitikai rendszere

Ahhoz, hogy megértsük a két állam XXI. századi kapcsolatát, fontosnak tartom külön megvizsgálni a szaúdi külpolitikai rendszer sajátosságait, különös hangsúlyt fektetve a királyi családra (1.ábra) és annak belső megosztottságára az Amerika-politikát illetően. Mellettük mindenképp szót kell még ejteni a politikai rendszer többi szereplőjéről és befolyásoló képességükről, továbbá a vahhábizmusról és annak jelentőségéről a külpolitikai gondolkodásban. Ezen fejezet lezárásaként pedig kitérek még a szaúdiak és a terrorizmus kapcsolatára is, ezzel átvezetve a gondolatsort a 2001. szeptember 11-ei eseményekre.

Ugyanakkor itt jegyezném meg, hogy a szaúdi külpolitikában természetesen nem kizárólagos partner az Egyesült Államok, ezen dolgozat keretei azonban nem engednek teret a szaúdi külpolitika többi irányának és az egyéb országokkal ápolt kapcsolatának vizsgálatára.

1. A királyi család és a szaúdi külpolitikai rendszer

A szaúdi állam abszolút monarchia, ebből következik, hogy a legfőbb intézmény maga a király, aki állam- és kormányfő is egyben. A királyt a családi tanács választja konszenzussal, és megválasztása után mindenki leteszi neki a hűségesküt, amennyiben azonban alkalmatlannak találják az uralkodót, trónfoszthatják is. A családon túl viszont a király hatalmát nem korlátozza semmi, hiszen nincsenek választások, nincsen választott kormány, vagy parlament melynek el kellene számolnia döntéseivel. A király maga nevezi ki és váltja le kabinetét (azaz a Miniszterek Tanácsát), habár döntései meghozatalakor egyetértésre kell jutnia az ulemával, mely a legfőbb vallási vezetőket tömöríti. A törvényhozásban is a királyé a döntő szó, emellett pedig legfelsőbb bíróságként járhat el, ő a hadsereg főparancsnoka és az egyéb kinevezési jogköröket is ő birtokolja.[10]

A szaúdi uralkodói dinasztia (az angol szakirodalomban: „*House of Saud*”) 1744-ben jött létre, amikor Mohamed ibn Szaúd, Dirijja városának vezetője egyesítette erőit Mohamed ibn Abdul-Vahháb vallási vezetőéivel. Ez a szövetség az alapja a mai modern (egyben harmadik) szaúdi államnak is, melyet 1932-ben az Arab-félszigeten lévő törzsi

[10] Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.59-60.

területek egyesítésével alapított Abdul-Azíz ibn Mohamed ibn Szaúd.[11] Napjaink külpolitikájának alakulása szempontjából Abdul-Azíz mintegy kétszáz egyenes ágú férfi leszármazottja játssza a legmeghatározóbb szerepet.

Hivatalosan csak Abdul-Azíz fiai[12] közül kerülhettek ki a királyok, vagy a koronahercegek, a 2005-ig hatalmon lévő Fahd bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd király azonban megváltoztatta ezt egy uralkodói rendeletben (1992 márciusában), és kiterjesztette a jelöltséget Abdul-Azíz fiú unokáira is. Ezzel több, mint 150-re növelte a potenciális utódok számát, és bebiztosította a dinasztia jövőjét az elkövetkezendő évtizedekre.[13] Ugyanakkor itt megjegyzendő, hogy Abdul-Azíz fiai között létezik egy szűkebb csoport is, mely Fahd idején jutott igazi hatalomhoz, és napjainkban is a legmeghatározóbb klán a királyi családban: ők a Szudairi Hetek (*Sudayri Seven*). Mind a hét fiú Abdul-Azíz Szudairi törzsből származó feleségének a gyermeke. Közéjük tartozik maga Fahd király, Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, a jelenlegi védelmi miniszter és koronaherceg, illetve a belügyminiszter, Nájif bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd is (2.ábra).[14]

Ami a királyi család belső megosztottságát és Amerika-iránti elkötelezettségét illeti, ezen dolgozat keretei között mindössze a vizsgált korszak két uralkodójának összehasonlítására szorítkoznék. Az 1982-2005-ig hatalmon lévő Fahd király a családban inkább a pragmatikus irányt képviselő tagok közé tartozik, utódjához képest sokkal erősebb amerikai elkötelezettség jellemezte külpolitikáját. Ennek legfőbb magyarázata történelmi jellegű, ami alapvetően a két ország hidegháborús együttműködéséből fakad: a szaúdiaknak ugyanis szüksége volt az amerikaiak védelmére olyan külső fenyegetésekkel szemben, mint a Szovjetunió, Irán vagy a hidegháború utáni Irak. Éppen ezért Fahd nem hagyhatta, hogy ideológiai vagy egyéb olyan kérdések, mint a palesztín-izraeli konfliktus beárnyékolják ezt a kapcsolatot. Így a térség vezetői közül Fahd 1982-ben elsőként irányzott elő egy olyan palesztín-izraeli rendezési tervet, melyben már benne volt Izrael Állam burkolt elismerése és a kétállamos megoldás lehetősége.[15] Fahd elkötelezett Amerika-barát politikájával szemben Abdulláh bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd király egy valamivel konzervatívabb szárny képviselője a szaúdi belpolitikai palettán (ugyanakkor itt megjegyzendő, hogy létezik egy még nála is jóval konzervatívabb irány, melynek legfőbb képviselője a jelenlegi koronaherceg, Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd). Abdulláh 1962-től a

[11] Wynbrandt, James [2004]: *A Brief History Of Saudi Arabia*. Facts on File Inc., New York. p.116-117, p.188.

[12] Jelenleg a 43-ból 34 fia él még Abdul-Azíznak, azonban már a legfiatalabbak is túl vannak a 60 éven, míg a legidősebbek a 80-as éveikben járnak. Mouline, Nabil [2009]: *From Generation to Generation: The Succession Problems in Saudi Arabia* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State* Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf

[13] Ibrahim, Youssef M. [1992]: The New York Times: *Saudi King Issues Decrees to Revise Governing System* Forrás: http://www.nytimes.com/1992/03/02/world/saudi-king-issues-decrees-to-revise-governing-system.html ?pagewanted=all

[14] Hassza bint Ahmed al-Szudairi hercegnő hét gyermeke: Fahd bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, Abdul Rahmán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, Nájif bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, Turki bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd, Szálmán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd és Ahmed bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd. Forrás: Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.139.

[15] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.4-5.

Nemzeti Gárda parancsnoki posztját töltötte be, majd 1982-től koronaherceg volt. 1996 januárjában jutott igazi hatalomhoz, miután Fahd elszenvedte első szélütését. Innentől gyakorlatilag egészen napjainkig az ő kezében összpontosul az ország irányítása.[16] Annak ellenére, hogy Abdulláh kevésbé elkötelezett Amerika iránt, semmiképp sem beszélhetünk éles hangnemváltásról a két király viszonylatában. Sőt Washington szerint Abdulláh hatalomra kerülése éppen erősítette az amerikai-szaúdi kapcsolatokat, melyek a 2000-es évek elejére igencsak meggyengültek több külső hatás következtében (itt elsősorban a 2000-es második intifádára és a 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokra kell gondolni). Mindez a pozitív fordulat szerintük annak köszönhető, hogy Fahddal ellentétben Abdulláh rendkívül népszerű a szaúdi társadalom körében, így sokkal nagyobb támogató bázis állt az általa indított demokratikus reformok mögött. Ezen reformok eredményeképpen pedig 2005-re Szaúd-Arábia az amerikaiak egyik leghatékonyabb partnerévé vált a terror elleni háborúban, és a kapcsolatok végre pozitív irányba mozdulhattak el.[17]

Mint arra már korábban utaltam, a királyi hatalom formálisan nem tartozik elszámolással senkinek, a külpolitikát tekintve azonban mégis meg kell említeni két intézményt, melyeknek van némi beleszólása a döntéshozatali folyamatokba. Az első a Miniszterek Tanácsa, mely 1953-tól működik, és tagjait a király nevezi ki, általában a királyi család köréből. Kezdetben 14 minisztérium működött, majd 1975-ben 20-ra növekedett ezek száma. A Miniszterek Tanácsa egyben törvényhozói és végrehajtói jogköröket is ellát. Hetente egyszer ülésezik, a király, vagy a koronaherceg elnöklete alatt. Elsősorban a politikai, gazdasági és kulturális ügyek megtervezéséért és a végrehajtás ellenőrzéséért felelős.[18]

A második intézmény, mely szintén bír némi befolyással a külpolitika alakulására az úgynevezett Konzultatív Tanács (Madzslisz as-Súra). A Madzslisz tipikusan muszlim, törzsi arab intézmény, mely már az iszlám előtt is létezett.[19] A tanácsot a már említett Fahd-féle 1992. márciusi reformmal hívták életre, azzal az elsődleges céllal, hogy a király megvitassa tagjaival a nemzetet érintő legfőbb kérdéseket. Sokan ezt már a képviseleti kormány előfutáraként értelmezik, hiszen az 1990-es években 60, majd mára 120 tagúvá bővült tanács a királyi családon kívülről épül fel, és rajta keresztül a szaúdi állampolgároknak is esélyük nyílik a királyhoz folyamodni problémáikkal. Ezt a várakozást azonban erősen cáfolja maga a tény, hogy a tanács tagjait nem demokratikusan választják, figyelve a lakosság minden rétegének reprezentáltságára, hanem maga a király nevezi ki őket négy évre. A tanácsadáson túl a Madzslisz egyik legfontosabb jogköre a Miniszterek Tanácsa döntéseinek felülvizsgálata. Amennyiben a Madzslisz nem ért egyet a Miniszterek Tanácsának döntésével, az adott kérdés a király elé kerül.[20]

---

[16] Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.17-18.

[17] Bronson, Rachel [2005]: Council on Foreign Relations: *King Abdullah's Ascension Seen as Important 'Plus' by Washington* Forrás: http://www.cfr.org/publication/8580/bronson.html

[18] Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1992]: *The Law of the Council of Ministers* Forrás: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/The_Law_of_the_Council_of_Ministers .aspx

[19] Jany János [2006]: *Klasszikus iszlám jog – Egy jogi kultúra természetrajza*. Gondolat Kiadó, Budapest. p.19-22.

[20] Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1992]: *Majlis Ash-Shura Law* Forrás: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/Majlis_Ash_Shura_Law.aspx

Mindezekből látható, hogy a szaúdi külpolitikában abszolút hatalma van a királynak, ő hozza a döntéseket, kinevezi a külpolitika szereplőit, sőt még az őket ellenőrizni hivatott tanácsot is; éppen ezért ezen két tanácsadó testület rendkívül erősen függ az uralkodótól. A döntések előkészítésében és végrehajtásában azonban mégis fontos szerephez jutnak, így említésük nem megkerülhető a szaúdi külpolitika vizsgálatakor.

2. A vahhábizmus mint politikai ideológia és szerepe a szaúdi külpolitikai gondolkodásban

Az előző részben tárgyalt intézményi keretek után, ebben az alfejezetben a szaúdi külpolitikát meghatározó legfőbb ideológiát, a vahhábizmust szeretném megvizsgálni, különös tekintettel annak külpolitikai vonatkozásaira és az Egyesült Államokkal ápolt kapcsolatokra.

A vahhábizmus a szunnita iszlám legkonzervatívabb ága, mely az iszlám eredeti tanításaihoz való visszatérést, az egyszerűséget és fegyelmet helyezi középpontba. A vallást igyekszik megtisztítani minden idegen hatástól és ellenez minden újítást. Kizárólagos forrásul a Koránt, a szunnát (Mohamed próféta és társai cselekedeteinek és tanításainak összessége) illetve az iszlám jog hanbalita iskolájának tanításait ismeri el.[21]

Kialakulása a XVIII. századra tehető, amikor Mohamed ibn Szaúd törzsi vezér és Mohamed ibn Abdul-Vahháb vallási vezető egyesítették erőiket és meghódították az Arab-félszigetet, ezzel létrehozva az első szaúdi államot.[22] A XIX. század elejéig a vahhábizmus rendkívüli térnyerésének lehetünk tanúi, mely véres hódításokkal, hatalmas pusztításokkal és erőszakos térítésekkel fonódott össze. Mohamed ibn Szaúd erői egészen Szíriáig és Irakig kiterjesztették hatalmukat, feldúlva a síiták egyik legszentebb városát, Kerbelát. A nagy hódításoknak 1818-ban Egyiptom alkirálya, Mohamed Ali vetett véget, visszaadva a fennhatóságot az Oszmán Birodalomnak. A következő száz évre a vahhábizmus ugyan háttérbe szorult, azonban nem tűnt el teljesen. A XX. század elején fokozatosan nyerte vissza erejét, míg az 1932-ben létrejövő harmadik szaúdi államnak már a hivatalos vallása lett. Innentől kezdve a vahhábizmus politikai ideológiaként is értelmezendő, mivel a király egyrészt politikai vezető, aki felelős az ország kül- és belpolitikájának irányításáért, másrészt pedig vallásilag is meghatározó, hiszen őrzője az iszlám két legszentebb helyének (Mekkának és Medinának) és teljes befolyással bír a szaúdi vahhábita hívők élete felett.[23]

Abdul-Azíz király újonnan létrejövő államát igyekezett megerősíteni nemzetközi téren, így a vahhábizmus idegen-ellenességét félretéve, külföldi szakértőket hívott országába és jóváhagyta az amerikaiak olaj-koncesszióját is. Pragmatikus döntéseit elsősorban azért hajthatta végre komolyabb akadályok nélkül, mert egyrészt az ulema hatalma nem volt elég erős ahhoz, hogy meggátolja ezeket; másrészt pedig egy olyan nemzetközi rendszerben sikerült megerősítenie független politikai pozícióit, ahol a környező

[21] Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.157.

[22] Az első szaúdi államot 1744-1818-ig számítjuk, Mohamed Ali betöréséig; a második államot 1843-1891-ig, amikor is a Szaúd-család egy rövid időre visszaszerezte a hatalmat az első állam szinte teljes területén; a harmadik szaúdi államot pedig 1932-től napjainkig értelmezzük.

[23] Martin, Richard C. [2004]: *Encylopedia of Islam and the Muslim World – Volume 1-2*. Macmillan Reference USA, New York. p.727-729.

államok még nagyrészt idegen országok közvetlen fennhatósága alatt álltak. Az 1960-as évek elején Szaúd bin Abdul-Azíz Ál Szaúd király volt az, aki iszlám külpolitikájával ismét teret engedett a vahhábizmus illetve a külpolitika összefonódásának, és újraélesztette az expanzív szaúdi hagyományokat. A külföldön létrehozott vallási iskoláknak köszönhetően a vahhábizmus – ezúttal békés úton – újra terjedésnek indult. Ebben a politikában a király partnerre talált olyan más konzervatív vallási szervezetekben mint az egyiptomi Muszlim Testvérek, akik pozitív példaként tekintettek a vahhábizmusra mint politikai ideológiára. Az együttműködés egyik legfőbb pillére az ateizmus ellen való fellépés volt, az iszlám vallás mind széleskörűbb terjesztése által. Ennek a csúcspontja a szovjetek afganisztáni inváziója elleni harc volt, melyben a szaúdiak kulcsszerepet játszottak az afgánok oldalán, a jórészt Pakisztánban felállított toborzó irodáknak és vallási intézeteknek köszönhetően. Azt azonban ekkor még nem sejthették, hogy mindössze pár évvel később éppen legfőbb támogatóik és az általuk létrehozott szervezetek lesznek azok, amelyek legélesebben kritizálják majd a szaúdi állam Amerika-barátságát és a vahhábizmus politikai hiányosságait. A bírálók elsősorban az ellen emeltek hangot, hogy a vahhábizmus teljesen alárendeli a hívőket az uralkodó akaratának és nem enged teret semminemű kritikának a királlyal szemben.[24]

Az Egyesült Államok szempontjából a vahhábizmus 1960-as években induló nemzetköziesedése két egymással teljesen ellentétes dimenziót hordozott magában. Egyrészt erősítette az amerikai-szaúdi kapcsolatokat, hiszen a két ország között lévő gazdasági és katonai kapcsolatoknak köszönhetően a szaúdi királyok értelmezésében a vahhábizmus idegenekkel szembeni ellenséges megnyilvánulása az ateista szovjetekre szorítkozott, míg az amerikaiakat alapvetően pragmatikusan közelítette meg, stratégiai partnerként tekintve rájuk. Éppen ezért a szaúdi külpolitikában a vahhábizmus terjesztése és az amerikai szövetség megfért egymással összhangban, sőt egymást erősítették. Ennek köszönhetően a szovjetek elleni harcban az amerikaiak Szaúd-Arábiában nemcsak egy rendkívül meghatározó gazdasági és pénzügyi támogatóra leltek, hanem fontos ideológiai szövetségesre is. Ezzel szemben a vahhábizmus nemzetközi térnyerésének másik következménye éppen ellenkező hatással volt az Egyesült Államok közel-keleti megítélésére. Az 1970-es évekre ugyanis megjelent a muszlim hívők egy új generációja, akik egy erősen politizálódott radikális iszlám irányzat követői voltak.[25]

Ez a radikális fundamentalizmus (melyből részben levezethető a tálibok által vallott szélsőséges iszlamizmus is) a tradicionális vahhábizmussal szemben erősen Amerika-ellenes; a nyugati (és más külső) minták teljes elvetését vallja; egy önálló iszlám fejlődési úton haladva képzeli el a jövőt; a fennálló társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok megváltoztatására törekszik, gyakran radikális és erőszakos módszerekkel – érdekes módon ez a szélsőséges iszlamizmus sokban hasonlít magára a XVIII. századi vahhábizmusra.[26]

---

[24] Commins, David [2006]: *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. I. B. Tauris, New York. p.1-6.

[25] Enazy, Askar H. [2009]: *Saudi Wahhabi Islam in the Service of Uncle Sam* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf

[26] Rostoványi Zsolt munkái nyomán, az iszlám fundamentalizmus számos alcsoportra bontható, melyek között éles különbségek vannak a megjelenés ideje, az elérendő célok és a felhasználandó eszközök tekintetében. Ezek alapján az iszlám fundamentalizmuson belül megkülönböztethetünk három generációt. Az első generációs fundamentalista mozgalmak közé sorolható a Muszlim Testvérek, mely az 1920-as évek végén jött létre. A második

Mindezekből látható, hogy a vahhábizmus politikai ideológiája a hidegháborús években alapvetően az amerikai érdekek szolgálatában állt, sőt még napjainkban sem zárják ki egymást. Ugyanakkor a vahhábizmus terjedése az 1960-70-es években erősen hozzájárult az iszlamizmus egy új szárnyának kialakulásához, melynek legextrémebb változata a dzsihádista terrorizmus. Ez azonban ideológiailag nem levezethető a vahhábizmusból, eszmeileg sokkal többet merített a Muszlim Testvérek egyik fő teoretikusának, Szajjid Kutbnak a munkásságából, mint Mohamed ibn Abdul-Vahháb tanaiból.[27] Ennek köszönhető, hogy a dzsihádista terrorizmus nemcsak erősen Amerika-ellenes, hanem éles kritikákat fogalmaz meg maga Szaúd-Arábia ellen is. Éppen ezért az iszlám fundamentalista mozgalmakat és csoportokat nem szabad homogén egységként kezelni, és a konzervatív vahhábizmus, illetve a radikális iszlamista mozgalmak közé semmiképpen sem tehető egyenlőségjel.

3. A szaúdiak és a terrorizmus kérdése 2001. szeptember 11. előtt

A szaúdiak és a terrorizmus kérdésének elemzéséhez, mindenképp fontos elméleti háttérnek tartom az előző fejezetben vizsgált ideológiai különbségtételt a vahhábizmus és a radikális iszlamizmus között, mely gondolatsor már átvezet minket az elsősorban vallási motivációkra visszavezethető terrorizmus kérdéséhez.

A tálib rezsim felemelkedését és az al-Káida létrejöttét a szakirodalom jelentős része a szovjetek 1979-es afganisztáni inváziójára vezeti vissza, éppen ezért az amerikai-szaúdi kapcsolatok vizsgálatakor nem szabad elsiklani ezen két ország háborúban játszott szerepe fölött. Paradox módon az a folyamat, mely jelentős részben felelős a tálibok hatalomátvételéért és a 2000-es évek afganisztáni problémáiért, a hidegháború folyamán éppen a legerősebb amerikai-szaúdi együttműködést eredményezte. A szaúdi királyi család Nyugat-barát valláspolitikája a szovjetek elleni harc egyik legfőbb eszköze lett az Egyesült Államok számára. A szovjetek 1979. decemberi inváziója remek lehetőséget nyújtott Amerikának és Szaúd-Arábiának arra, hogy újra egymásra találjanak az 1973-as olajembargót követő elhidegülés után.

Az amerikai és a szaúdi vezetés egymással karöltve támogatta az afgán felkelőket, dollármilliárdokat ölve a szovjetek legyőzésébe. Pénzügyileg a két ország nagyjából

---

generációs neo-fundamentalista, vagy iszlamista mozgalmak az 1970-80-as években jelentek meg. Végül pedig a harmadik generációba az olyan neo-iszlamista mozgalmak tartoznak, melyek alapvetően két különböző fejlődési pályán indultak el: vagy egy mérsékelt úton, vagy pedig például a nemzetközi iszlamizmust és a dzsihádista szalafizmust is magába foglaló radikális úton. Ami a dolgozat szempontjából érdekes szaúdi vahhábizmust illeti, ez is az iszlám fundamentalizmuson belül található, azonban egyfajta konzervatív, intézményes iszlámként fogható fel. Ezzel szemben az erősen törzsi hagyományokra épülő, úgynevezett sivatagi iszlámot képviselő tálib mozgalom szintén a fundamentalizmuson belül, azonban valahol az iszlamizmus határán helyezhető el.
Rostoványi Zsolt [2004]: *Az iszlám világ és a Nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest. p.114-117, 136-146. Rostoványi Zsolt [2008]: *Iszlamizmus* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Válságok és konfliktusok a Közel-Keleten* című kurzusán 2008. szeptember 24-én.

[27] Long, David E. [2009]: *Tawhid or Jihad: What Wahhabism Is and Is Not* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State* Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf

kétharmad (szaúdiak), egyharmad (amerikaiak) arányban járult hozzá az akcióhoz. Más tekintetben azonban egyfajta munkamegosztás volt közöttük: a szaúdiakra elsősorban a szervezés és a toborzás, Amerikára pedig a technológiai támogatás hárult. A szaúdiak esetében az anyagi hátteret az 1970-es évek eleji olajárrobbanás teremtette meg, melynek köszönhetően 1980-ra a nemzetközi pénzügyi élet meghatározó szereplői lettek, több mint 200 milliárd dollár közvetlen külföldi beruházással és 1973-1991 között több mint 60 milliárd dollár külföldi államoknak nyújtott segéllyel. Ezek a pénzek egyrészt a fejlődő országok felé irányultak, azok közül is elsősorban a muszlim országok felé (összesen több mint 70 ország részesült ezekben a támogatásokban); másrészt pedig szunnita politikai szervezetek és felkelő csoportok irányába. Emellett az ország hatalmas összegeket ölt saját védelmének fejlesztésébe is: éves szinten ez elérte a 14-24 milliárd dollárt, ami az ország GDP-jének 20%-át jelentette. A szaúdi kiadásokkal párhuzamosan az Egyesült Államok is növelte a térségnek nyújtandó anyagi juttatásait, így a háború ideje alatt a két ország összesen több mint 75 milliárd dollárral járult hozzá a muszlim felkelők afganisztáni harcához.[28]

Ezen 75 milliárd dollár jelentős része a Pakisztánban létrehozott medreszék támogatására ment. Az újonnan megalakult vallási iskolákban az oktatás alapvetően az iszlám radikális értelmezésére épült, azzal az elsődleges céllal, hogy elhivatott harcosokat neveljenek a szovjetek elleni háborúhoz. Éppen ezért az 1970-80-as évek folyamán az oktatás szorosan összefonódott a jórészt szaúdiak által vezetett toborzással. A térség összes arab országából érkeztek ide hallgatók, azonban köztük is az afgánok, a pakisztániak és a szaúdiak domináltak. Az iskolák népszerűsége folyamatosan nőtt, mindez két tényezőnek volt köszönhető: egyrészt az oktatási intézetek alacsony száma miatt Pakisztánon belül az egyéb intézmények a lakosság nagy része számára anyagilag nem voltak elérhetőek; másrészt pedig a Zia ul-Hakk tábornok nevével fémjelzett iszlamizáció (1977-1988) komoly állami támogatásokat nyújtott ezeknek a létesítményeknek. Az afganisztáni háború alatt több mint ezer medreszét hoztak létre, ahol harcosok tízezreit nevelték és képezték ki.[29]

Ami az Egyesült Államok által biztosított technológiát illeti, a fegyvereladások a gépfegyverektől az F-15-ös vadászrepülőkön át, egészen a korszak egyik legfejlettebb harctéri rakétatechnológiájának számító Stinger rakétákig terjedt. A felkelők oldalán a kézi légvédelmi Stingerek megjelenése az 1980-as évek második felében rendkívül megnehezítette a szovjetek dolgát, hiszen a szárazföldi erőket támogató Mi-24-es helikoptereik így közvetlen veszélybe kerültek.[30] Összességében tehát a szaúdi illetve az amerikai pénzügyi és logisztikai támogatás, kiegészülve a folyamatosan növekvő számú mudzsáhid harcosokkal, lehetetlenné tette a szovjet győzelmet, így 1989-ben a Szovjetunió kivonult Afganisztánból.

---

[28] Megjegyzendő, hogy ezen bekezdésben felsorolt anyagi támogatások nem kizárólagosan harcosok képzésére irányultak, hanem infrastrukturális és egyéb beruházások egyaránt szerepeltek közöttük.
Wynbrandt, James [2004]: *A Brief History Of Saudi Arabia*. Facts on File Inc., New York. p.233-245.

[29] Ashraf, Nasim [2009]: *The Islamization of Pakistan's Educational System: 1979-1989* In.: The Middle East Institute: *The Islamization of Pakistan, 1979-2009*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/Pakistan%201979-2009.pdf

[30] Baev, Pavel K. [2007]: *Sad Wisdom of Hindsight: Soviet Intervention in Afghanistan (1979–1989)* In.: RAND Corporation: *Afghanistan: State and Society, Great Power Politics, and the Way Ahead* Forrás: http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2008/RAND_CF238.pdf

A háttérfolyamatok és az Egyesült Államok, illetve Szaúd-Arábia szerepének felvázolása után, itt érdemes kontextusba helyezni az al-Káida és Oszáma bin Láden megjelenését. Oszáma bin Láden Szaúd-Arábiában született, egy multimilliárdos ingatlanfejlesztő cég (Bin Laden Group) tulajdonosának fiaként. 1968-ban, mindössze 13 évesen, az ifjú Oszáma édesapja halálát követően feltehetően 270-500 millió dollár hagyatékot örökölt,[31] azonban egészen Afganisztán szovjet inváziójáig Szaúd-Arábiában maradt. Miután a dzsiddai egyetemen mérnöki diplomát szerzett, 1980-ban Pakisztánba utazott, hogy csatlakozzon az afgán mudzsáhidok harcához. Ott megismerkedett Abdulláh Azzám sejkkel, akivel közösen létrehozták a Maktab al-khidmat toborzóirodát. Kettejük sikere elsősorban abban rejlett, hogy a hazai vezető körökben jártas Oszáma hatalmas összegeket gyűjtött a szaúdi elittől, amely kiegészülve saját vagyonával és a CIA feltételezett forrásaival, rendkívül erős anyagi hátteret biztosított számukra. Ennek köszönhetően mintegy 10000 harcost toboroztak össze és képeztek ki, akik fele szaúdi származású volt, a többiek pedig elsősorban Algériából, Egyiptomból, Pakisztánból, Szudánból és Jemenből érkeztek. A szovjetekkel szembeni sikerek ellenére azonban 1988-ra megromlott a kapcsolat Oszáma és Azzám között, így miután a szovjetek kivonták csapataikat Afganisztánból 1989-ben, Oszáma létrehozta saját szervezetét, az al-Káidát.[32] A szovjetek kivonultával azonban a különböző mudzsáhid csoportok egymás ellen fordultak és polgárháborús helyzet alakult ki az országban. Míg a szaúdi pénzek továbbra is áramlottak a legradikálisabb vallási csoportokhoz, az Egyesült Államok szempontjából Afganisztán jelentőségét vesztette, így a szaúdi valláspolitika az 1990-es évek második felétől komoly konfliktusforrássá vált az amerikai-szaúdi kapcsolatokban.

Ezzel párhuzamosan az Afganisztánból hazatérő felkelő csoportoknál is éles hangnemváltás figyelhető meg. A mudzsáhidek saját országaikba visszatérve vitték magukkal az igényt az iszlám legtisztább és legegyszerűbb megvalósítására, melyről tanultak Pakisztánban és mely tüzelte őket Afganisztánban. Ennek köszönhetően hazai kormányaikat és a társadalmat gyakran korruptnak ítélték, és radikális eszközökhöz nyúltak velük szemben. Oszáma bin Láden is hazatért, s népszerűségét tovább növelte azáltal, hogy a Szaúd-Arábiába visszatérő veteránoknak külön pénzügyi alapot hozott létre és járandóságot biztosított az elhunytak családjainak is.[33] Esetében a radikális fordulatot 1990-ben Irak kuvaiti inváziója jelentette, amikor is a magát fenyegetve érző szaúdi vezetés visszautasította az al-Káida által kínált védelmet, és az Egyesült Államokat hívta be országába Oszáma erői helyett. Oszáma a Szaúd-Arábiába érkező több mint fél millió amerikai katona jelenlétét az iszlám legszentebb helyeinek meggyalázásaként értelmezte és éles kritikákkal illette mind az idegen megszállónak tekintett Egyesült Államokat, mind pedig a szaúdi királyi családot, mely behívta őket. Oszáma innentől elsődleges céljai közé emelte a szaúdi uralkodói rezsim megdöntését, az idegenek (Egyesült Államok) kiűzését a térségből, illetve a velük szövetséges hatalmak (itt elsősorban Izraelre és Egyiptomra kell gondolni) megbüntetését.[34]

---

[31] Martin, Richard C. [2004]: *Encylopedia of Islam and the Muslim World – Volume 1-2*. Macmillan Reference USA, New York. p.108-109.

[32] Rostoványi Zsolt [2004]: *Az iszlám világ és a Nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest. p.138-139.

[33] Wynbrandt, James [2004]: *A Brief History Of Saudi Arabia*. Facts on File Inc., New York. p.246-249.

[34] Hahn, Peter L. [2007]: *Historical Dictionary of United States-Middle East Relations*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.5-6.

Az al-Káida az 1990-es évek második felében került ismét a figyelem középpontjába, amikor is 1996-ban Afganisztánban a tálibok elfoglalták Kabult és 1998-ra fennhatóságukat kiterjesztették az ország nagy részére. A tálib mozgalom 1994 tavaszán indult, Omar molla vezetése alatt. Tagjai jórészt a pástu etnikumhoz tartoztak, egytől egyig szunniták, ugyanazokban a pakisztáni medreszékben részesültek oktatásban és kiképzésben, az 1980-as éveket pedig gyakorlatilag végigharcolták Afganisztánban. Ideológiai szempontból a törzsi hagyományok mellett meghatározóak az indiai deobandi gyökerek – ennek magyarázata abban rejlik, hogy a deobandi medreszék rendkívül elterjedtek voltak Pakisztánban is, így amikor a szovjetek elől többmilliós afgán menekültáradat érkezett Pakisztánba, egyéb alternatíva híján a fiatalok ezen iskolákban szerveződtek és tették magukévá az iszlám tanait. A tálibok hatalomra kerülve sajátos iszlám államstruktúrát építettek ki, mely a polgárháborús évek után némi stabilitást hozott az ország jelentős részébe. Omar molla hadseregét 25-50 ezer főre becsülték, alapvetően három csoportot magába foglalva: elsőként az afgán (főként pástu) származású katonákat; másodrészt különböző pakisztáni és kasmíri radikális csoportokat, melyek többségét az Egyesült Államok terrorista szervezetnek bélyegzett (ilyen volt például a Laskar-i Taiba); végül pedig olyan arab-afgán csoportokat is ideértve, mint például az Oszáma bin Láden magánhadseregeként számon tartott 55-ös dandárt, melyben etnikailag keveredtek az üzbégek, a csecsenek, az ujgurok és a szaúdiak.[35]

Az ország meghódítása után Oszáma úgy döntött, hogy csatlakozik a tálib mozgalomhoz, így 1996-ban, szervezetének főbb tagjaival visszatért Afganisztánba. Ezt az együttműködést azonban nem szabad túlértékelni, ideológiai egymásra találásról nem beszélhetünk a két mozgalom esetében, a tálibok szerepe az al-Káida tevékenységében jórészt arra szorítkozott, hogy garantálták számukra a megfelelő működési körülményeket (letelepedés és kiképző bázisok létrehozásának a lehetősége).[36]

Ezen kiképző táborokban megtervezve és előkészítve, az al-Káida az 1990-es évek második felétől számos támadást indított ellenfeleivel (mindenek előtt az Egyesült Államokkal) szemben. Akciói közül kiemelendőek az 1998-ban Afrikában végrehajtott támadások (1998. augusztus 7-én szinte azonos időben bombatámadás érte az Egyesült Államok nagykövetségeit Kenyában és Tanzániában, több mint 200 halálos áldozatot követelve), illetve a 2000-es USS Cole anyahajó elleni merényletek (2000. október 12-én az Ádeni-öbölben állomásozó anyahajó elleni öngyilkos merénylet 17 amerikai tengerész életét követelte).

Ami a szaúdiak szerepét illeti, ugyan Szaúd-Arábia egyike volt azon három államnak, mely hivatalosan is elismerte a tálib rezsimet, az al-Káidától mégis határozottan elzárkóztak. 1994-ben megvonták Oszámától az állampolgárságot, befagyasztották szaúd-arábiai pénzeit és rokonai is kitagadták. A tálibokkal is komoly összetűzésbe kerültek miatta, miután azok 1998-ban visszautasították Oszáma kiadatási kérelmét.[37] Hivatalos vonalon éppen ezért nem vonhatóak felelősségre az al-Káida tevékenységéért (még ha a végrehajtók adott esetben szaúdi állampolgárok is voltak). Ugyanakkor az amerikaiak egészen a 2004-2005-ös pénzügyi reformokig élesen bírálták a szaúdiakat

[35] Wagner Péter [2002]: Múlt-kor Történelmi Portál: *A Talibán felemelkedése és bukása* Forrás: http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=5569

[36] Rostoványi Zsolt [2004]: *Az iszlám világ és a Nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest. p.145.

[37] Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham. p.86-87.

amiatt, hogy nem hivatalos csatornákon keresztül vélhetően továbbra is érkeznek támogatások az al-Káidának, mely így jórészt szaúdi pénzekből hajtja végre akcióit.

A fent említett terrortámadások sorozata és a vizsgált országok kapcsolatában az imént felvázolt feszült hangulat vezet minket át 2001. szeptember 11-ig, mely véleményem szerint nem megérthető amerikai-szaúdi kontextusban, ezen előzmények ismertetése nélkül.

II. fejezet
A két ország kapcsolata a terror elleni háború keretében

Ebben a fejezetben az ezredforduló utáni eseményeket igyekszem feltárni, egészen a második Bush-adminisztráció végéig. Mindenek előtt azonban a két ország 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat megelőző kapcsolatának elemzésével kezdenék. Ennek megértéséhez feltétlen szükségesnek tartom a palesztín kérdés rövid áttekintését az ezredforduló éveiben. Ezek után foglalkoznék csak magukkal a terrortámadásokkal és Afganisztán kérdésével. Mivel azonban a terror elleni háború kereteiben mindkét oldalon komoly belső változások és reformok indultak meg a nagyobb hatékonyság érdekében, a külpolitika mellett mindenképp említést érdemelnek a belpolitikai folyamatok is. Ezután áttérek majd Irakra, külön figyelmet szentelve az amerikai-szaúdi geostratégia legfőbb tendenciáira és ezek szerepére az iraki háború megindításában. Ezt követően Irán kérdésével foglalkozom, mely az iraki háború kudarcai után egyre hangsúlyosabban jelent meg az Egyesült Államok külpolitikájában, ezzel párhuzamosan pedig egyre fenyegetőbb regionális hatalommá vált a szaúdiak szemében. A Bush-adminisztráció időszakának lezárásaként pedig kitérek még a palesztín-izraeli békefolyamatra, mely – mint azt majd láthatjuk – az imént említett problémakörök közül talán a legnagyobb jelentőséggel bír Szaúd-Arábia számára.

1. A szeptember 11-ei terrortámadások és azok következményei

1.1. Amerikai-szaúdi kapcsolatok az ezredfordulón

Mielőtt magukkal a 2001-es támadásokkal és következményeikkel foglalkoznék, fontosnak tartom itt is hangsúlyozni, hogy az ezredfordulóra az amerikai-szaúdi kapcsolatok már eleve rendkívül nehéz helyzetben voltak, több folyamatnak köszönhetően, melyek közül a legfajsúlyosabb kérdés a palesztín-izraeli helyzet volt.

A palesztínok ügyében Bush elnök egy ígéretesnek induló, azonban végül kudarcba fulladt békefolyamatot örökölt elődjétől. A Camp David-i tárgyalások sikertelenségére válaszul 2000 szeptemberében kitört a második intifáda, mely kezdettől fogva nagyon aggasztotta a térség országait. A televíziók állandó jelleggel élőben sugározták a mindkét oldal részéről rendkívül erőszakos eseményeket, tovább fokozva az arab lakosság Izrael- és Amerika-ellenességét. Ennek köszönhetően erős nyomás alá került a szaúdi vezetés is, mely hiába várt közbeavatkozást az újonnan megválasztott amerikai vezérkartól. Elnöksége első hónapjaiban Bush inkább az olyan nagyhatalmakra

fókuszált, mint Oroszország és a felemelkedő Kína. Mindez rendkívül felbőszítette Abdulláh koronaherceget, aki 2001 májusában visszautasította washingtoni meghívását, augusztusban pedig egy rendkívül kemény üzenetet küldött a szaúdiak amerikai nagykövetén, Bandar bin Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúdon keresztül. Az üzenet szerint Abdulláh úgy érezte, hogy a két ország kapcsolata holtpontra került, és a szaúdiak már nem tudnak tovább együttműködni az Egyesült Államokkal. Az azonban a mai napig nem derült ki egyértelműen, hogy ezzel pontosan mire is utalt a koronaherceg (a gazdasági kapcsolatok teljes megszakítására, vagy esetleg a katonai támaszpontok felszámolására). A hónap végére ugyanis terveztek még egy találkozót, erre azonban a szeptember 11-ei események miatt végül nem került sor.[38]

Ebbe a kilátástalan helyzetbe érdekes módon éppen a terrortámadások hoztak gyökeres változást, először tovább mélyítve a két ország közti szakadékot, hosszú távon azonban lehetőséget kínálva a kapcsolatok átértékelésére és egy újfajta együttműködésre, egy közös ellenféllel szemben, a terror elleni háború kereteiben.

1.2. Az amerikai terrorelhárítás intézményi keretei és a szeptember 11-ei támadások

A terrorizmus kapcsán véleményem szerint először érdemes röviden megnézni az Egyesült Államok terrorelhárításának helyzetét és intézményi kereteit az ezredfordulón, hiszen a Bush-adminisztráció is ezen szervezeti egységek között élte meg a terrortámadásokat és kezdte meg globális terror elleni háborúját.

Mint láthattuk, a terrorizmus problémája az 1990-es évek második felében került igazán előtérbe, a Clinton-adminisztráció idején. Elnöki utasításra a stratégiai prognózisok kidolgozásával foglalkozó Egyesített Hírszerzői Közösség Tanácsa (*Joint Intelligence Community Council*)[39] felkérést kapott egy terror elleni stratégia kidolgozására már a kormányzat első éveiben. Ez a stratégia azonban sosem készült el végleges formában, így nem került alkalmazásra. Ezek ellenére Bush azért komoly intézményi kereteket örökölt Clintontól.[40] Mindenek előtt a Richard A. Clarke nemzetbiztonsági tanácsadó által vezetett Terroristaellenes Biztonsági Csoportot (*Counterterrorism Security Group*) és a vezérkaron belül külön létrehozott válságstábot[41] emelném ki. Ezek a csoportok az 1990-es évek végétől rendszeresen üléseztek, és szigorúan titkos keretek között megvitatták eredményeiket, illetve előirányozták a következő lépéseket a terror elleni harcban. Itt merült fel elsőként a szaúdiak felelőssége a terrorista csoportok pénzelésében, mely a következő években egyre kínosabb problémát jelentett a két ország kapcsolatában. A Központi Hírszerzés is külön foglalkozott a terrorizmus

---

[38] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.233-235.

[39] Fordítás a szerzőtől

[40] Clinton elnök első lépésben 1996 és 2000 között megduplázta a költségvetésben a terrorelhárításra fordítandó összegeket, aminek köszönhetően az FBI terrorizmussal szemben bevethető pénzügyi lehetőségei majdnem megnégyszereződtek.
Berger, Samuel R. [2002]: *Testimony before the Joint Intelligence Committee*
Forrás: http://www.fas.org/irp/congress/2002_hr/091902berger.pdf

[41] Ezen stáb tagjai között ott volt Madeleine Albright külügyminiszter, George J. Tenet CIA igazgató, Al Gore alelnök, William Cohen védelmi miniszter és a Nemzetbiztonsági Tanács, illetve a katonai elit egyéb neves munkatársai.
Clarke, Richard A. [2004]: *Against All Enemies – Inside America's War on Terror*. Free Press, New York. p.1, 155-181.

kérdésével, az 1998-as támadások után maga az igazgató, George J. Tenet mondta egy kongresszusi meghallgatáson, hogy a terrorizmus jelenti az elsőszámú biztonsági fenyegetést és *„az ország háborúban áll a terrorizmussal”*![42]

A Bush-adminisztráció átvette mindezen intézményeket, sőt magukat a vezetőket, Clarke-ot és Tenetet sem mozdította el. A terrorizmus veszélye ugyanakkor mégsem kapott túl nagy figyelmet az első hónapokban, az al-Káidával foglalkozó első hivatalos ülést is csak 2001. szeptember 4-én tartották meg.[43]

Ezek után csapódtak be a gépek a Világkereskedelmi Központ ikertornyaiba, illetve a Pentagon épületébe szeptember 11-én. A támadások sokkolták az amerikai lakosságot, hiszen újra bebizonyosodott, hogy a tengerek és a nagy távolságok sem nyújthatnak védelmet az olyan fanatikus ideológiák követőivel szemben, mint a terroristák. Továbbá a második világháborúhoz hasonlóan megint csak saját határaikon belül érte őket támadás.

1.3. A támadások következményei az amerikai-szaúdi kapcsolatok alakulására és a reformfolyamatok kezdete

Ami a támadások amerikai-szaúdi kapcsolatokra gyakorolt hatását illeti, a korai jelek mind az al-Káidára utaltak, mint elkövetőre, ezzel Afganisztánt megjelölve elsőszámú célpontként. Maga a tény azonban, hogy a 19 merénylőből 15 szaúdi származású volt, rendkívül negatívan hatott a szaúdi állam megítélésére is. Erről tanúskodnak a Zogby International közvélemény-kutatásai is, melyek szerint a támadást megelőzően az amerikaiak 56%-a nyilatkozott kedvezően a szaúdiakkal kapcsolatban, ez a támadások után azonban drasztikusan lecsökkent 24%-ra.[44]

Bush elnök ugyan az októberben meginduló terror elleni háborúban szövetséges országként tekintett Szaúd-Arábiára; az állami szervek viszont mégis egyfajta „boszorkányüldözést” indítottak a szaúdiak ellen. Mindehhez pedig a 2001. október 26-án hatalmas többséggel elfogadott *USA Patriot Act* biztosította a jogalapot.[45] A *Patriot*

---

[42] Tenet, George J. [1998]: *Hearing on Current and Projected National Security Threats* Forrás: http://fas.org/irp/congress/1998_hr/s980128t.htm
Itt azért megjegyezném, hogy az 1990-es évek második felétől az amerikai kezdeményezésekkel párhuzamosan a terrorizmus fenyegetése már a közel-keleti országokat is komolyan aggasztotta. Ennek köszönhetően 1996 márciusában az egyiptomi Sarm es-Sejkben megrendezésre került egy nemzetközi terrorizmus ellenes konferencia, melynek házigazdái Bill Clinton és Hoszni Mubárak elnökök voltak. A konferencián Szaúd-Arábia is részt vett, és külön hangsúlyozta a palesztín-izraeli kapcsolatokban megnövekedett erőszakos cselekmények visszaszorításának szükségességét.
Ál-Szaúd, Szaúd bin Fejszál bin Abdul-Azíz [1996]: *Public Statement by Prince Saud* Forrás: http://www.saudiembassy.net/archive/1996/statements/page10.aspx

[43] 9/11 Commission Staff Statement No.8 [2004]: *Counterterrorism before 9/11 - National Policy Coordination* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.176-177.

[44] Otterman, Sharon [2003]: Council on Foreign Relations: *SAUDI ARABIA: Withdrawl of U.S. Forces* Forrás: http://www.cfr.org/publication/7739/#p11

[45] A *Patriot Act* nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozva kiterjesztette a jogköreit a különböző állami nyomozó- és egyéb szerveknek, mindenek előtt az FBI-nak és a Pénzügyminisztériumnak, melyek ezek után eljárhattak a Kongresszus hatáskörébe tartozó felhatalmazási procedúrák végigjárása nélkül is, megkockáztatva, hogy olyan emberek és szervezetek alapvető jogait sértik meg, melyekről később kiderül, hogy nincsenek is terrorista

Act mellett a másik két gyökeres változást az amerikai nemzetbiztonság szerkezetében a Belbiztonsági Hivatal[46] (*Department of Homeland Security*) felállítása és a Hírszerző Közösségek (*Intelligence Community*) reformja jelentette.

Az amerikai nép ezek mögött az intézkedések mögött egy emberként sorakozott fel, és hatalmas eufória övezte a terror elleni háború első évét. Megerősödött a patriotizmus érzése, előtérbe került a nemzeti identitás kérdése, a lakosság 80%-a kitette házára vagy autójára az amerikai zászlót, és azonnali katonai csapást követelt a terrortámadásokra válaszul.[47]

Mindezek a változások rendkívül negatívan befolyásolták a szaúdiak helyzetét: nem segített rajtuk az amerikai nemzeti tudat megerősödése; nem segített a nyomozószervek nagyobb hatásköre, mely elsősorban az arab lakossággal szemben érvényesítette kiterjedt jogköreit; nem segített a szaúdiakon az sem, hogy államuk 18 hónapig nem volt hajlandó elismerni a 15 szaúdi támadó nemzetiségét; végül pedig az sem befolyásolta pozitívan országuk megítélését, hogy a szeptember 11-ei események után a Bush-adminisztráció engedélyezte a bin Láden család 24 tagjának, és több mint 100 szaúdi hivatalnoknak, hogy magángépeken elhagyják az Egyesült Államokat.[48]

Ami a szaúdiak esetében azonban a legnagyobb érvágást jelentette, az a bankjaik és különböző jótékonysági szervezeteik pénzügyeinek vizsgálata volt. Az Egyesült Államok nyomozószervei egyszerűen csak az „al-Káida központi bankjaként" emlegették őket, mindezt egy 2002 márciusában megtalált, úgynevezett *Golden Chain* listára alapozva, melyet feltehetően maga Oszáma készített és szervezetének állítólagos anyagi támogatóit tartalmazta. Ezen a listán többek között 20 szaúdi származású bankár, üzletember, kereskedő, sőt még állami hivatalnok neve is szerepelt, akik az 1980-as években a szovjetek elleni harcban komoly anyagi támogatást nyújtottak számára. Az ugyan a mai napig nem bizonyított, hogy ezen személyeknek az ezredforduló után milyen szerep jutott az al-Káida pénzügyeiben, az Egyesült Államok Pénzügyminisztériuma viszont mégis egyértelmű bizonyítékként kezelte a dokumentumot, és erre hivatkozva indított eljárást az Amerikában működő legnagyobb szaúdi intézetek ellen. Az első célpont az Illinois államban működő Global Relief Foundation volt, mely a második legnagyobb iszlám jótékonysági szervezet az Egyesült Államokon belül. 2001 folyamán, több mint 5,2 millió dollárt gyűjtöttek össze, és ebből 22 országnak nyújtottak támogatást, köztük Boszniának, Afganisztánnak és Csecsenföldnek. 2001 novemberében azonban az FBI befagyasztotta 900 ezer dollár értékű vagyonát, lefoglalta dokumentumait; a Pénzügyminisztérium pedig tíz hónappal később terrorista-szövetségesnek bélyegezte. A másik két áldozat a Benevolence International Foundation és az al-Haramain szervezet volt, melyek közül mindkettő a Global Relief Foundation sorsára jutott. Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok

---

kapcsolataik. United States Department of Justice [2001]: *The USA Patriot Act: Preserving Life and Liberty* Forrás: http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm

[46] A 2002 júniusában létrehozott Belbiztonsági Hivatalt a különböző nemzetvédelmi szervezetek koordinációjával és összefogásával bízták meg, összesen 22 szövetségi hivatalt rendeltek ez alá a 170 ezer fős apparátus alá, mely évi 40 milliárd dolláros költségvetésből működött. Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. Routledge, New York. p.64.

[47] Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Európa Kiadó, Budapest. p.25-27.

[48] Tyler, Patrick E. [2001]: The New York Times: *A Nation Challenged: The Family; Fearing Harm, Bin Laden Kin Fled From U.S.* Forrás: http://www.nytimes.com/2001/09/30/world/a-nation-challenged-the-family-fearing-harm-bin-laden-kin-fled-from-us.html?pagewanted=1

hatóságai sorra záratták be a szaúdi bankok (például a Riggs Bank vagy az Arab Bank) és szervezetek kisebb fiókjait, terrorista kapcsolatokkal vádolva őket, ezzel egyfajta láncreakciót elindítva és lehetetlenné téve azok nemzetközi működését is. Az elsőszámú probléma mindezzel az volt, hogy a szaúdi államot nem vonták be a nyomozásba, és értesítése nélkül folytattak eljárást bankjai és szervezetei ellen. Csak 2003 januárjától következett be némi változás ebben a tendenciában, mikortól az Egyesült Államok a nyomozásban igyekezett nagyobb szerepet adni a szaúdi vezetésnek, és több alkalommal felkérte, hogy egyes szervezetek szaúdi központjaiban is indítson eljárást, továbbá csatlakozva Amerikához, ők is nyilvánítsák az adott intézetet terrorista-szövetségesnek.[49]

Ez a folyamat azonban kétélű fegyvernek bizonyult, hiszen magára Amerikára is komoly hatással volt a szaúdiak pénzeinek befagyasztása. Az ezredfordulón Szaúd-Arábiában a pénzügyi élet meghatározója az a nagyjából 200 család volt, mely – egy-két kivételtől eltekintve – átlagosan 200 millió dollár körüli vagyonnal bírt. Esetükben összességében mintegy 600 milliárd dollárnyi magánvagyonról beszélhetünk, melynek jelentős hányadát az Egyesült Államokban fektették be; nem is beszélve arról a 70 milliárd dollárról, melyet maga a szaúdi kormány fektetett be amerikai államkötvényekbe. Amerika terrortámadások utáni politikája azonban azzal fenyegetett, hogy ezeket a pénzeket máshova csoportosítják át a szaúdiak, ezzel rendkívül kellemetlen helyzetbe hozva az Egyesült Államok gazdaságát. Természetesen hozzátartozik az igazsághoz, hogy a szaúdi pénzek teljes kivonása nem lett volna feltétlen megvalósítható politika, hiszen a dollárnak nem volt igazi alternatívája (az egyre erősödő euro még nem volt képes betölteni ezt a szerepet). Ezen fenyegetések és gazdasági megfontolások ugyanakkor mindenképp hozzájárultak ahhoz, hogy Amerika 2003 elejére újragondolja a szaúdiakkal szembeni eljárásait, jobban bevonja a szaúdi államot és igyekezzen közös reformokkal elérni a nagyobb hatékonyságot a terroristák pénzügyi forrásainak ellenőrzésében.[50]

Ami a szaúdi polgárokat illeti, az Amerikában folyó intézkedések nem segítettek enyhíteni a lakosság Amerika-ellenességén, mindez pedig rendkívül megnehezítette a szaúdi vezetés Amerika-barát politikájának fenntartását. Az ezredfordulón a szaúdi belpolitika egyébként is erősen megosztott volt a Nyugattal való kapcsolatok tekintetében. Abdulláh koronaherceg – aki ugyan nem folytatott feltétel nélküli Amerika-barát politikát, de nagy lehetőségeket látott a Nyugatban – hajlandó volt liberális reformok bevezetésére és az együttműködésre. Ezáltal viszont szembekerült Nájif belügyminiszterrel, aki a vallási vezetők oldalán állást foglalva, egy jóval konzervatívabb irányt képviselt, és az Amerika-kapcsolatok teljes átértékelését szorgalmazta.[51] Nájif a támadásokkal kapcsolatban azt az álláspontot képviselte, hogy a szeptember 11-ei támadók nem lehettek szaúdi állampolgárok, sőt azt is határozottan tagadta, hogy a szaúdi államon belül léteznének terrorista csoportok. Az Abdulláh-Nájif

[49] Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.191-196.

[50] Siegel, Robert [2002]: Council on Foreign Relations: *Youssef Ibrahim discusses Saudi feelings toward the U.S.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/4640/youssef_ibrahim_discusses_saudi_feelings_toward_the_us.html? breadcrumb=/publication/publication_list%3Ftype%3Dinterview%26page%3D55

[51] Doran, Michael [2003]: Council on Foreign Relations: Saudi Arabia, America's Ally and Enemy
Forrás: http://www.cfr.org/publication/6618/saudi_arabia_americas_ally_and_enemy.html

mérleg egészen 2003-ig inkább Nájif oldalára billent, hiszen a lakosság is ez utóbbi állásponttal szimpatizált jobban. 2003-tól azonban egyrészt a már említett amerikai nyitásnak, másrészt pedig a májusban bekövetkezett rijádi merényleteknek köszönhetően Abdulláh kerekedett felül. A 34 halálos áldozatot követelő terrortámadások ugyanis ráébresztették az országot arra, hogy igenis jelen van a terrorista-fenyegetés Szaúd-Arábiában is, és szükség van reformokra ennek felszámolásához.[52]

A másik fontos lépés a szaúdiak együttműködésének megnyerésében és a bizalom helyreállításában a 2004 júliusában közzétett 9/11 Bizottsági Jelentés (*9/11 Commission Report*) volt, mely tisztára mosta a szaúdi vezetést abban az értelemben, hogy egyértelműen leszögezte: nem találtak arra utaló bizonyítékot, hogy a szaúdi kormánynak bármi köze lett volna a 2001-es terrortámadásokhoz.[53]

Annak, hogy Szaúd-Arábia komolyan elkötelezte magát a pénzügyeinek átláthatóvá és ellenőrizhetővé tétele mellett, legjobb példája, hogy külügyminisztériumi jóváhagyáshoz kötötte az összes külföldre irányuló jótékonysági pénzmozgást, külön hatóságot hozott létre ezen szervezetek megfigyelésére, és állandó meghallgatásokkal ellenőrizte a folyamatokat. Emellett jóváhagyta, hogy az amerikai adóhivatal (IRS – Internal Revenue Service) és az FBI állandó összekötő irodát létesítsen Rijádban, hogy koordinálja és segítse a szaúdi partnerek munkáját.[54]

Ezen intézkedések hatékonyságáról tanúskodik, hogy a G8 országokat is magába foglaló Financial Action Task Force 2004-es jelentése már úgy nyilatkozik az újonnan bevezetett pénzügyi reformokról, hogy azok világszínvonalúak; sőt ezek az új szabályok és törvények bizonyos tekintetben tovább is mennek, mint bármely másik ország szabályozása. Emellett pedig maga J. Cofer Black, Amerika szaúdi nagykövete is úgy nyilatkozott egy kongresszusi meghallgatáson, hogy a szaúdiak rendkívül erős szövetségesekké váltak, akik precedens nélküli lépéseket tesznek, hogy felszámolják a mindkét országot fenyegető al-Káida terrorista hálózatát.[55] Ennek köszönhetően 2005-ben a nemzetközi terrorelhárítási csúcstalálkozó már egyenesen Szaúd-Arábiában került megrendezésre. A konferencián Bush elnök is elismerően nyilatkozott az ország teljesítményéről és reformjairól, sőt kijelentette, hogy a terroristákkal szemben egyik legfőbb szövetségesük a szaúdi állam; hiszen anélkül, hogy a szaúdiak saját országukon belül legyőznék a terroristákat, maga a terror elleni háború sem megnyerhető globális szinten.[56]

Mindezekből látható, hogy egyrészt a rijádi merényleteknek, másrészt pedig az amerikaiak szaúdi-politikájában bekövetkezett változásoknak köszönhetően a szaúdi kormány ténylegesen és tevőlegesen is felsorakozott a terror elleni háború szövetségesei közé, ez pedig egy újabb lökést adott az amerikai-szaúdi kapcsolatoknak, és egészen

---

[52] Bronson, Rachel - Gause, F. Gregory III [2003]: Council on Foreign Relations: *SAUDI ARABIA: U.S. Relations* Forrás: http://www.cfr.org/publication/7837/saudi_arabia.html

[53] National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States [2004]: *The 9/11 Commission Report* Forrás: http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf

[54] Gause, F. Gregory III [2004]: *Saudi Arabia and the War on Terror* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.223-233.

[55] Peterson, Peter G. [2004]: Council on Foreign Relations: *Prince Saud al-Faisal on the The United States and Saudi Arabia: A Relationship Threatened By Misconceptions* Forrás: http://www.cfr.org/publication/6982/united_states_and_saudi_arabia.html

[56] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.7-8.

napjainkig a terror elleni háborúban egy fokozatosan újjáépülő és apró reformok által megerősödő együttműködésnek lehetünk a tanúi.

2. Afganisztán

Miután megnéztük a szeptember 11-ei támadásokat és azok következményeit, illetve a terror elleni háború megszületésének körülményeit, az általa generált intézményi változásokat, és azt a rögös utat, melynek során a két ország szép lassan újra egymásra talált; ebben a fejezetben már magának a háborúnak az egyik színterét, Afganisztánt fogom megvizsgálni.

Afganisztán a szaúdiak szempontjából a legkisebb jelentőséggel bíró kérdés az itt tárgyalandó Irak, Irán vagy a palesztín államiság problémája mellett (3.ábra). Ugyanakkor a szaúdiak szerepvállalása nélkül magának a háborúnak a megindítása is komoly problémákba ütközött volna, ráadásul történelmi kötődésük miatt sem lehet elsiklani ezen probléma felett.

A dolgozat első fejezeteiben már láthattuk, hogy a szeptember 11-ei támadásokat megelőzően a szaúdiak milyen szerepet vállaltak az afgánok győzelmében a szovjetekkel szemben, majd pedig milyen szerepük volt a tálibok felemelkedésében. Emellett kiemelendő még az is, hogy Szaúd-Arábia azon három állam egyike volt, amely hivatalosan is elismerte a tálibokat. Szeptember 11-e után ugyan megszakítottak minden kapcsolatot a tálib rezsimmel, két héttel később ugyanakkor mégis tettek még egy utolsó kísérletet „megmentésükre", és azt tanácsolták nekik, hogy hagyjanak fel a terroristák bújtatásával és mindennemű támogatásával. Ez azonban nem talált hallgató fülekre, így az afganisztáni invázió 2001. október 7-én megindult.[57]

Magában a katonai akcióban is igen meghatározó volt a szaúdiak szerepe, hiszen a Tartós Szabadság hadműveletet szinte teljes egészében a szaúdi Prince Sultan Légibázisról vezényelték le az amerikaiak. Emellett a szaúdiak légterük szabad használatát is biztosították az akció teljes ideje alatt, továbbá kedvezményes áron gondoskodtak a szövetségesek üzemanyag-utánpótlásáról.[58] Ugyanakkor fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a logisztikai segítségnyújtáson túl, a szaúdiak nem vettek részt a tálibok megdöntésére indított hadműveletekben, nem küldtek harcoló alakulatokat az akcióba.[59]

A gyors katonai sikerek után Rijád már 2002 februárjában megnyitotta újra nagykövetségét Kabulban és diplomáciai kapcsolatokra lépett az új afgán kormánnyal. Ezt követően a szaúdiak szerepe elsősorban a közvetítésben és anyagi támogatásokban

[57] Bruno, Greg [2008]: Council on Foreign Relations: *Saudi Arabia and the Future of Afghanistan* Forrás: http://www.cfr.org/publication/17964/saudi_arabia_and_the_future_of_afghanistan.html

[58] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.252-254.

[59] United States Congressional Research Service [2001]: *Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support* Forrás: http://fpc.state.gov/documents/organization/6207.pdf

érhető tetten: 2002-ben 220 millió dollárnyi[60] segélyt nyújtottak az országnak (összehasonlításképpen az Egyesült Államok ebben az évben mindössze 26,9 millió dollárt[61] folyósított Afganisztánnak). Ez a tendencia egészen máig megfigyelhető a szaúdiak részéről, sőt napjainkban már egyfajta licit-verseny folyik a szaúdiak és Irán között a nagyobb befolyás megszerzése érdekében. Amerika azonban mindezt nem bánja, hiszen amíg a szaúdiak ilyen nagy részesedést vállalnak a háború költségeiből, addig számukra ez mind kisebb tehervállalást jelent.

Ami a szaúdiak mediátori szerepét illeti, adja magát a feladat, hiszen a szaúdiak által vallott vahhábizmus viszonylag közel áll a tálibok által vallott, szintén konzervatív iszlám-értelmezéshez. Így egyik oldalról a Nyugat-barát elkötelezettségek, másik részről pedig a tálib vezetőkhöz fűződő történelmi szálak miatt ígéretes a szaúdiak bevonása a különböző afgán felek tárgyalóasztalhoz ültetéséhez és egy kedvező megoldás megtalálásához. Arról azonban már több eltérő elmélet létezik, hogy a szaúdiaknak miért érdeke a szép lassan visszaszivárgó tálibok és az új afgán kormány közti közvetítés. Ezek a találgatások különösen megszaporodtak 2008-ban, amikor is a szaúdiak adtak otthont az afgán miniszterelnök és a tálibok vezetőjének tekintett Omar molla képviselője között zajló tárgyalásoknak. A hivatalos szaúdi magyarázat szerint maga az államelnök, Hamid Karzai kérte fel őket erre a szerepre; mások ugyanakkor olyan stratégiai megfontolásokra gyanakodnak, miszerint a szaúdiak a szunnita lakosság megbékítésére és összefogására törekszenek, az egyre erősödő Iránnal szemben.[62] Ami az Egyesült Államokat illeti, számukra a motiváció igazából megint nem lényeges, hiszen amíg a stratégiai érdekek – miszerint legyen béke és stabilitás Afganisztánban – megegyeznek, addig Amerika rendkívül pozitívan áll a szaúdiak közvetítő szerepéhez. Erről tanúskodik többek között az újonnan kinevezett Petraeus tábornok 2008-as nyilatkozata is.[63]

Egy további pozitív hozadéka a szaúdiak szerepvállalásának, a pakisztániak könnyebb meggyőzése lehet. Hiszen már az első Bush-ciklus végére kiderült, hogy Afganisztán nem megnyerhető a szomszédok bevonása nélkül, azaz ha Pakisztán nem hajlandó saját területén háborút indítani a rejtőzködő tálibok ellen, és nem hajlandó garantálni a két ország határának biztonságát, akkor a határterületekre érkező folyamatos utánpótlás miatt gyakorlatilag lehetetlen a tálibok legyőzése és az ország teljes területe feletti hatalom átvétele. Éppen emiatt a pakisztániakkal hagyományosan jó viszonyt ápoló és az Afganisztán tekintetében közös történelmi együttműködésre visszatekintő Szaúd-Arábia nagyobb bevonása pozitívan befolyásolhatja a pakisztániak afganisztáni szerepvállalását.[64]

Ami még Afganisztán és a szaúdi-amerikai kapcsolatok tekintetében szót érdemel, az a Bush-kormányzat által megindított demokratikus intézményépítés. A Bush-

[60] Royal Embassy of Saudi Arabia [2002]: Press Release: *Saudi Arabia pledges $220 million for the reconstruction of Afghanistan*
Forrás: http://www.saudiembassy.net/archive/2002/press/page34.aspx

[61] USAID [2002]: *Afghanistan Program Description* Forrás: http://www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/transition_initiatives/country/afghan/progdesc.html

[62] Bruno, Greg [2008]: Council on Foreign Relations: *Saudi Arabia and the Future of Afghanistan* Forrás: http://www.cfr.org/publication/17964/saudi_arabia_and_the_future_of_afghanistan.html

[63] Petraeus, David H. [2008]: The New York Times: *Insurgents in Afghanistan Are Gaining*
Forrás: http://www.nytimes.com/2008/10/01/world/asia/01petraeus.html?_r=1

[64] Rubin, Barnett R. - Rashid, Ahmed [2008]: From Great Game to Grand Bargain – Ending Chaos in Afghanistan and Pakistan. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 6, p.30-44.

adminisztráció többek között abból a kanti-elméletből táplálkozva, miszerint a demokráciák nem háborúznak egymással, a térség problémáinak megoldását az államok demokratizálásában látta. Éppen ezért hatalmas sikerként könyvelte el a 2004 januárjában elfogadott új afgán alkotmányt és az októberben megrendezett választásokat. Ezen folyamatokkal kapcsolatban viszont számos kritika látott napvilágot, egyes elemzők szerint egyáltalán nem beszélhetünk demokráciáról Afganisztán esetében, ennek legjobb bizonyítékai a legutóbbi elnökválasztást övező botrányok voltak, és maga a tény, hogy a tálibok politikai integrációja továbbra is egy nyitott és megoldatlan kérdés.

Ami azonban a szaúdiakat is idekapcsolja, az a Bush-vezetés azon törekvése, mely szerint demokratikus reformokat nem csak a háborús országokban, hanem a szövetségeseknél is be kell vezetni. Ennek jegyében két globális kezdeményezést indítottak el, a *Middle East Partnership Initiative* és a *Middle East and North Africa Initiative* programokat. Ezek keretében ugyan 2005-ben a szaúdi kormány egy személyes Abdulláh-Bush találkozót követően tett kisebb lépéseket (először a történelmükben helyhatósági választásokat tartottak, növelték a sajtószabadságot és a fiatalok Nyugaton való tanulásának lehetőségeit); az igazsághoz azonban hozzá tartozik, hogy drámai változásokról semmiképpen sem beszélhetünk a szaúdi államszerkezet tekintetében.[65] Ez alapvetően két okból fakad, egyrészt az Egyesült Államok nem gyakorolt kellő nyomást Szaúd-Arábiára, hiszen nem akarta túlfeszíteni a húrt, miután éppen csak újra egymásra talált a két ország. Másrészt pedig a szaúdi lakosság részéről volt egy igen erős ellenállás a drasztikus átalakításokkal szemben. Ez azzal magyarázható, hogy az Amerika-ellenesség még mindig igen erős volt, szkeptikusan fogadták a reformjavaslatokat, egyéb hátsó szándékokat látva azok mögött. Mindezzel azt sugallva, hogy a szaúdi lakosság Amerikába vetett bizalma 2006-ra még messze nem állt vissza a 2001-2002 folyamán bekövetkezett deficiteket követően (sőt az azóta eltelt években csak tovább erősödött Irak és Irán ügye miatt). Erről tanúskodnak a Brookings Institution és a Center for Strategic & International Studies kutatóintézetek gondozásában megjelent 2006-os és 2008-as közvélemény-kutatások is, melyekből kiderül, hogy 2006-ban a megkérdezett arab lakosság 78%-a nyilatkozott kedvezőtlenül az amerikaiakról (4.ábra).[66] Másrészt pedig rendkívül érdekes az a felmérés, mely az amerikaiak valós érdekeinek arab megítélését vizsgálta. Ezen felmérés szerint a megkérdezett arab lakosság mindössze 4%-a gondolta úgy, hogy az amerikaiakat valóban a demokrácia építése vezeti a Közel-Keleten, míg 50% illetve 47% gondolta úgy, hogy a kőolaj és Izrael biztonságának a garantálása az elsődleges befolyásoló faktorok a térségbeli politikájukat tekintve (5.ábra).[67]

Amint az ebből a rövid áttekintésből is látható, Afganisztán nem csak azért lóg ki a soron következő konfliktusok listájából, mert kisebb jelentőséggel bír a szaúdiak számára, mint a többi kérdés; hanem érdekes módon azért is, mert Afganisztán kapcsán alapvetően konvergáltak az amerikai illetve a szaúdi érdekek; és eltekintve a

[65] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.239-240.

[66] Telhami, Shibley [2008]: Brookings Institution: *2008 Annual Arab Public Opinion Poll*
Forrás: http://www.brookings.edu/topics/~/media/Files/events/2008/0414_middle_east/0414_middleeast_tel hami.pdf

[67] Cordesman, Anthony H. – Burke, Arleigh A. [2008]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi National Security and the Saudi-US Strategic Partnership*
Forrás: http://csis.org/publication/saudi-national-security-and-saudi-us-strategic-partnership

demokrácia-építés témakörétől, jelentősebb súrlódások nélküli, gyakorlatilag végig békés együttműködés jellemezte a két ország vezetőinek kapcsolatát ezen a területen.

3. Irak

Afganisztánnal szemben Irak jóval nagyobb jelentőséggel bír a szaúdiak számára. Ez egyrészt a két ország 800km hosszúságú közös határából adódik, másrészt pedig a történelmi, vallási és törzsi vonatkozásoknak köszönhető. Irak hagyományosan a szaúdiak közvetlen szomszédságában lévő regionális nagyhatalom, mely, mint azt az 1990-es Öböl-háborúban is láthattuk, olykor fenyegetőleg lépett fel a szaúdiakkal szemben. Másrészt azonban ez a nagyhatalmiság volt a közel-keleti regionális egyensúly egyik záloga. A két országot összekötik továbbá a határon átnyúló törzsi keretek, melyek különös jelentőséget kaptak a 2003-as inváziót követően kiéleződő síita-szunnita ellentét dimenziójában. Az amerikai-szaúdi politika tekintetében a legfőbb érdekek megegyeznek Irakban, azonban ahogy ezt majd láthatjuk, ezek megvalósítását számos kisebb vitás kérdés nehezíti, így a kapcsolatoknak ez a színtere a Bush-korszakban inkább a konfliktusos témakörök közé sorolandó.

Mielőtt azonban ennek elemzésébe belefognék, külön kitérnék még egy rendkívül fontos kérdésre, mely sok tekintetben hozzájárult a háború megindításához. Ez a kérdés az amerikai és a szaúdi geostratégia helyzete, az ezredfordulótól a háború megindításáig. Természetesen itt elsősorban a kőolaj-kereskedelemre és a támaszpontok kérdésére szeretnék fókuszálni, megnézve ezek főbb tendenciáit a háború előtt; illetve a fejezetet keretbe foglalva, visszatérek majd ezekre a háború megindítását követő időszakban is.

3.1. A szaúdi geostratégia „szerepe” a háború megindításában

Mint azt a bevezető fejezetben is láthattuk, a kőolaj-kereskedelem egészen az 1930-as évekig, míg a támaszpontok kiépítése a hidegháború kezdetéig nyúlik vissza. Az amerikai és szaúdi energiakereskedelem története azonban nem volt konfliktusoktól mentes, az arab-izraeli háborúk nem egyszer súlyos deficitekhez vezettek. Az 1980-as évek végén végzett utolsó nagy feltárások 1988-ra bebizonyították, hogy a világ legnagyobb kőolajtartalékával rendelkező országa Szaúd-Arábia, 263 milliárd hordónyi készletével, mely a világ tartalékainak 24%-át jelenti. A 2000-es évek elejére Szaúd-Arábia kőolajtermelése már elérte a 8,4 millió hordót naponta (a 2003-as évet kivéve, ez egészen máig 8-9 millió hordó között mozog és az első helyet biztosítja számukra a termelők között).[68]

Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok, a világ legnagyobb fogyasztójaként, napi 20 millió hordó felhasználással és mindössze 7-8 millió hordó saját termeléssel, jelentős importra szorul, és erősen függ a legnagyobb kitermelőktől – ezekből a számokból is jól látható, hogy a felhasználás több mint felét importból kényszerül fedezni.[69] Mindezek ellenére az országon belül az energiaforrások között 2000-ben mindössze 3%-ot

[68] OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000* p.9.
Forrás: http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf
[69] U.S. Energy Information Administration [2010]: *World Oil Balance*
Forrás: http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oilother.html

(jelenleg pedig a szén és a nukleáris energia mind nagyobb térnyerése miatt már csak alig több mint 1%-ot) tesz ki a kőolaj, melyet elsősorban a közlekedésben használnak fel. Az azonban magáért beszél, hogy a kőolajat és a földgázt kivéve szinte az összes energiaszektorban önellátó az Egyesült Államok – így az energiaimport 89%-át a kőolaj jelenti (a maradékot pedig jórészt a földgázimport teszi ki, Amerika jelenleg az összes földgázfelhasználás mintegy 15%-át kényszerül importból fedezni). A kőolaj aránya és mértéke az energiaimportban egy folyamatosan növekvő tendenciát mutat, mivel az ország energiaigénye megállás nélkül növekszik, míg saját kőolaj-kitermelése egyre csökken.[70]

Ami óriási készletei mellett még egy hatalmas stratégiai előnyt jelent a Közel-Kelet számára a kőolaj-termelésben, az a kitermelés jóval alacsonyabb költsége, összehasonlítva a világ többi lelőhelyével. Ennek magyarázata alapvetően négy faktorból tevődik össze: a kőolaj tisztaságából, a fúrások mélységéből, a lelőhely nagyságából és a munkaerő alacsony árából. A közel-keleti olaj általában véve a világ legtisztább kőolaja, ezzel lényegesen lecsökkentve az olajfinomítás költségeit. Emellett itt találhatóak a világon a legkisebb mélységben és legnagyobb területen, illetve vastagságban elterülő olajrétegek is (ezen olajrétegek vastagsága akár elérheti a 100-200 métert is, ezzel rendkívül megkönnyítve a kitermelés folyamatát és tovább csökkentve a költségeket).[71]

Mindezeknek köszönhetően a világ legolcsóbban kitermelhető kőolaja a szaúdiaké, melynek kitermelési költsége 1-1,5 dollár körül mozog hordónként. Az iraki kőolaj kitermelése szintén a legolcsóbbak között van: 1,5 dollár körül. Összehasonlításképpen például, a venezuelai kitermelést 20 dollárra becslik, míg a nigériai kitermelés szárazföldön elérheti akár a 30 dollárt is, a partmenti vizeken pedig 15 dollárt tesz ki hordónként. Ez a szám az Egyesült Államokban is 20 dollár felett van átlagosan.[72]

Az alacsony kitermelési árak és a hatalmas készletek mellett egy harmadik tényezőnek köszönhetően a szaúdi olaj kiemelkedően csábítóvá válik az Egyesült Államok számára, még a Közel-Keleten belül is. Ez a tényező pedig a biztonság-faktor. Először is a szaúdiak a szállításnak többféle módját használják, az export biztonságának növelése érdekében. A szállítási módok között azért természetesen kiemelkednek a tankerek, melyekből a szaúdiak 12 darabbal rendelkeztek a 2000-es évek elejére, ezzel Kuvait után második helyet elfoglalva az arab országok között.[73] Másrészt pedig a szaúdiak bizonyos mértékben lehetővé tették a külföldi beruházásokat is, aminek köszönhetően tovább növelhető a biztonság, javítható az infrastruktúra, tovább fokozható a kitermelés, illetve szorosabb együttműködés hozható létre Szaúd-Arábia és az importáló országok között. Az infrastruktúra fejlettségéről talán legjobban az olajvezeték-rendszer kiépítettsége tanúskodik: Szaúd-Arábia ezen a téren is vezető a régió országai között, 2000-re több mint 8200km hosszúságú rendszert épített ki, szemben például Irakkal, mely mindössze 1174km-t (természetesen ilyenkor érdemes figyelembe venni az

[70] U.S. National Energy Policy Development Group [2001]: *Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future*
Forrás: http://www.teachengineering.com/collection/cub_/activities/cub_energy2/cub_energy2_lesson04_activ ity5_report.pdf

[71] Najat Shamil Ali [2010]: *Valóban elveszti vezető helyét a jövőben a Közel-Kelet a szénhidrogének piacán?* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *A Közel-Kelet gazdasági és társadalmi kihívásai a 21. században* című konferenciáján 2010. március 5-én.

[72] International Energy Agency [2008]: *World Energy Outlook 2008*. OECD Publishing, Paris.

[73] OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000* p.96.
Forrás: http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf

országok területi nagyságát is, ám arányaiban még ezt a faktort figyelembe véve is őrzi első helyét a szaúdi állam).[74]

Az imént vázolt adatokból és stratégiai megfontolásokból azt várhatnánk, hogy a szaúdi olajexportot gyakorlatilag teljes egészében az Egyesült Államok gazdasága szívja fel, ez azonban messze nem igaz. Az Egyesült Államok prioritásai a kőolajszektorban magukba foglalják a lehető legnagyobb átláthatóságot; a hosszú távú gazdasági növekedés prioritását (szemben a rövid távúval); a kereskedelem támogatását befektetések, technológia-átadás és liberalizáció által; illetve a diverzifikációt. Ez utóbbi faktor talán a legfontosabb, mivel a legnagyobb kihívást mindig az egy helyen koncentrálódó energiaforrások jelentik, melyek fokozottan magukban hordozzák az instabilitás lehetőségét. Éppen ezért az amerikai stratégiai tervezők igyekeznek minél jobban csökkenteni a kiszolgáltatottságot, az egyoldalú függést és a különböző veszélyfaktorokat, azáltal, hogy nem engedik egyik importterület dominanciáját sem egy olyan stratégiai iparágakban, mint az energiaszektor. Ezzel magyarázható, hogy a szaúdiak aránya az ezredfordulón „mindössze" 14% volt az Egyesült Államok kőolajimportjában (ami 1,57 millió hordót jelentett naponta az összes 11,55 millió hordónyi importból), ezzel közvetlenül Kanada 16%-a után második helyen állva, illetve megelőzve Venezuela 13%-át és Mexikó 12%-át.[75]

Érdemes azonban a reláció másik felét is megnézni. A szaúdi gazdaságban az ezredfordulón az Amerikába szállított átlagos napi 1,6 millió hordónyi kőolaj, az összes export mennyiségének (6,3 millió hordó/nap) 25%-át jelentette.[76] Ami Szaúd-Arábia gazdasági prioritásait illeti, három szempontot kell figyelembe venni, melyek közül első és legfontosabb az olajexportáló országok kartelljének, az OPEC-nek a szerepe. A szaúdiak az OPEC alapítójaként és legmeghatározóbb országaként mindig is igyekeztek a lehetőségekhez mérten az OPEC döntéshozó mechanizmusának keretein belül dolgozni, konszenzusban dönteni a globális kereskedelmet meghatározó lépésekről és harmonizálni politikájukat a szervezet többi tagjával. Természetesen ez nem mindig járt sikerrel, és az OPEC esetén sokszor nem beszélhetünk egységes álláspontról, de a szaúdi olajpolitikában mégis prioritást élveznek a szervezet által nyújtott keretek. Másodszor a szaúdiaknak érdekes módon hosszú távon nem érdeke az olajárak magasan tartása, mert ezek a lépések általában a Kaszpi-térségben, az Északi-tengeren és a Mexikói-öbölben eredményeznek nagyobb beruházásokat és új feltárásokat, melyeket a nyugati világ elsősorban azért indít, hogy kisebb mértékben legyen kiszolgáltatva a Közel-Keletnek, ezzel csökkentve annak jelentőségét. Harmadszor pedig magától értetődően a szaúdiak érdekeit a túl alacsony olajárak sem szolgálják, hiszen a bevételeik többségét ebből nyerik, így a tartósan alacsony árakat egész gazdaságuk negatívan éli meg.[77] Mindezekből jól látható, hogy mindkét fél szempontjából fontos a másik, mint kiemelkedő gazdasági partner a kőolaj-kereskedelemben. Ezzel szemben azért vannak egyéb prioritásaik is, és a diverzifikáció, illetve az egyoldalú függés csökkentése jegyében mindkét ország igyekszik napjainkban is minél szélesebbé tenni gazdasági partnereinek listáját.

---

[74] OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000* p.106.
Forrás: http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf

[75] United States Department of Energy [2004]: *U.S. Oil Imports: Top Ten Countries of Origin*
Forrás: http://www1.eere.energy.gov/vehiclesandfuels/facts/2004/fcvt_fotw350.html

[76] OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000* p.83.
Forrás: http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf

[77] Bahgat, Gawdat [2003]: *American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea*. University Press of Florida, Gainesville. p.53-54.

Ez a diverzifikációra való törekvés kapcsolja ebbe a gondolatsorba Irak olajkészleteit. Az ezredfordulón Amerika egyre növekvő energiaigénye, a megromlott szaúdi kapcsolatok és a mind több energiaszükséglettel fellépő Kína és India térnyerése a Közel-Keleten, indokolttá tették, hogy az Egyesült Államok új forrásokat keressen önmaga számára. Ennek egyik kézenfekvő célpontja Irak volt, melyről az 1990-es évek végére bebizonyosodott, hogy 112 milliárd hordónyi tartalékával a világ második legnagyobb kőolajkészletével rendelkező országa,[78] ráadásul Szaúd-Arábiához hasonlóan rendkívül alacsonyak a kitermelés költségei.

Ami azonban problémássá tette az iraki készletekhez való hozzáférést, az Szaddám ellenszenve volt az amerikaiakkal szemben, ami elsősorban az 1990-es Öböl-háborúra és az azt követő szankciókra vezethető vissza. Éppen ezért Irak korlátozott kitermelését (ami az ezredfordulón 2,5 millió hordó/nap volt) elsősorban az orosz Lukoil, a kínai nemzeti olajtársaság és a francia TotalFinaElf irányában értékesítette. Ezekkel a társaságokkal Irak az 1990-es évek második felére rendre lezárta a tárgyalásokat és hosszú távú szerződéseket kötött, melyeknek köszönhetően félő volt, hogy az Egyesült Államok lényegében kiszorul erről az igen jelentős piacról.[79] Amivel viszont ezt a folyamatot meg lehetett állítani az egy rezsim-váltás és egy Amerika-barát vezetés hatalomra juttatása volt. Ebből azonban nem következik egyértelműen, hogy Amerika Irakban mindenek előtt az olajért vívott háborút (ahogy azt sokan állították, és maga az arab lakosság többsége is hitte, a dolgozat korábbi fejezetében bemutatott közvélemény-kutatások szerint). Mindössze azt a következtetést lehet levonni, hogy a hivatalos amerikai retorikával szemben, a kőolaj is fontos tényező volt a háború megindításában. Ez pedig jelentős eleme volt egy globális energiastratégiának,[80] mellyel az Egyesült

---

[78] Itt megjegyzendő, hogy Irakban az 1990-es évek és az ezredforduló között nem végeztek új geológiai felméréseket, ezért egyes becslések szerint akár 200-400 milliárd hordónyi tartalékkal is rendelkezhet, ezzel megelőzve még a szaúdiakat is. Másrészt viszont a kőolajipar legújabb fejleményeinek köszönhetően az úgynevezett „homok olaj", vagy „nehéz olaj", mely elsősorban Kanadában és Venezuelában található jelentős mennyiségben, olyan új forrást jelent, melynek köszönhetően Kanada akár át is veheti Iraktól a második helyet, a tartalékok tekintetében. Ugyanakkor az új források kitermelése egyelőre rendkívül költséges, ráadásul az infrastruktúra is hiányzik hozzá, így ezeket egyszerűen nem éri meg kitermelni, addig, amíg a „hagyományos" források is rendelkezésre állnak.
OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000* p.9.
Forrás: http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf

[79] Andor László - Tálas Péter - Valki László [2004]: *Irak – Háborúra ítélve*. Zrínyi Kiadó, Budapest. p.123-124.
Ehhez azért hozzáfűzném azt is, hogy annak ellenére, hogy gyakorlatilag egészen 1996-1997-ig valóban nem nagyon érkezett kőolajimport az Egyesült Államokba Irakból, ez az ezredfordulóra azért megváltozott, és napi szinten Irak 600 ezer hordónyi importtal megjelent az Egyesült Államok gazdaságában, ez azonban a háború megindításakor újra drasztikusan lecsökkent.

[80] Ez a globális energiastartégia ténylegesen is megfogalmazásra került, az úgynevezett Cheney-jelentésben (2001. május), mely az aktuális trendek tükrében azt jósolta, hogy 2020-ra az Egyesült Államok olajkitermelése 12%-kal csökkenni fog, míg a fogyasztás tovább növekszik, így az energiafüggőség a jelenlegi 50% körüli érték helyett meg fog ugrani 2/3-ra. Ennek köszönhetően azt a javaslatot tették az elnöknek, hogy az adminisztráció külpolitikájában élvezzen majd prioritást az energiabiztonság kérdése. Továbbá már ekkor részletesen foglalkoztak az iraki olajmezőkben rejlő potenciállal és számos statisztikai adattal hívták fel az elnök figyelmét az iraki kőolaj fontosságára a jövőben.

U.S. National Energy Policy Development Group [2001]: *Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future* (Cheney-report) Forrás:

Államok igyekezett biztosítani importjának diverzifikációját, hogy egy esetleges kapcsolatromlás (mint az történt 2000-2001-ben Szaúd-Arábiával), vagy akár a kereskedelmi kapcsolatok megszakítása egy importőrrel ne rengethesse meg Amerika gazdaságát.

Ami az amerikai-szaúdi geostratégia másik pillérét, a támaszpontokat illeti (6.ábra), kezdetben a kőolaj-kitermeléssel szorosan összefonódva épültek a bázisok. Egyet érdemes kiemelni ezek közül, a már említett Zahrán Légibázist, mely 1945-ben teljes egészében amerikai tőkéből épült fel, ezért a hidegháború első évtizedeiben komoly vitákat folytatott Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok a bázis használata és jogállása felett. Végül 1962-re az Egyesült Államok lemondott minden követeléséről a bázissal kapcsolatban, kiürítette és visszaadta a szaúdi államnak.[81] Ezek után a még nem túl számottevő amerikai jelenlét több kisebb bázison oszlott szét; majd az 1990-es évek elején, az újonnan megépült Prince Sultan Légibázis került előtérbe, mely egészen az amerikai csapatok 2003-as kivonásáig a legfontosabb amerikai bázis volt Szaúd-Arábiában.

A Rijádtól 80 km-re délre található Prince Sultan bázist az 1990-es Öböl-háború logisztikai előkészületeit megvalósító Sivatagi Pajzs Hadművelet keretében építették fel az amerikaiak. A háború kezdetére a bázis már képes volt ellátni a Sivatagi Vihar Hadművelet logisztikai irányító feladatait, emellett pedig a légitámadások legfőbb indítóállomása volt. A háború lezárultával az iraki repülés-tilalmi övezetek ellenőrzésére itt maradt többezer fős amerikai, brit és francia erők is ezen a bázison állomásoztak. Az 1990-es évek második felében egy nagyobb szaúdi átcsoportosításnak köszönhetően, a rijádi és a zahráni bázisokról áttelepítették ide a királyi légierő jelentős részét is, ezzel a Prince Sultan az ország legnagyobb katonai bázisává vált.[82]

Emellett talán még egy harmadik bázis érdemel szót, ez pedig a Táif Légibázis, mely az egészen máig működő pár száz fős amerikai katonai kiképző missziónak (*United States Military Training Mission*) ad otthont.

Ami még a katonai bázisok esetén megemlítendő, az a bázisok jogállása. Ezeket mindig bilaterális, úgynevezett Fegyveres Erők Jogállásáról Szóló Egyezmények (*Status of Forces Agreement – SOFA*) keretében köti az Egyesült Államok a vendéglátó országgal. Az egyezmények elsődleges célja, hogy rögzítse, hogy az amerikai katonák milyen feltételek mellett tartózkodhatnak és működhetnek az adott országban. Amerikai részről azonban általában olyan kikötések is szerepelnek benne, mint például a saját katonáik feletti jogi eljárás kizárólagos gyakorlata. Ami ezeknek a szerződéseknek a legnagyobb problémája, az az, hogy szinte mindig rövid távra szólnak – mindössze pár évre. Éppen ezért magukban hordozzák azt a veszély-faktort, hogy egyfajta zsarolási potenciált adnak a vendéglátó ország kezébe, hiszen amennyiben nem hosszabbítják meg ezeket, a szerződés lejártával a teljes amerikai katonai jelenlétet fel kell számolni az adott bázison.[83]

---

http://www.teachengineering.com/collection/cub_/activities/cub_energy2/cub_energy2_lesson04_activity5_report.pdf

[81] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.46-49.

[82] Global Security Organization [2003]: *Prince Sultan Air Base*
Forrás: http://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm

[83] Global Security Organization [2000]: *Status of Forces Agreement*
Forrás: http://www.globalsecurity.org/military/facility/sofa.htm

Amerika az ezredfordulón paradox módon még mindig Európában állomásoztatta legtöbb katonáját (több mint 100 ezer főt), ezután nagyjából szintén 100 ezer fővel Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán térsége következett, harmadik helyen 50 ezer fővel Latin-Amerika és végül 25 ezer fővel a Perzsa-öböl.[84] Ezzel azonban az volt a probléma, hogy nem igazán tükrözte a XXI. század legfőbb kihívásait és veszélyeit. A realitások tükrében ez a szerkezet lényeges átalakításokra szorult. Ezt a folyamatot a Bush-adminisztráció kezdte meg, melynek új katonai stratégiáiból már kirajzolódott a strukturális átalakítás igénye (az európai haderők csökkentése, illetve a közel-keletiek növelése), továbbá a katonai támaszpontok átcsoportosításának a szükségessége.[85] Ebbe a tervbe természetesen közbejátszottak olyan szándékok is, mint a rövid távú támaszpontszerződések által gerjesztett veszély-faktorok csökkentése iránti vágy, illetve az aggodalom a várható szaúdi hatalomváltástól és az új király, Abdulláh esetleges védelempolitikai átalakításaitól. Ez a félelem egyértelműen fontos tényező volt az iraki háború megindításában, hiszen Donald Rumsfeld védelmi miniszter személyesen nyilatkozott úgy egy 2003. júniusi interjúban, hogy „az Irak-ellenes fegyveres fellépés első számú indítéka az volt, hogy az Egyesült Államok kivonhassa csapatait Szaúd-Arábiából".[86] A globális stratégia tehát a Közel-Keleten a haderő növelését és hosszú távú jelenlétét hivatott biztosítani, egyfajta északra tolódás mentén, melynek köszönhetően Szaúd-Arábia szerepe lecsökkent és Iraké megnőtt. Ennek első kézzelfogható lépése a 2003-as év elején történt meg, amikor is áthelyezték a CENTCOM regionális központját Katarba (már magát a márciusban megindított iraki háborút is a katari Camp Doha bázisról vezényelték le). Ezután, 2003. április 29-én Rumsfeld bejelentette, hogy aláírták a megállapodást, melynek értelmében nyár végére a szaúdiaknál állomásozó 7000 fős amerikai haderőt (egyes források szerint csak 5000 fős, míg mások 10000 főről számoltak be) lecsökkentik 400 főre (a maradék haderőt kizárólagosan tanácsadással és kiképzési feladatokkal megbízva). Ezt a lépést az amerikai retorika egyrészt azzal magyarázta, hogy márciusban megindult az iraki háború és szükség volt a szaúdiaknál állomásozó katonákra; másrészt mivel az ott lévő katonák elsődleges feladata a repülés-tilalmi zónák felügyelete volt, melyek a háború megindításával megszűntek létezni, ottlétük értelmetlenné vált; harmadrészt pedig a szaúdi királyra hatalmas belső nyomás hárult az amerikai katonák ottléte miatt, hiszen az iraki háború megindítása okán még tovább növekedett a lakosság Amerika-ellenessége, így ez a kivonás az amerikai kormány részéről egyfajta gesztusként is értékelhető a szaúdi uralkodó felé.[87] Maga a csapatkivonás valóban meg is történt, és 2003. augusztus 26-án az amerikaiak ünnepélyes keretek között visszaadták a szaúdiaknak a Prince Sultan bázis amerikai részlegének irányítását. A haderők átcsoportosításának második nagy lépése az elnök 2004 nyarán tett bejelentése volt, miszerint Németországból, Észak-Koreából és Japánból 70 ezer főt vonnak ki az év

[84] Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. Routledge, New York. p.53.

[85] United States Executive Branch [2002]: *National Security Strategy of the United States* Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf United States Department of Defense [2001]: *Quadrennial Defense Review Report* Forrás: http://www.defense.gov/pubs/pdfs/QDR2001.pdf

[86] Rostoványi Zsolt [2004]: *Az iszlám világ és a Nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest. p.310.

[87] Burkeman, Oliver [2003]: The Guardian: *America signals withdrawal of troops from Saudi Arabia* Forrás: http://www.guardian.co.uk/world/2003/apr/30/usa.iraq

végéig – természetesen elsősorban itt is amiatt, mert a Közel-Keleten vívott háborúkban szükség volt az utánpótlásra.[88]

Mindezekből látható, hogy a geostratégia második pillérét jelentő támaszpontok kérdése is összefüggésbe hozható az iraki háború kirobbantásával – noha kevésbé egyértelmű és közvetlen a közöttük lévő kapcsolat. A gazdasághoz hasonlóan ez az átcsoportosítás is az Egyesült Államok egy nagyobb stratégiájának a része volt, mellyel a szaúdiak szerepe bizonyos szempontból leértékelődött Amerika számára, azonban továbbra sem szabad elfelejteni, hogy Izrael és Törökország után a legfontosabb közel-keleti szövetségesük Szaúd-Arábia maradt, melyre partnerként továbbra is nagyon számítottak a globális terror elleni háborúban, illetve melytől gazdaságilag továbbra is erősen függtek.

3.2. Az iraki háború előkészületei szaúdi szemszögből

Annak ellenére, hogy a szaúdiak hivatalosan igyekezetek minél kevésbé belefolyni a háborús előkészületekbe, illetve később magába a háborúba; a továbbiakban láthatjuk majd, hogy azért mindkét fázisban komoly szerephez jutottak. Bob Woodward könyveiből ma már tudhatjuk, hogy az iraki háború előkészületei már 2001 őszén megindultak, párhuzamosan az afganisztáni eseményekkel, elsősorban Donald Rumsfeld védelmi miniszter és Dick Cheney alelnök nyomásának köszönhetően. A szaúdiak bekapcsolódása a folyamatokba azonban csak 2002 novemberére tehető, amikor is Szaúd-Arábia amerikai nagykövete, Bandar herceg személyes találkozón vett részt Bush elnökkel.

Itt érdemes röviden pár szót szánni Bandar nagykövetre, aki a későbbiekben is fontos szerepet játszott a két ország közti közvetítésben. Bandar maga is a királyi család tagja, Szaúd-Arábia jelenlegi védelmi miniszterének és koronahercegének a fia, aki 1983-2005-ig töltötte be a szaúdiak amerikai nagykövetének posztját, ezalatt négy amerikai elnökkel dolgozva együtt. Reagan elnöksége idején ismerkedett meg az idősebb Bush-sal, aki az alelnöki posztot töltötte be akkoriban, és rendkívül szoros barátságba kerültek, mely csak tovább erősödött Bush elnöksége és az 1990-es Öböl-háború idején – egyes források szerint Bandarnak nem kis szerepe volt abban, hogy Fahd király az Öböl-háborúban az amerikaiakat hívta be saját védelmére, szemben az önként ajánlkozó Oszáma bin Ládennel.[89] Mindez azért fontos, mert kapcsolatainak

[88] Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. Routledge, New York. p.58.

[89] Erről a kapcsolatról részletesen ír Craig Unger 2004-ben megjelent, sokak által vitatott könyve: *House of Bush, House of Saud: The Secret Relationship Between the World's Two Most Powerful Dynasties* címmel. A szerző állítása szerint a puszta barátságon túl, pénzügyi és üzleti (itt elsősorban a kőolajiparra kell gondolni) szálak is összekötik a két ország vezetőit. Az ifjabb Bush-adminisztrációban dolgozó tanácsadók és a szaúdi királyi család illetve a bin Láden család tagjainak pénzügyi kapcsolatára számos közvetlen bizonyítékot sorakoztat fel, ezzel magyarázva, hogy a szeptember 11-ei támadások után az Egyesült Államok miért hagyta távozni a bin Láden család több tagját Amerikából. A Bush család és a szaúdi királyi család pénzügyi kapcsolatára azonban nem tudott felmutatni semmilyen közvetlen bizonyítékot, így sok kritikusa azt rója fel neki, hogy ezáltal éppen a könyve fő tézisét nem sikerült bebizonyítania; ráadásul elmulaszt elemezni olyan fontos szempontokat, mint ennek a szoros baráti kapcsolatnak a közvetlen hatását az amerikai-szaúdi politika alakulására.

köszönhetően Bandarnak mindenkinél több alkalma nyílt az elnökkel személyesen tárgyalni, és sokszor olyan információkhoz juthatott hozzá, melyekhez senki más.[90]

A már említett 2002. novemberi elnöki találkozó idejére, már az egész világ tudott az Egyesült Államok szándékairól, hiszen 2002 elejétől egy nagyon erős retorikai kampány indult Szaddámmal szemben (2002. január: az Unió Helyzetéről szóló beszéd, 2002. június: West Pointi Akadémián elmondott beszéd). Őszre azonban az még nem volt eldöntve, hogy diplomáciai úton, vagy katonailag avatkozik be az Egyesült Államok – ekkor ugyanis még zajlottak az ENSZ-beli tárgyalások, melyeknek köszönhetően november 8-án meg is született az 1441. BT határozat. A találkozón Bandar herceg országa támogatásáról biztosította az elnököt, Szaddám Husszein eltávolítását illetően, hiszen ez alapvetően a szaúdiak érdekeit is szolgálta. Abdulláh trónörökös kérésére azonban tolmácsolta azt az igényt is, hogy amint Amerika végleg elkötelezte magát valamelyik megoldás mellett, azonnal értesítsék a szaúdiakat erről; továbbá, ha a katonai beavatkozás mellett döntenek, a szaúdiak szeretnék látni a haditervet – 1990-ben ugyanis Colin Powell, akkori védelmi miniszter megmutatta Bandarnak a Sivatagi Vihar tervét még az akció előtt. Bandar mindezekre ígéretet kapott, hiszen amennyiben katonai beavatkozásra került sor, Amerikának szüksége volt a szaúdiakra.[91]

A következő állomás 2003 januárja volt, amikor Cheney, Rumsfeld és Powell behívták a Fehér Házba Bandart, hogy ismertessék vele a kész haditervet és Amerika igényeit a támadást illetően. A terv szerint a katonai támadás 1990-hez hasonlóan egy nagyszabású légitámadással vette volna kezdetét (azzal az eltéréssel, hogy itt a Sivatagi Viharban ledobott bombák tűzerejének többszörösével támadtak volna). Ehhez viszont elengedhetetlen volt a szaúdiak támogatása, hiszen a repülők többségét a Prince Sultan Légibázisról akarták indítani. Bandarnak megmutatták a fő célpontokat is, melyek magukba foglalták a köztársasági gárda, a biztonsági szolgálatok és a hadsereg főbb egységeit. Ezután a haditerv egy rövid szárazföldi szakasszal számolt, melynek keretében Kuvaitból és Törökországból érkeztek volna Irakba a katonák. Bandarnak egyetlen komoly aggodalma volt, mégpedig Szaddám sorsa, hiszen amennyiben nem garantálják a rezsim-váltást és Szaddám elfogását, félő volt, hogy a diktátor még erősebben jönne ki a háborúból és bosszút állna egy Amerikát esetleg nyíltan támogató Szaúd-Arábián. Miután Rumsfeld megígérte, hogy ezúttal az elsődleges cél Szaddám eltávolítása lesz, és a háborúnak addig nincs vége, amíg ez be nem következik, Bandar is ígéretet tett arra, hogy tolmácsolja az üzenetet Szaúd-Arábiába.[92] Ezek hallatán, a vonakodó koronahercegtől is pozitív üzenet érkezett vissza Washingtonba, a logisztikai támogatást illetően (katonák küldéséről viszont szó sem volt). A sajtót ugyanakkor megpróbálták kihagyni mindebből, a szaúdiak hivatalosan elítélték a katonai beavatkozást, és később is csak jóval kevesebb hozzájárulást ismertek be a

[90] Woodward, Bob [2007]: *Bush at War, Part III – State of Denial*. Simon & Schuster, London. p.1-3.

[91] Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve.* Geopen Kiadó, Budapest. p.258-259.

[92] Bandar szerepét illetően ezen a ponton még az is említést érdemel, hogy miután megbizonyosodott az amerikaiak elszántságáról, személyesen is mindent megtett, hogy a nemzetközi közösségben is támogatásra találjon a tervezett amerikai invázió. 2003 januárja és márciusa között ugyanis média kapcsolatain keresztül többször is megpróbálta bizonyítani az al-Káida és Szaddám közvetlen kapcsolatát, szaúdi és amerikai hírszerzési forrásokra hivatkozva.
Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.214-215.

hadműveletekhez, mint az valójában megtörtént. 2003. március 19-én, mielőtt Bush elrendelte a légicsapásokat, ígéretének megfelelően Condoleezza Rice nemzetbiztonsági tanácsadót személyesen küldte el Bandarhoz, hogy közölje vele, hogy a háború még aznap megkezdődik.[93]

3.3. Az iraki háború első öt éve

Ami a szaúdiak katonai szerepét illeti, Afganisztánhoz hasonlóan itt sem beszélhetünk közvetlen katonai beavatkozásról, szaúdi katonák az Iraki Szabadság Hadműveletben sem vettek részt. Azonban amint arra Bandar is ígéretet tett, megnyitották légterüket az amerikaiaknak, és a Prince Sultan Légibázis lett a központja a hadműveletek kezdetét jelentő bombatámadásoknak. Emellett még legalább két másik repülő bázisról szálltak fel amerikai gépek, illetve a szaúdiak garantálták ezeknek a gépeknek a kedvezményes árú üzemanyag-utántöltését. Továbbá saját flottájukból is az amerikaiak rendelkezésére bocsátottak több F-16-os vadászrepülőt, illetve hírszerző gépet.[94] Ráadásul miután a törökök nem engedték, hogy a szárazföldi támadás az ő területükről induljon, a szaúdiak megnyitották Irakkal közös határukat, és az amerikai különleges szárazföldi egységek is innen indulhattak Irakba. Ennek köszönhetően a két ország határán fekvő Arar városa gyakorlatilag amerikai szárazföldi bázissá vált a háború idejére.[95]

A háború kezdetén a szaúdiak számára két dolog volt igazán fontos: egyrészt Szaddám uralmának a megdöntése, másrészt pedig a szunnita kisebbség hatalmának átmentése. Mindezt Szaddám közvetlen környezetéből egy belső puccsal vagy pedig egy katonai felkeléssel képzelték el, melynek végén a szunniták vezette hadsereg maradt volna az ország élén – ezek közül azonban egyik forgatókönyv sem valósult meg. A szaúdiak kétségbeesve nézték, ahogy az amerikai csapatok megérkezése teljesen szétzilálja a fennálló politikai struktúrát, ezzel hatalmi űrt teremtve az iraki vezetésben. Miután 2003. május 1-jén Bush elnök bejelentette a katonai győzelmet, amerikai szemszögből megindultak a haditerv utolsó szakaszát jelentő újjáépítési munkálatok. Ennek jegyében az ideiglenes hatóság élére júniusban kinevezték Paul Bremert, azzal az elsődleges feladattal, hogy elfogadtassa az átmeneti időszak alkotmányát és levezényelje a 2005-ös választásokat. A szaúdiak szemében az egyetlen megmaradt és működőképes iraki intézmény a hadsereg volt, így amikor Bremer elrendelte ennek feloszlatását, egyértelművé vált, hogy a korábbi szunnita irányítás véget ért Irakban – ez pedig a szaúdiakat rendkívül aggasztotta. Amikor pedig a választások idején az amerikaiak nem túl nagy meglepetésre egy síita többségű vezetést ültettek hatalomra, Szaúd-Arábia – mint a szunnita arab világ központja – ezt hatalmas kihívásként értékelte saját presztízsével és befolyásával szemben.[96]

A királyi családon belül azonban voltak olyanok is, akik Bandarral szemben már kezdettől rossz ötletnek találták az iraki inváziót, felmérve az abban rejlő veszélyfaktorokat Szaúd-Arábiára és az egész térségre nézve. Mindenek előtt a korábbi

[93] Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve.* Geopen Kiadó, Budapest. p.259-302, 442-445.
[94] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.253.
[95] Cordesman, Anthony H. [2005]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi Arabia: Friend or Foe in the War on Terror*
Forrás: http://csis.org/files/media/csis/congress/ts051108_cordesman.pdf
[96] Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.238-239.

király, Fejszál két fiát érdemes kiemelni, Szaúd bin Fejszál bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd külügyminisztert és Turki bin Fejszál bin Abdul-Azíz Ál-Szaúdot, aki több mint 25 éven át a szaúdi hírszerzés igazgatója, majd brit, később pedig amerikai nagykövet volt. Ők ketten kezdettől ellenezték az amerikai terveket, attól félve, hogy egy támadás a térség destabilizációját és a síiták megerősödését vonja majd maga után. Az inváziót követően mind a ketten gyors amerikai kivonulást sürgettek, ám ahogy Irán egyre erősödött, teljesen átértékelődött a helyzet. 2005-től már a tartós amerikai jelenlét mellett foglaltak állást, és azt tanácsolták a királynak, hogy pénzügyileg, fegyveresen és katonák küldésével is segítsen stabilizálni a megválasztott síita kormányt, Iránnal szemben, mellyel gyakorlatilag proxy háborút vívtak az iraki háború színfalai mögött. Komoly aggodalmaik voltak a társadalom fragmentációját illetően is, melyen csak tovább rontott az al-Káida megjelenése Irakban. 2005 szeptemberében, miután a szaúdiak legfélelmetesebb jóslatai is beteljesedni látszódtak, Abdulláh király elküldte Szaúd külügyminisztert Washingtonba, hogy közölje az amerikaiakkal legnagyobb aggodalmaikat. Szaúd a szaúdi követségen megtartott beszédében elmondta, hogy Irak szétesőben van, ez pedig az egész térséget katasztrófával fenyegeti. A legnagyobb fenyegetés egy különálló kurd, síita és szunnita állam létrejötte, mely belerángatná a régió többi országát is a konfliktusba. A szaúdiak szerint ugyanis egy ilyen katasztrófa után a törökök bevonulnának északról, az irániak délről, az arabok (Szaúd-Arábia, Jordánia és Szíria) pedig akaratuk ellenére szintén belesodródnának az eseményekbe. Szaúd ironikusan azzal zárta beszédét, hogy Amerika a háború elején mindent megtett diplomáciailag, hogy garantálja, hogy az irániak nem avatkoznak majd be Irakban, most viszont ha magára hagyja ezt a szétesőben lévő országot, éppen Irán kezére fogja játszani az egészet.[97]

Itt érdemes egy rövid gondolat erejéig elidőzni az Irakban harcoló felkelő csoportoknál, hiszen ahogy azt a későbbiekben is láthatjuk majd, ezeknek számos szaúdi vonatkozása is van. Egyrészt ott volt az Abú Muszab az-Zarkávi vezette al-Káida, mely 2-3000 harcosból állt, és fő célja egy iraki iszlám kalifátus létrehozása volt. A csoport 2006 januárjától felvette a Mudzsáhedin Súra nevet, a júniusban meggyilkolt az-Zarkávi helyére pedig Abú Hamza al-Muhádzsir került. A második jelentős csoportot szunnita arab felkelésként lehet leírni, ezen belül azonban három külön frakció működött: egyrészt a Baasz Párt megmaradt tagjai, másrészt az iszlamisták (az Iraki Iszlám Párt és az Iraki Iszlám Állam követői), harmadrészt pedig a törzsi erők. Utolsó nagy csoportként pedig a síita erőket kell megemlíteni, közülük is kiemelve két szervezetet: először is a Mahdi Hadsereget, melynek élén Muqtada asz-Szadr állt; másodszor pedig a Badr Brigádokat, melyekkel kapcsolatban megjegyzendő, hogy miután felállt az új iraki síita kormány integrálva lettek a belügy- és hadügyminisztérium különböző biztonsági szervezeteibe.[98]

Ami az első csoportot, azaz az al-Káidát illeti, a Brookings Institution közel-keleti kérdésekkel foglalkozó irodája, a Saban Center egy rendkívül érdekes tanulmányt jelentetett meg az al-Káida, Szaúd-Arábia és az iraki háború összefonódásáról.[99] A szerzők szerint Afganisztán és Irak után az al-Káida harmadik frontja Szaúd-Arábia volt. Állításuk szerint Oszáma bin Ládennek komoly tervei voltak a szeptember 11-ei

[97] Brinkley, Joel [2005]: The New York Times: *Saudi Warns U.S. Iraq May Face Disintegration* Forrás: http://www.nytimes.com/2005/09/23/politics/23diplo.html?_r=1

[98] Bíró Noémi – Wagner Péter [2007]: Felkelõk, terroristák, és halálbrigádok az iraki konfliktusban. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.200-221.

[99] Riedel, Bruce – Saab, Bilal Y. [2008]: Al Qaeda's Third Front: Saudi Arabia. *Washington Quarterly*. Volume 31, Issue 2, p.33-46.

támadások utáni regionális helyzetre. Oszáma a terrorakció után számolt egy esetleges afganisztáni invázió lehetőségével, azt remélve, hogy egy ilyen közvetlen katonai ütközetben a koalíciós bázisok és haderők majd könnyű célpontokat szolgáltatnak számukra. Az iraki invázió megindultával azonban már kettőre nőtt a hadszínterek száma, ezzel alkalmat teremtve az al-Káida hálózatának, hogy a megosztott erőforrásokkal harcoló nyugati világ és annak közel-keleti csatlósai (mindenek előtt Szaúd-Arábia) ellen egyszerre indítson háborút. A szaúdiak esetében a fő céljuk az amerikai és brit erők kiűzése, illetve a királyi család hatalmának megdöntése volt. Oszáma az amerikai erők afganisztáni és iraki lekötöttsége, illetve az arab lakosság fokozódó Amerika-ellenessége miatt egy soha vissza nem térő alkalmat látott a Szaúd-család legyőzésére. A háború kezdetét a már említett 2003. májusi rijádi merényletek jelentették, melyben elsősorban olyan üzlethelyiségeket vettek célba, melyekben amerikai és más nyugati üzletemberek dolgoztak. A szaúdi vezetés azonban rögtön komoly lépésekkel válaszolt. A következő hónapokban a fegyveres összeütközések az al-Káida tagjai és a szaúdi hatóságok között mindennaposakká váltak. Az egyik legvéresebb merénylet 2004. december 6-án történt, az Egyesült Államok dzsiddai konzulátusa ellen. Érdekes módon a merénylők többsége szaúdi állampolgár volt – habár voltak jó páran Jemenből is. Jelenleg sincs megbízható adat a Szaúd-Arábián belül tevékenykedő al-Káida szimpatizánsokat illetően, de számukat 1000 és 2000 közé becsülték.[100] A szaúdiak azonnali válaszként közzétették az általuk ismert al-Káida vezetők nevét és fényképét, továbbá erős vallási kampányt indítottak az al-Káida tevékenysége ellen, az iszlám eltorzításának nevezve a terroristák által vallottakat.[101] Emellett elindították a dolgozat korábbi fejezetében tárgyalt pénzügyi megszigorításokat, illetve rehabilitációs és oktatási kampányokat szerveztek az elfogott terroristák jó útra térítésére. Az eredmények lenyűgözőek voltak, hatalmas sikereket értek el: 2003 és 2004 között összesen 100 sejk és 30 pszichológus dolgozott a program kereteiben, és sikerült 2000 bebörtönzött terroristából 700-at jó útra téríteni. További 1000-en maradtak még a programban, míg azok, akik elutasították ezt a lehetőséget, hagyományos szaúdi börtönökbe kerültek. A szabadon engedettek közül pedig kevesebb, mint egy tucatról derült ki, hogy visszatért az al-Káida kötelékeibe.[102] 2006-ra összesen 260 terroristát kaptak el, köztük a leginkább keresett személyek listájáról 26-ot. 2007-ben pedig újabb 208 gyanúsítottat tartóztattak le. Mindezek pedig úgy kapcsolódnak Irak kérdéséhez, hogy az al-Káida hálózata 2005-től, erős központi hatalom híján, Irakon belül remek búvóhelyeket talált a fiatalok radikalizálására és kiképzésére. Így a két ország közös határán, illetve a szíriai határon keresztül megindult a harcosok áramlása és a két konfliktus összefonódása. Maga Oszáma is úgy nyilatkozott egy a muszlim lakosságnak írt nyílt levelében, hogy a két hadszíntér egy és ugyanazon konfliktus két helyszíne, ahol a fő cél az imperialista nyugati világ és csatlósainak legyőzése. Mindezeknek köszönhetően a szaúdi vezetést rendkívül aggasztotta a határon átáramló fiatalok tömege, azonban legnagyobb félelmük az Irakban kiképzett harcosok hazatérése volt. Nájif belügyminiszter szerint mintegy 900

[100] Hussain, Syed Rifaat [2007]: Responding to Terrorist Threat: Perspective from Saudi Arabia and Pakistan. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*. Volume 30, Issue 3, p.1-24.

[101] Itt megjegyzendő, hogy az al-Káida tagjai által követett iszlám irányzatot azért lehet könnyedén megkérdőjelezni és kritizálni, mert az al-Káida tagjai között nincs megfelelő képzettségű vallási vezető, akinek tényleges felhatalmazása lenne például fetvák kibocsátására.

[102] Boucek, Christopher [2007]: Saudi-US Relations Information Service: *Extremist Reeducation and Rehabilitation in Saudi Arabia* Forrás: http://www.saudi-us-relations.org/articles/2007/ioi/070817-boucek-reeducation.html

szaúdi állampolgár működött az iraki al-Káida kereteiben[103] – ezt az adatot alátámasztja az Egyesült Államok 2007-es becslése is, miszerint az Irakban harcoló külföldi felkelők legalább 45%-a szaúdi állampolgár volt. Irakon belül az al-Káida kezdetben csak amerikai célpontokat vett keresztűzbe, mert el akart kerülni egy kétfrontos háborút Iránnal. Az egyre erősödő síita ellenállás következtében azonban Oszáma őket is célponttá nyilvánította, sőt 2007-től egyenesen Irán fenyegette támadással, amennyiben nem hagy fel a síiták támogatásával. Az al-Káida tevékenységének legfőbb hatása a szaúdi politikára a reformok megindítása volt. Rijád nem engedhette meg magának, hogy gyengének tűnjön akár az al-Káida felkelői, akár a síita erők szemében, főleg hogy Szaúd-Arábia maga is komoly síita kisebbséggel rendelkezett. A mintegy 2 millió főt számláló hazai síita kisebbség az ország keleti határánál található kőolajmezők mentén összpontosult. A szaúdiak al-Káidával folytatott küzdelmében az Egyesült Államokat illetően csak marginális szerepvállalásról beszélhetünk (szakértők küldése), mivel a szaúdi vezetés igyekezett kívül tartani őket, hogy ne bőszítse tovább ellenfeleit. Paradox módon azáltal, hogy az amerikaiak 2003 augusztusában gyakorlatilag teljesen kivonultak Szaúd-Arábiából, Oszáma már pár hónap alatt elérte egyik legfőbb célját (még ha az al-Káida tevékenységének kezdete és az amerikai kivonulás között nincs is ok-okozati viszony). Második célját (a királyi család megdöntését) azonban úgy tűnik képtelen megvalósítani az al-Káida. A Szaúd-család ugyanis számos kihívást kiállt már és napjainkban is elszántan küzd a radikális csoportok felszámolásáért.[104]

Visszatérve az iraki hadszíntérre, a másik két csoport, a síita milíciák és a szunnita felkelők elsősorban egymás ellen küzdenek, olyan külső erők támogatását maguk mögött tudva, mint Szaúd-Arábia vagy Irán. A síiták hatalomra kerülésével egyfajta bosszúhadjárat indult a szunniták ellen, a Szaddám-rezsim több évtizedes elnyomásáért és kegyetlenségéért. A szunnita törzsek alapvetően az ország nyugati és Szaúd-Arábiával határos területein találhatóak. A megtorló hadműveletek elől így gyakran átmenekültek a határon és a szaúdi királytól vártak segítséget. Mivel Abdulláh maga is beházasodott a Sammar iraki szunnita törzsbe, különösen érzékeny volt, amikor ezen szunnita törzsek sorsáról volt szó. Ráadásul a lakossága felől érkező elvárásokon túl erős nemzetközi nyomással is számolnia kellett, ugyanis az iszlám két legszentebb helyének őrzőjeként Egyiptom, Jordánia és a többi arab ország vezetősége és lakossága is egyaránt tőle várta, hogy pénzzel és fegyverekkel támogassa a szunniták ügyét. Ez azonban egy nagyon fontos veszély-forrást hordozott magában, mely a síita-szunnita szembenállásba is belekapcsolta a fentebb tárgyalt al-Káida kérdését. Abdulláhnak ugyanis azzal a paradox helyzettel kellett szembenéznie, hogy maguk az al-Káida terroristái is szunniták voltak, így amikor az amerikaiak által felállított síita vezetés legnagyobb kihívójának számító szunnita felkelő csoportot (mely a szaúdi hírszerzés adatai alapján 77000 főt számlált) támogatta fegyverekkel és pénzzel; nem lehetett biztos benne, hogy ezeket később nem éppen a szaúdi vezetés ellen fogják felhasználni a terroristák. Ráadásul a királynak számolnia kellett egy igen erős amerikai nyomással

[103] United Kingdom House of Commons Foreign Affairs Committee [2006]: *Foreign Policy Aspects of the War against Terrorism* p.42.
Forrás: http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmfaff/573/573.pdf

[104] Riedel, Bruce – Saab, Bilal Y. [2008]: Al Qaeda's Third Front: Saudi Arabia. *Washington Quarterly*. Volume 31, Issue 2, p.33-46.

is, hogy ne támogassa az általa létrehozandó demokratikus állam legnagyobb ellenfeleit.[105]

A vahhábita harcosok átszivárgása által okozott aggodalmak csökkentésére 2006-ban falépítés indult meg az összesen 800km hosszúságú szaúdi-iraki határon. Az épülő falat különböző szenzorokkal és hőérzékelő kamerákkal látták el, továbbá mindössze 135 átjáró ajtót terveztek, melyek mindegyikét szoros megfigyelés alatt tartottak, a nagyobb biztonság érdekében.[106]

A szaúdiak által támogatott szunnitákról már sok szó esett, ezért most röviden foglalkoznék még Rijád egyik legfőbb félelmével is, Iránnak a síita milíciák támogatásában betöltött szerepével. A szaúdi hírszerzés meg volt róla győződve, hogy az iráni Forradalmi Gárda iraki rendőri, katonai és állami adminisztrációban dolgozó síitákat képez ki, hogy azok szunnita törzsi vezetőket és korábbi katonai parancsnokokat öljenek meg. A szaúdi értelmezés szerint továbbá Irán igyekezett saját síita papjai által a szunnita lakosság körében is terjeszteni a síitizmust és létrehozni egy úgynevezett államot az államon belül, ezzel megvalósítva az iszlám forradalom egyik legfőbb célkitűzését, a „forradalom exportját" az arab országokba.[107] A szaúdiakban emellett megvolt a félelem egyfajta láncreakciótól is: ha a szaúdiak mind nagyobb és nyíltabb mértekben kezdik el támogatni az iraki szunnitákat, akkor Irán is növelni fogja a síitáknak nyújtott támogatásait (esetleg kiterjesztve azt nemcsak az iraki, hanem a szaúdi síitákra is), emiatt pedig a szaúdiak két tűz között találhatják majd magukat, egyik oldalról az iraki síiták fenyegetése miatt, másik oldalról pedig a saját belső síita kisebbségük miatt. Ráadásul az irániak gyakran hívtak fel nyíltan is a szaúdi vezetés megdöntésére. (Ez az ellentét alapvetően történelmi jellegű volt, már Khomeini ajatollah és Fahd király is gyakran szócsatázott, sőt az ajatollah egyenesen odáig ment, hogy egy alkalommal a szaúdi iszlámot „amerikai iszlámnak" nevezte.)[108]

Mindezek után érdemes megnézni, hogy az amerikai stratégia mégis hol hibázott, az általuk generált biztonsági kihívások hogyan hatottak az amerikai-szaúdi kapcsolatokra és ezeken hogyan lehetett volna javítani. Először is a fő hibákat a stratégiai tervezésben érdemes keresni. Maga az iraki hadművelet túlságosan is átpolitizált és sürgetett volt, sok fontos tényezőt figyelmen kívül hagyott (irreguláris hadviselés hatásai, Amerika-ellenesség növekedése a térségben, törzsi kapcsolatok jelentősége). Másodszor hibás volt az első három katonai fázis túlsúlya, szemben a negyedik szakasszal, a demokratikus Irak megteremtésével. Ehhez a fázishoz túl kevés erőforrást biztosítottak és komolytalan volt a tervezés. Ráadásul rövid amerikai jelenléttel számoltak, így nem volt elég katona a térségben a háború utáni helyzet rendezésére, és a hosszú távú jelenlét biztosítására. Nem volt továbbá elemzés arra az eshetőségre, hogy ha az amerikai ottlét elnyúlna, milyen hatásai lennének egy tartós jelenlétnek Amerika globális közel-keleti stratégiájára, illetve a térség egyensúlyára. Nem volt elemzés a Szaddám-rezsim utáni Irak társadalmi kérdéseire sem, a bomlásnak induló államszerkezetre és a síita-szunnita

[105] Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.240-241.

[106] Riedel, Bruce – Saab, Bilal Y. [2008]: Al Qaeda's Third Front: Saudi Arabia. *Washington Quarterly*. Volume 31, Issue 2, p.33-46.

[107] Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.242-243.

[108] Byman, Daniel L. [2007]: Brookings Institution: Saban Center: *Saudi Arabia's Own Iraq Nightmare* Forrás: http://www.brookings.edu/opinions/2007/0208middleeast_byman.aspx

szembenállásra. Összességében tehát a Bush-adminisztráció a háborút megnyerte, de a békét elvesztette, számos stratégiai hiányosságnak köszönhetően.[109]

Ami az amerikai-szaúdi kapcsolatokat illeti, Amerika történelmi hagyományokon nyugvó védelmező pozíciója a visszájára fordult. Míg korábban a legveszedelmesebb külső fenyegetésekkel szemben nyújtott védelmet a szaúdiaknak, ezúttal bevonulásának köszönhetően Irak a melegágya lett a szaúdiakat is célba vevő terroristáknak. Amerika továbbá hozzájárult a síita-szunnita ellentét kiéleződéséhez és Irán regionális felemelkedéséhez, melyek egytől egyig hatalmas biztonsági és hatalmi kihívást jelentenek a szaúdiak számára. Ráadásul itt még megemlítendő az is, hogy az új iraki alkotmány értelmében Irak se nem arab, se nem szunnita, hanem egy multietnikus ország lett. Ennek köszönhetően pedig felmerült az a félelem, hogy a szekuláris szunnita arabizmus esetleg hosszú távon szerepét vesztheti a térségben. Mindez pedig nemcsak a szintén szekuláris szunnita szaúdi állam számára jelenthet kihívást, hanem az egész térséget összefogó Arab Liga számára is, mely alapvetően egy szunnita arab együttműködés által létrejött szervezet.[110]

Mindent egybevéve, a szaúdiaknak négy szempontból volt fontos Irak: a hazai stabilitás, a külföldi beavatkozás, az olajkitermelés és az iraki politikai viszonyok alakulása (szunniták helyzete) szempontjából. Összességében azonban egy szóban megfogható a lényeg: stabilitás.[111] Ebben a tekintetben konvergáltak az amerikai és a szaúdi érdekek, a megvalósítás tekintetében azonban merőben eltértek az álláspontok. Amerika a demokráciaépítés útján szándékozta elérni ezt a stabilitást, míg Szaúd-Arábia kezdetben úgy gondolta, hogy a stabil Irak előfeltétele egy erőskezű diktátor, nem pedig a demokrácia (melynek sikerében ők maguk nem nagyon hittek). A megvalósítás mellett a háttérben meghúzódó érdekek is eltérőek voltak: az amerikaiak mindenek előtt a kivonulás miatt szerették volna minél hamarabb stabilizálni a helyzetet; míg a szaúdiak elsősorban azért akartak egy stabil Irakot, hogy az újra ellensúlyt jelentsen Iránnal szemben (ennek érdekében a háború előrehaladtával már hajlandóak voltak akár egy síita vezetés gondolatával is megbarátkozni és támogatni azt, amennyiben garantálja a kisebbségek jogait). Mindezek tükrében a szaúdiaknak hatalmas veszélyt jelentett volna egy túl korai amerikai kivonulás, attól tartva, hogy Washington ezzel Irakot Irán kezére játszotta volna. Ennek megakadályozására a szaúdi vezetés egyértelműen közölte az amerikai alelnökkel, hogy amennyiben a csapataikat túl korán vonják ki, Szaúd-Arábia fontolóra venné egy nyílt beavatkozás gondolatát, az iraki szunniták védelme érdekében.[112]

Ezek elkerülésére a Bush-adminisztrációnak mégis mit kellett volna tennie, mi lehet egy járható út a következő adminisztráció számára? Először is kitartóan kellett volna ragaszkodni hozzá, hogy a szaúdiak ne támogassák az iraki radikálisokat, ezzel rontva az új kormány biztonságát és stabilitását. Ehhez Amerikának egyeztetni kellett volna a szaúdiakkal Irán-politikáját, biztosítania kellett volna a szaúdiakat afelől, hogy az

[109] Kemény János [2008]: Az Iraki Szabadság-hadművelet tervezése. *Nemzet és Biztonság*. Volume 1, Issue 8, p.32-42.

[110] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *The Iraqi War and its Regional Consequences* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 16-án.

[111] McMillan, Joseph [2006]: United States Institue of Peace: *Saudi Arabia and Iraq – Oil, Religion, and an Enduring Rivalry*
Forrás: http://www.ndu.edu/inss/Repository/Outside_Publications/McMillan/200601XX_INSS_McMillan_O Pub_USIP.pdf

[112] N. Rózsa Erzsébet [2007]: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.152-199.

Egyesült Államok meg fogja védeni őket egy esetleges iráni terjeszkedéssel szemben. Véleményem szerint szaúdi tekintetben az iraki fronton Bush és csapata ott hibázta a legnagyobbat, hogy nem vette figyelembe, hogy a szaúdiak legfőbb iraki félelmei valóban reálisak voltak és ezeket nem sikerült enyhíteniük. Az iraki helyzet rendezéséhez mindenképp szükség lesz a szomszédokra, így a következő adminisztrációnak a jövőben ügyelnie kell majd az olyan regionális összefüggésekre is, mint a szaúdi-iráni szembenállás, ha egy olyan Irakot akar maga mögött hagyni, amely hosszú távon képes lesz stabil maradni.

3.4. Az iraki háború gazdasági vonatkozásai

Röviden megnézve a kőolajszektor alakulását a háború alatt, láthatjuk, hogy Irakban a háború következtében a kőolajtermelés visszaesett 2 millió hordó/napi szint alá (a háború előtti átlagos 2,5 millió hordó kitermeléshez képest). Ez a kiesés elsősorban a térségbeli importőröket érintette, így a szaúdiak a háború első 1-2 évében kiegyenlítő szerepet játszottak: amellett, hogy ingyen töltötték után az Egyesült Államok csapatainak készleteit, és növelték saját kitermelésüket; Iraknak ajánlatot tettek a hiányok pótlására, amennyiben kifutnának tartalékaikból; és Jordániának is ingyen folyósítottak kőolajat, az iraki termelés kiesése miatti deficitek fedezetére.[113] 2005-től fokozatosan kezdett visszakúszni az iraki kitermelés mértéke, és a napi kitermelt nagyjából 2 millió hordóból 1,4 milliót exportra bocsátottak, így Iraknak naponta 1,2-1,4 milliárd dollárnyi bevétele származott az olajtermelésből. A kiépített infrastruktúra kapacitásai azonban napi 3 millió hordónyi kitermelésre is alkalmasak voltak, éppen ezért Iraknak alapvetően két célja volt kitermelésével: egyrészt az olajárak tartósan magasan tartása, másrészt pedig a kitermelés állandó növelése.[114]

Ez a folyamat azonban hosszú távon veszélyt jelenthet a szaúdiaknak. A háború első éveiben a 2003-as 30 dollár/hordó körüli szinthez képest 2005-2006 folyamán az olajárak már 50-60 dollár körül mozogtak.[115] Ez a tendencia rövidtávon jó volt a szaúdiaknak, mert nagyobb bevételeket biztosított számukra, ráadásul Irak növekvő termelése is kedvező volt, mert így kevesebbet kellett fejlesztésre fordítaniuk; hosszú távon azonban akár riválisokká is válhatnak, hiszen amennyiben Irak elkezd nagyobb termelési kvótákat követelni az OPEC-ben, a szaúdiak súlya és befolyása csökkenne.[116] Éppen ezért az iraki politikával szemben, a szaúdiak legfőbb célja 2005-2006 folyamán az 50-60 dollár környékén mozgó árak visszanyomása volt 35 dollár körüli szintre, hogy ezzel hosszú távon megtartsák a nemzetközi igényt az olajukra, továbbá megőrizzék saját piaci részesedésüket a termelésből.[117]

---

[113] Cordesman, Anthony H. [2005]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi Arabia: Friend or Foe in the War on Terror*
Forrás: http://csis.org/files/media/csis/congress/ts051108_cordesman.pdf

[114] United States Congressional Research Service [2005]: *Iraq Oil: Reserves, Production, and Potential Revenues* Forrás: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rs21626.pdf

[115] Oil Change International [2008]: *Oil Prices 1994-2008*
Forrás: http://priceofoil.org/wp-content/uploads/2008/06/oil_prices.png

[116] N. Rózsa Erzsébet [2007]: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.152-199.

[117] McMillan, Joseph [2006]: United States Institue of Peace: *Saudi Arabia and Iraq – Oil, Religion, and an Enduring Rivalry*
Forrás: http://www.ndu.edu/inss/Repository/Outside_Publications/McMillan/200601XX_INSS_McMil lan_O Pub_USIP.pdf

Nem feltétlen mondható, hogy kizárólag ennek köszönhetően, de az iraki inváziót követően az Egyesült Államok kőolajimport-szerkezetében is változások indultak. Egyrészt a szaúdiak szerepe egy enyhén csökkenő tendenciát mutatott, a 2003-ban napi 1,72 millió hordónál tetőző import 2006-ra visszacsökkent 1,42 millió hordóra. Másrészt pedig Irak szerepe megnövekedett: ugyanebben az időszakban napi 480 ezer hordónyi importról 550 ezerre emelkedett Amerika iraki behozatalának mértéke.[118]

A geostratégia másik pillérével, a támaszpontokkal kapcsolatban már láthattuk, hogy hasonlóan negatív irányt vettek a folyamatok, Amerika katonailag 2003 őszére gyakorlatilag teljesen kivonult Szaúd-Arábiából. A nagy stratégiát illetően éppen ezért, Amerika szempontjából sikerekről beszélhetünk, hiszen a 2009 januárjában hivatalba lépő Obama-adminisztráció összesen 283 iraki katonai bázist örökölt meg elődjétől. Köztük 232 kisebb és 51 nagyobb bázissal, melyek közül kiemelkedik a Balad Air Force bázis, amit 5 éven át építettek és 24 ezer fős személyzetnek ad otthont. A 2008. november 17-én aláírt Iraki Fegyveres Erők Jogállásáról Szóló Egyezmény (*Iraqi Status of Forces Agreement*) nem rendelkezik a katonai bázisok sorsáról, így az majd Obamán áll, hogy él-e a Bush-adminisztráció által megteremtett geostratégiai lehetőségekkel.[119]

Zárásul érdemes még pár szót szólni a szaúdiak szerepéről a rekonstrukciós tevékenységekben és az iraki államadósság kérdésében. A háború alatt a humanitárius tevékenységet tekintve, a szaúdiak legkiemelkedőbb szerepe a harctéri kórházak felállításában érhető tetten: ezekben a kórházakban 2003 folyamán több mint 200 ezer orvosi eljárást bonyolítottak le.[120] A helyreállítási munkálatokban pedig nem kis szerepe volt annak az 1 milliárd dollár összegű hitelnek, amit az újjáépítésre nyújtottak a szaúdiak, továbbá annak a 300 millió dolláros humanitárius támogatásnak, amit szintén a szaúdiak folyósítottak.[121]

Ami az államadósság kérdését illeti, ezt a Szaddám-rezsim megdöntésekor 120 milliárd dollárra becsülték összesen (és ez még az 1990-es Öböl-háborús kártérítéseket nem is tartalmazta). Ebből Irak 38 milliárd dollárral tartozott a Párizsi Klubnak, melyből 2004 novemberében 80%-ot elengedtek, elsősorban az Egyesült Államok nyomására (akik maguk is 100%-ban elengedték a rájuk eső 4,1 milliárdos iraki államadósságot). Ezek után Amerika a szaúdiakat is igyekezett hasonló lépésre ösztönözni, míg nem 2007-re Rijád is hajlandó volt a 28 milliárd dolláros iraki tartozás 80%-át elengedni.[122]

---

[118] Azért itt megjegyezném azt is, hogy Irakkal párhuzamosan Kanada súlya a többi országhoz képest rendkívüli ütemben növekszik az Egyesült Államokban, így ez sem elhanyagolható faktor a szaúdi szerepcsökkenés magyarázatakor.
U.S. Energy Information Administration [2008]: *U.S. Imports by Country of Region*
Forrás: http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/PET_MOVE_IMPCUS_A2_NUS_EPC0_IM0_MBBLPDA.htm

[119] *Scahill, Jeremy [2009]: Global Policy Forum: 283 Bases, 170,000 Pieces of Equipment, 140,000 Troops*
Forrás: http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168/35899.html

[120] Cordesman, Anthony H. [2005]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi Arabia: Friend or Foe in the War on Terror*
Forrás: http://csis.org/files/media/csis/congress/ts051108_cordesman.pdf

[121] N. Rózsa Erzsébet [2007]: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.152-199.

[122] McMillan, Joseph [2006]: United States Institue of Peace: *Saudi Arabia and Iraq – Oil, Religion, and an Enduring Rivalry*

Gazdasági téren összességében elmondható, hogy a Bush-adminisztráció igyekezett nemzetközi téren nyomást gyakorolni az újjáépítési munkálatok felgyorsítása érdekében, ebben pedig egyik legkiemelkedőbb partnere Szaúd-Arábia volt. Ami a geostratégia kapcsán megfogalmazott két nagy globális tervet illeti, mindkettő sikeresnek mondható, hiszen az iraki kőolajszektorban megjelent az Egyesült Államok a szerződések egy új típusával, a termelés megosztási szerződésekkel;[123] míg a támaszpontok tekintetében sikerült északra tolni az egész közel-keleti rendszert, melyben Irak vette át a szaúdiak helyét.

4. Irán

Irán kapcsán mindenek előtt látni kell, hogy a Bush-adminisztráció idején az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia alapvetően eltérő lencsén keresztül látta a perzsa országot. Míg Amerika szempontjából az atomprogram kérdése élvezett abszolút prioritást, addig a szaúdiak az atomprogram mellett számos egyéb területen is szembe kerültek Iránnal, melyek legalább olyan jelentőséggel bírtak, mint a nukleáris kérdés.

A Szaúd-Arábia és Irán között feszülő ellentétet alapvetően két megközelítésre lehet visszavezetni: egyrészt beszélhetünk egy pragmatikus, érdekek mentén megjelenő szembenállásról (például a palesztín-izraeli konfliktusban, vagy a Hamász és a Hezbolláh iráni támogatása kapcsán kibontakozó problémákról); másrészt pedig mindenképp látni kell egy ideológiai ellentétet is, mely vallási okokból fakad.[124]

Azt már az előző fejezetekben is láthattuk, hogy Irán szerepének említése gyakorlatilag minden térségbeli kérdés kapcsán megkerülhetetlen, éppen ezért Amerika Irán-politikája kiemelt fontosságú Szaúd-Arábia számára. Korábban már kifejtettem, hogy Irán Afganisztánban és Irakban hogyan jelenik meg és miként befolyásolja az amerikai-szaúdi kapcsolatok alakulását. Így, az ismétlések elkerülése végett, ebben a fejezetben én sem Afganisztánnal, sem pedig Irakkal nem foglalkoznék többet, hanem két új aspektusból közelíteném meg az iráni témakört. Először is az iráni atomprogramot szeretném megvizsgálni, majd pedig a regionális „nagyhatalmiság” kérdésével foglalkoznék. (Azt azonban már itt is megjegyezném, hogy Iránnal kapcsolatban van

---

Forrás: http://www.ndu.edu/inss/Repository/Outside_Publications/McMillan/200601XX_INSS_McMil lan_OPub_USIP.pdf

[123] Ez a szerződéstípus az ezredfordulótól kezdett igazán teret hódítani a Közel-Keleten és kiszorítani a korábbi koncessziós szerződéseket. A termelés megosztási szerződések (*production sharing agreement* – PSA) lényege, hogy egy adott terület feltárásának és kitermelésének a jogát vásárolja meg a befektető az anyaországtól. A kitermelt olaj bevételeiből a munkaerő és a kitermelési költségek levonása után általában 80-20%-ban osztozik a két fél, az anyaország javára. A külföldi olajcégek haszna elsősorban az addig elzárt piacokhoz való hozzáférés; míg az anyaországnak így nem kell viselni a feltárás költségeit és kockázatait, ráadásul a kőolajmező megtalálása után a vállalatok az állam helyett végzik az infrastrukturális beruházásokat is.

[124] Szaúd-Arábia az iszlám két legszentebb helyének őrzője, és magát a szunnita arabok vezetőjeként definiálja. Ezzel szemben az 1979-es iráni iszlám forradalmat követően Irán a forradalom exportjával az összes térségbeli szunnita vezetés hatalmára fenyegetést jelentett. Emellett pedig már az iraki fejezetben is láthattuk, hogy a síitizmus támogatásával és terjesztésével napjainkban hogyan igyekszik befolyást szerezni a térség szunnita lakossága fölött.

még egy nagyon fontos elemzési szempont, mégpedig a palesztín-izraeli békefolyamatban játszott szerepe, ezt viszont csak a következő fejezetben tárgyalnám.)

4.1. Az iráni atomprogram

Az iráni atomprogram kapcsán először röviden megnézném, hogy a Bush-kormány hogyan közelítette meg a kérdést, és az amerikai politika tükrében vizsgálnám csak meg a szaúdiak álláspontját a nukleáris fejleményekkel és az Egyesült Államok terveivel kapcsolatban.

Az iráni atomprogram 2002-ben került a figyelem középpontjába, miután kiderült, hogy két urándúsító üzem is épül az országban, Natanz és Arak városaiban. Az iráni kormány ugyan kitartóan érvelt amellett, hogy ezen létesítmények békés céllal épülnek, a belső energiaszükségletek ellátására; az Egyesült Államok és Izrael azonban már egy esetleges fegyverprogram első lépéseit látták a fejlesztésekben. Ahmadinezsád iráni elnök 2005-ös hatalomra kerüléséig elsősorban retorikai háború zajlott az Egyesült Államokkal: ennek első lépéseként Bush 2002-es az Unió Helyzetéről szóló beszédében Iránt a „gonosz tengelye" országai között említette. Ez az irániakat hatalmas hidegzuhanyként érte, hiszen az afganisztáni háborúban teljes együttműködésről tettek tanúbizonyságot. Mindezek után viszont láthatták, ahogy Amerika ENSZ jóváhagyás nélkül dönti meg a Szaddám-rezsimet, és iraki bevonulásával gyakorlatilag teljesen körülzárja Iránt.[125] Ezek tükrében nem csoda, hogy Iránban megnőttek a félelmek egy rezsim-váltásra irányuló közvetlen amerikai beavatkozástól. Ali Khamenei ajatollah egy 2003-as nyilatkozatában már egyenesen azt állította, hogy „Irak csak ürügy volt, az igazi célpont maga Irán".[126] Az imént felsorolt fejlemények miatt egy esetleges nukleáris fegyverprogram mögött elsősorban biztonsági érdekeket kell látni. Az 1990-es években a térségben újra megszaporodó tömegpusztító-fegyverek mellett a növekvő amerikai jelenléttel és a fokozódó izraeli fenyegetésekkel szemben ugyanis az atomfegyverek nyújtotta biztonsági garanciák tűnhettek a leghatékonyabbnak Irán számára.

Ahmadinezsád hatalomra kerülésével pedig az amerikai kapcsolatok még tovább romlottak. Az elnök által képviselt „új jobboldal" jelentős része az irak-iráni háború veteránjaiból áll, éles Nyugat-ellenesség jellemzi, Amerikát minden rossz gyökerének tartja, és alapvető bizalmatlansággal viseltetik irányában.[127] Ahmadinezsád ráadásul éles Izrael-ellenes retorikával fokozta tovább a Nyugat haragját. Mindezek mellett 2005-től a puszta szócsatákon túl már tényleges erődemonstrációk (hadgyakorlatok és rakétakísérletek) is egy esetleges háború irányába kezdtek mutatni. Az atomprogram felgyorsulásával párhuzamosan az iráni rakétaprogram is nagy lendületet kapott: 2005 és 2006 között több alkalommal is sikeresen tesztelték a Saháb-3-as rakétákat, melyek 1300km-es hatósugarába már Izrael is beleesett. Ráadásul megindult a Saháb-4-es

[125] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

[126] Gazsi Dénes [2005]: Irán: „Irak csak ürügy volt, a valódi célpont mi vagyunk". *Kül-Világ*. Volume 2, Issue 4. Forrás: http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2005/04/gazsi.pdf

[127] Balogh István – Láng László [2007]: *A látszat csal! Avagy az Egyesült Államok Irán politikája* Forrás: http://www.kritikaonline.hu/kritika_07juli_aug_latszatcsal.html

illetve 5-ös ballisztikus rakéták fejlesztése is, melyekkel már Nyugat-Európa, és az Egyesült Államok is elérhető lenne.[128]

Mindezekre válaszul az Egyesült Államok megkezdte egy tényleges háború előkészületeit. Megindult a stratégiai tervezés,[129] a CIA komoly aknamunkába kezdett,[130] illetve fokozódott az Izraellel való együttműködés[131] is. 2007-ben Bush elnök meghirdette új Irak politikáját, melyben a haderő növelését irányozta elő, egyes szakértők szerint ezzel egyértelmű üzenetet küldve az iráni kormánynak, hogy bármikor szárazföldi invázió indulhat ellene. Bush emellett számos alkalommal nyíltan is kijelentette, hogy Iránnal kapcsolatban minden lehetőség nyitott („*all options are on the*

[128] Boot, Max - Kirkpatrick, Jeane J. [2006]: Council on Foreign Relations: *Iran's threat, Bush's dilemma*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/9659/irans_threat_bushs_dilemma.html

[129] A stratégiai tervezés 2006-ra már végső fázisába került, és márciusra akár lehetővé is vált volna a megvalósítás. Az első tervek szerint egy közös izraeli, török és amerikai hadműveletről lett volna szó; a Pentagon alá tartozó nebraskai tervezési csoport (*US Strategic Command Headquarters* (USSTRATCOM)) azonban elkészített egy tisztán amerikai beavatkozásról szóló tervezetet is. Ebben amerikai B-2-es lopakodók végezték volna a bombázást, az Indiai-óceánon lévő Diego Garcia támaszpontról indulva; kiegészülve F-117-es lopakodókkal, a katari al Udeid támaszpontról. Ennek a nagyszabású akciónak kb. két tucat célpontja lett volna, ezzel szinte teljesen megsemmisítve az iráni atomprogram ismert központjait. Erre az akcióra felkészülve még 2006 novemberében az Egyesült Államok egy '*Global Lightening*' fedőnévre keresztelt hadgyakorlatban le is játszotta a hadműveletet. Ami magukat a bombákat illeti, úgynevezett harctéri nukleáris töltetek (*mini nukes*) lettek volna, melyek a föld alatt robbannak és pusztító erejük jóval elmarad a klasszikus atombombákétól, így lehetővé téve azok háborúban való alkalmazását. A USSTRATCOM alá tartozó egységek az akciót '*CONPLAN 8022*' névre keresztelték. A *CONPLAN*-be foglaltak alapján az Egyesült Államok nem tervezett szárazföldi támadást, habár a lehetséges következmények között számolt azzal, hogy a hadművelet egy olyan láncreakciót indíthat el, melynek végén Amerika kénytelen lesz Irakban megküzdeni az iráni haderővel, vagy esetleg ténylegesen Iránba küldeni szárazföldi csapatait.
Chossudovsky, Michel [2006]: Global Research: *Nuclear War against Iran*
Forrás: http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=%20CH20060103&articleId=1714

[130] 2005-ben a *'The New Yorker'* lap újságírója, Seymour Hersh arról számolt be, hogy a Kongresszus jóváhagyta Bush azon kérelmét, miszerint 400 millió dollárt bocsássanak a CIA rendelkezésére, azzal a céllal, hogy az Ahmadinezsád-ellenes, rezsim-váltásra irányuló titkos akciókat támogassák.
Hersh, Seymour [2008]: Video source: *Secret war against Iran underway* (Real News Interview with Hersh on the 1st of July, 2008)
Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=BRVWpX-Ifu8&feature=channel

[131] 2005 áprilisában a Pentagon jóváhagyatott a Kongresszussal egy javaslatot, mely feljogosítja arra, hogy GBU-28-as típusú bunker-törő bombákat adjanak el Izraelnek, melyekkel lehetővé válna egy földalatti nukleáris létesítmény bombázása is.
Sagan, Scott D. [2006]: How to Keep the Bomb From Iran. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 5, p.45-59.
Ráadásul egy 2007. január 7-ei jelentés szerint ezeket a bunker-törő rakétákat az izraeli légierő ki is próbálta egy hadgyakorlat folyamán.
Dabashi, Hamid [2007]: Al-Ahram: *Thinking beyond the US invasion of Iran*
Forrás: http://weekly.ahram.org.eg/2007/831/focus.htm

table"), legyen szó akár egy szárazföldi invázióról, akár egy nukleáris megelőző csapásról.[132]

Az igazsághoz természetesen hozzátartozik, hogy mindezen intézkedésekkel párhuzamosan multilaterális erőfeszítések is zajlottak, az iráni atomprogram megfékezésére. 2008-ig összesen öt ENSZ BT határozat született Iránnal szemben. A határozatokban elrendelt gazdasági szankciók azonban a kínai és orosz ellenállás, illetve a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) verifikációs hiányosságai miatt nem vezettek eredményre.

Összességében tehát a Bush-kormány és Irán kapcsolatáról elmondható, hogy kölcsönös fenyegetések, és erődemonstrációk jellemezték. Bush és csapata nemcsak a retorika szintjén ragaszkodott minden lehetséges eszköz bevetéséhez Iránnal szemben, hanem egy konkrét katonai beavatkozás haditervét is elkészítette, melyben nukleáris fegyverek alkalmazásával akadályozta volna meg az iráni atomprogram előrehaladtát.

Az Egyesült Államokkal szemben Szaúd-Arábia azonban merőben másként állt az atomprogram kérdéséhez. A szaúdiak ugyan aggódtak az iráni nukleáris fejlemények miatt (és meg voltak róla győződve, hogy Irán atomfegyvereket akar fejleszteni), a térség stabilitását illetően azonban egy esetleges amerikai beavatkozást sokkal katasztrofálisabbnak ítéltek volna meg – mindezt elsősorban a várható gazdasági következményekre alapozva. Egy amerikai támadásnak köszönhetően ugyanis kiesne a világpiacról Irán napi 3 millió hordónyi kőolajtermelése, ami jelentősen megemelné az olajárakat. Ha pedig a legrosszabb esetet feltételezve, Irán a háború idejére lezárná a Hormuzi-szorost, akkor naponta 16 millió hordónyi kőolaj esne ki a világpiacról. Ez pedig magának az Egyesült Államoknak a gazdaságát is súlyos recesszióba taszítaná.[133]

A gazdasági következmények mellett pedig természetesen számolni kell Irán válaszcsapásával is. 2005 februárjában az iráni kormány hivatalosan is deklarálta, hogy egy támadás esetén, ballisztikus rakétáival egyenesen Izraelt venné célba.[134] Ráadásul a térségben állomásozó amerikai csapatok Irakban és Afganisztánban is remek célpontokat biztosítanának a válaszcsapásra, nem is beszélve a 2003-ban Bahreinbe költözött CENTCOM bázisról, mely a Perzsa-öböl túloldaláról könnyű célpont lenne a Saháb-3-as rakéták számára. Ami pedig tovább fokozná a térség instabilitását, az a várható síita aktivizálódás a régió egészében. Egy Irán elleni katonai csapás ugyanis valószínűleg belpolitikai zűrzavarhoz és erőszakos felkelésekhez vezetne a síitáknak otthont adó Irakban, Kuvaitban, Bahreinben, Jemenben, Libanonban, sőt még magában Szaúd-Arábiában is.[135]

Mindezek tükrében érthető, hogy a szaúdiak Amerikával szemben miért barátkoztak volna meg inkább egy nukleáris Irán gondolatával. Aggasztotta őket ugyan egy esetleges sikeres iráni atomprogram által indukált fegyverkezési verseny, illetve a megnövekedő iráni befolyás, mely valószínűleg a radikális szervezetek mind nagyobb fokú támogatásában nyilvánult volna meg; mindezen következményeket azonban

[132] Sagan, Scott D. [2006]: How to Keep the Bomb From Iran. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 5, p.45-59.

[133] Seznec, Jean Francois [2010]: Saudi-US Relations Information Service: *Why Saudi Arabia Does Not Support Iran Strike*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/11/saudi-arabia-does-not-support-iran-strike/

[134] CNN News [2005]: *Iran: U.S. strike would fail*
Forrás: http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/02/08/iran.rights/index.html

[135] Kaye, Dalia Dassa – Wehrey, Frederic M. [2007]: A Nuclear Iran: The Reactions of Neighbours. *Survival*. Volume 49, Issue 2, p.111-128.

elfogadhatóbbnak találták volna, mint egy katonai támadást, mely az egész térség stabilitását bolygatta volna meg. A régió háborúinak eszkalációja mellett, a síita radikálisok keltette belpolitikai problémák súlyos kihívást jelentettek volna a szunnita vezetések számára. Ráadásul a szaúdiak szerint egy ilyen támadás az amerikai gazdasági és katonai pozíciókat is meggyengítette volna a térségen belül és világszinten egyaránt.

4.2. Irán regionális „nagyhatalmi" státusza

Míg az előző alfejezetben érzékelhető volt, hogy Irán kapcsán Amerika szempontjából abszolút elsőbbséget élvezett az atomprogram kérdése; addig ebben az esetben azt láthatjuk majd, hogy a szaúdiak szemszögéből meg éppen Irán regionális helyzete bír nagyobb jelentőséggel.

Az Egyesült Államok térségbeli törekvéseit tekintve elmondhatjuk, hogy egyik legfőbb célja a radikálisok megfékezése. Amerika szemében azonban a „radikális" kifejezés rendkívül tág kereteket foglal magába, ide érthetőek: a radikális iszlamisták, akikkel szemben Irakban vagy Afganisztánban küzdenek a stabilitás megteremtéséért; a terrorista csoportok, mint például az al-Káida; az olyan politikai csoportok, mint a Hezbolláh vagy a Hamász, melyeket Amerika ugyan terrorista szervezetnek bélyegzett, a Közel-Keleten azonban ezzel nem feltétlen értene egyet mindenki; és érdekes módon Amerika ide sorolja magát Iránt is. Az Egyesült Államok alapvetően abban látja a problémát, hogy ezeknek a radikális irányzatoknak nincs igazi alternatívája a régióban, ezért nehéz visszaszorítani őket. Véleménye szerint a mérsékeltek nem alkottak igazi koalíciót ezekkel a csoportokkal szemben, ezért Amerika célja a Nyugat-barát mérsékelt országok (elsősorban Szaúd-Arábia, Egyiptom és Jordánia) összefogásának erősítése, és a radikálisok elszigetelése volt – ez a politika éppen Iránnal szemben „valósult meg" leglátványosabban.[136]

Irán regionális felemelkedése alapvetően oda vezetett, hogy – ahogy arra a fejezet elején is utaltam – napjainkban gyakorlatilag nincs olyan közel-keleti konfliktus, ahol Irán ne jelenne meg mint közvetett szereplő. Ráadásul mindezt összekapcsolva a nukleáris kérdéssel, felmerül a félelem, hogy egy esetleges atomfegyverekkel rendelkező országot valószínűleg már meg sem lehetne büntetni a radikálisok támogatásáért.

Mielőtt azonban megnéznénk, hogy Amerika hogyan próbálta meg gyengíteni Irán pozícióit, érdemes először röviden bemutatni, hogy ez a regionális „nagyhatalmiság" a gyakorlatban hogyan jelent meg, milyen főbb összetevői voltak. Egyrészt Irak kapcsán láthattuk a síita milíciák pénzelését és kiképzését, míg Afganisztánban az Amerika-ellenes felkelők támogatását kell kiemelni. Globális szinten azonban elmondhatjuk, hogy szinte az összes síita kisebbség tevékenysége mögött megtalálhatóak az iráni pénzek, fegyverek vagy kiképző tisztek munkájának nyomai. Ennek köszönhető, hogy Szaúd-Arábia nem csak Irakban, hanem Jemenben is egyfajta proxy háborút vív Iránnal és az általa támogatott síita erőkkel. Második elemként kiemelendő még az úgynevezett Irán-Szíria-Hamász-Hezbolláh négyszög, mely a 2000-es évek közepétől egyre nagyobb regionális befolyásra tett szert.[137] Ezt az együttműködést azonban túlértékelni sem

[136] Huckabee, Michael D. [2008]: America's Priorities in the War on Terror. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 1, p.155-168.

[137] A 2006-os libanoni háború után a korábbi Rijád-Kairó vonal helyett a Teherán-Damaszkusz szövetség vette át a közvetítő szerepet a Közel-Keleten, és a mérsékelt arabok helyett a palesztín államiság legfőbb zászlóvivője is Irán lett. A 2008-as gázai háború után mindez

szabad, inkább csak politikai fórumként érdemes azonosítani, hiszen komoly korlátokat szabott számára a Hamász és a Hezbolláh politikai átalakulása, melynek köszönhetően ezen szervezetek elkezdtek integrálódni hazájuk politikai rendszerébe és ezáltal némileg eltávolodtak Iránról.[138]

Mindezen hatalmi pozíciók gyengítése végett Amerika megpróbált létrehozni egy Irán-ellenes arab koalíciót, melynek fő oszlopa Szaúd-Arábia lett volna, mint Irán legfőbb hatalmi ellensúlya. Ehhez viszont Amerikának látnia kellett volna, hogy a szaúdi-iráni ellentétben nem a vallási szunnita-síita, vagy az etnikai arab-perzsa szembenállás a legmeghatározóbb, hanem sokkal inkább a geopolitikai jellegű és gazdasági érdekeken alapuló szempontok számítottak. Ilyen ellentét volt például Amerika szerepe a térségben, vagy az iraki és öböl-menti befolyási övezetek kérdése. Az Egyesült Államok terve egy hidegháborúhoz hasonló feltartóztatás volt Iránnal szemben, arra a meggyőződésre alapozva, hogy a mérsékelt arab országok, a szaúdiak vezetésével majd meggátolják az iráni hatalom térnyerését a régióban. A szaúdiak ennek érdekében tényleg meg is próbálták úgy lefesteni az Irán által képviselt elveket, mint a tiszta iszlám egyfajta eltorzítását. Emellett pedig az iráni síita törekvéseket az összes szunnita hatalmat fenyegető veszélyként azonosították.[139]

A koalíció terve azonban nem valósulhatott meg egyrészt amiatt, mert a szövetségbe Amerika bele akarta vonni Izraelt is. Az arab államok pedig bármennyire is tartottak Iránról, a palesztín-kérdés rendezése előtt nem engedhették meg maguknak, hogy a zsidó állammal nyíltan szövetkezzenek egy muszlim országgal szemben.[140] Másrészt azért sem valósulhatott meg a terv, mert a mérsékelteknek kétségeik voltak a szaúdiak vezető szerepével kapcsolatban. Harmadrészt pedig az Öböl-menti Együttműködési Tanácson (Gulf Cooperation Council – GCC) belüli ellentétek is tovább nehezítették a koalíció létrehozását. Kuvait és Bahrein még hajlott volna a szaúdiak támogatására, Omán, Katar és az Egyesült Arab Emirátusok azonban eltérő álláspontot követtek az Irán-politika terén. Az Egyesült Arab Emirátusokon belül külön kiemelendő Dubai, mely egyenesen Irán „szövetségese" volt, az országába irányuló hatalmas iráni befektetéseknek köszönhetően. Ráadásul ezen utóbbi három ország jobban tartott a szaúdiak szunnita világon belüli túlzott hatalmától, mint az Irán képviselte síita fenyegetéstől.[141]

Látva ezen törekvéseket, Irán felvetette a szaúdiaknak egy úgynevezett „együttműködéses hatalommegosztás" tervét, melyben az érdekszférákat kijelölve a két

---

odáig fajult, hogy az Arab Ligában párhuzamos csúcstalálkozók kerültek megrendezésre: a mérsékeltek Kuvaitban egyeztettek a Fatah képviselőivel, míg a radikálisok Irán meghívásával a katari Dohában találkoztak.

[138] A Hezbolláh a libanoni egységkormányba bekerülve kezd elszakadni Iránról és egyre inkább „libanonizálódik", míg a Hamásznál szintén megfigyelhetőek a „palesztinizálódás" jelei, melyek szintén kedvezőtlenül hatnak az iráni kapcsolatokra. Csicsmann László [2009]: *Irán és az arab világ megosztottsága, különös tekintettel a Hamászra és a Hezbolláhra* című előadása a Károli Gáspár Református Egyetem *Merre tart Irán?* című konferenciáján 2009. november 20-án.

[139] Wehrey, Frederic [2009]: RAND Corporation: *Bridge the Gulf: To Advance Negotiations with Iran, Cede Conventional Wisdom*
Forrás: http://www.rand.org/publications/randreview/issues/spring2009/iran.html

[140] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

[141] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

ország együtt „irányította” volna a térséget. Amin azonban ez a terv megbukott, az az iráni követelés volt, miszerint az Egyesült Államok azonnal vonuljon ki a térségből. A szaúdiak ugyanis ezt úgy értelmezték, mint egy kísérletet az amerikai-szaúdi kapcsolatok szétbomlasztására, ezért a tervből nem lett semmi. Ennek köszönhetően a szaúdi-iráni kapcsolatok napjainkban is nagyjából úgy írhatóak le, mint egy „korlátok közé szorított rivalizálás”. Van egyfajta minimális kontaktus a két állam között, hogy a háborút elkerüljék, de tényleges érdekeik sok területen keresztezik egymást.[142]

Mindezek ellenére felmerül a gondolat, hogy Amerikának esetleg ki kellene használnia ezt a jelentéktelennek tűnő kapcsolatot, és hosszú távon talán az lenne célravezető, ha Iránnal kapcsolatban a szaúdiakat inkább közvetítőként használnák fel, nem pedig ellenfélként. Ennek jegyében az Egyesült Államoknak támogatnia kellene az Irán által felvetett iráni-szaúdi közös vezetésű multilaterális biztonsági struktúra kiépítését a Közel-Keleten. Egy ilyen együttműködés ugyanis elismerné Iránt, mint kulcsfontosságú közel-keleti szereplőt, de csökkentené a szaúdiak és az öböl-menti államok félelmeit a túlzott iráni dominanciával kapcsolatban.[143]

Az iráni fejezetet összefoglalva tehát elmondható, hogy mind az amerikai, mind a szaúdi félnek szüksége lenne a másikra, hogy előrelépést érjen el. Ami azonban megnehezíti az együttműködést, az a különböző konfliktusok és a lehetséges megoldások eltérő megközelítése. Az atomprogram kapcsán a Bush-kormányzat olyan sokat hangoztatta a katonai beavatkozás lehetőségét, hogy végül nem volt képes rendesen kidolgozni egyéb alternatívákat, így a diplomáciai lehetőségek kihasználatlanok maradtak, miközben az iráni program csak tovább fejlődött. A szaúdiak ezzel szemben az amerikai katonai beavatkozástól sokkal jobban tartottak, mint magától a nukleáris programtól. Egy atomfegyverekkel rendelkező Irán ugyanis nem jelentene számukra közvetlen fenyegetést, hiszen nem álltak nyílt konfliktusban Iránnal (másrészt pedig, még ha Irán rendelkezne is atomfegyverekkel, szinte kizárt, hogy egyáltalán bevetné ezeket, sokkal valószínűbb, hogy pusztán politikai hasznokat kovácsolna megszerzésükből).

A regionális „nagyhatalmiság” kapcsán azonban sokkal komolyabb szaúdi aggodalmakat láthattunk, hiszen Szaúd-Arábia nemcsak Irakban, hanem Jemenben és a palesztín-kérdés kapcsán is komoly összeütközésekbe került a perzsa állammal. Éppen ezért az amerikaiak által javasolt Irán-ellenes koalíció terve elméletben élvezte a szaúdiak támogatását, megvalósítása ugyanakkor problémákba ütközött. Nemcsak a már említett okok miatt bukott meg, hanem az eltérő amerikai és szaúdi elképzelések miatt is. Amerika ugyanis úgy képzelte el Irán izolálását, hogy közben Szíriát is leválasztja és gazdasági szankciókkal sújtja az olyan radikális szervezeteket, mint a Hamászt. Ezzel szemben a szaúdiak Szíriát át szerették volna csábítani a mérsékeltek táborába, a Hamászt pedig ki akarták békíteni a Fatahhal, ezáltal elszakítva azt Iránról.[144] Mindezek tükrében látható, hogy az egyetlen járható út talán tényleg a már említett iráni felvetés lenne – habár kisebb módosításokkal. Az Egyesült Államok ugyanis 2008-ban még nem

[142] Wehrey, Frederic [2009]: *Saudi-Iranian Relations Since the Fall of Saddam - Rivalry, Cooperation, and Implications for U.S. Policy*. RAND Corporation Publishing, Santa Monica. p.97-98.

[143] Wehrey, Frederic [2009]: RAND Corporation: *Bridge the Gulf: To Advance Negotiations with Iran, Cede Conventional Wisdom*
Forrás: http://www.rand.org/publications/randreview/issues/spring2009/iran.html

[144] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

állt készen a kivonulásra. Éppen ezért a szaúdiak Iránnal kapcsolatos kettősségét[145] és közvetítő képességét kihasználva, a jövőt esetleg egy Amerika-Szaúd-Arábia-Irán háromszög létrehozása jelentheti, melyben a szaúdi-iráni érdekszférák határát egy stabil iraki kormány képezné.

5. A palesztín-izraeli békefolyamat

A palesztín-izraeli békefolyamat XXI. századi fejleményeinek elemzése már önmagában megérne egy külön dolgozatot. Éppen ezért ebben a fejezetben én szigorúan csak azokra a problémakörökre fókuszálnék, melyek vagy amerikai, vagy pedig szaúdi szempontból közvetlenül relevánsak. Mielőtt belekezdenék, azt azért előrebocsátanám, hogy a Bush-kormányzat idején a globális terror elleni háború afganisztáni és iraki színterei olyan hatalmas erőforrásokat emésztettek fel, hogy a palesztín-kérdés rendkívül háttérbe szorult, és gyakorlatilag csak az „Útiterv" nevű kezdeményezés és a 2007-es annapolisi csúcstalálkozó emelendő ki amerikai részről. Ezzel szemben már az ezredfordulós események felvezetésénél is jeleztem, hogy a szaúdiak szempontjából viszont éppen a palesztín-kérdés az, ami legnagyobb jelentőséggel bír a fejezet kereteiben tárgyalt kérdések közül (3.ábra).

5.1. A szaúdiak történelmi szerepe a palesztín-izraeli békefolyamatban

A palesztín-kérdés kapcsán érdemes már itt hangsúlyozni, hogy a szaúdiak szerepe igazából két szakaszra különíthető el: 1967-2006-ig, illetve 2006-tól napjainkig. Az 1967-es arab-izraeli háborút követően a szaúdiak felvállalták a palesztín-ügy zászlóvivői szerepét, komoly anyagi támogatásokat nyújtva a háborúban közvetlenül érintett államoknak és a palesztín népnek. Ami Izraelt illeti, 1967-ben Fejszál király úgy nyilatkozott, hogy az összes többi arab országot követően, Szaúd-Arábia lesz az utolsó nemzet, mely hajlandó elismerni a zsidó államot.[146] Ezeknek a hatalmas pénzügyi támogatásoknak és az 1970-es évek erős Izrael-ellenes retorikájának köszönhetően Szaúd-Arábia rendkívül népszerű volt az egész arab lakosság, de különösen a palesztínok körében. Ehhez képest óriási fordulatot jelentett az 1981-ben előterjesztett Fahd-terv[147], mely egy olyan átfogó béketerv volt, ami már tartalmazta Izrael burkolt elismerését. Ráadásul a szaúdiak kijelentették, hogy amennyiben Izrael belemegy a

[145] Szaúd-Arábia egyrészt nem örült az iráni atomprogram alakulásának és félt Irán regionális térnyerésétől, ráadásul közvetett konfrontációkba bonyolódott vele több színtéren; ugyanakkor fenntartott bizonyos fokú kapcsolatot a perzsákkal és egyes területeken még az együttműködésre is hajlandó volt velük.

[146] Bahgat, Gawdat [2007]: Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process. *Middle East Policy*. Volume 14, Issue 3, p.49-61.

[147] A Fahd-terv alapvetően nyolc követelést fogalmazott meg Izraellel szemben, melyek közül a legfontosabbak: vonuljon vissza az 1967-es határai mögé; hagyjon fel a telepes politikájával; engedje egy független palesztín állam létrehozását – Jeruzsálem fővárossal; illetve garantálja a menekültek szabad visszatérését. Mindezért cserébe pedig annak az elvnek az elfogadását ígérte, miszerint a térség összes államának joga van békében élni (ebbe beleértve Izraelt is). Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1981]: *Fahd Plan*
Forrás: http://www.knesset.gov.il/process/docs/fahd_eng.htm

tervbe, Szaúd-Arábia lesz az első arab állam, mely hivatalosan is elismeri őket, és minden befolyásukat latba fogják vetni azért, hogy a többi arab állam is kövesse őket.[148]

Habár a tervet 1981 novemberében a marokkói Fez városában az Arab Liga végül elvetette, mégis kiemelendő. Egyrészt amiatt mert a szaúdiak részéről ez volt az első nyilvános kísérlet a palesztín-izraeli kérdés megoldásában való aktív szerepvállalásra. Másrészt, egy évvel később az Arab Liga megegyezett arról, hogy a Fahd tervben megfogalmazott követelések képezik majd a jövőbeli izraeli béketárgyalások elvi kereteit. Harmadrészt pedig azért jelentős még, mert a 2002-es Abdulláh-féle béketerv rendkívül sok pontban emlékeztet a Fahd által kidolgozott dokumentumra.[149]

5.2. A szaúdi béketerv

Az iménti rövid történeti bevezetőt azért tartottam szükségesnek, mert egyrészt jól tükrözi, hogy Szaúd-Arábia szerepe, mint a palesztín államiság legfőbb támogatója hosszú történelmi hagyományokra tekint vissza; másrészt pedig a Fahd-terv felfogható egyfajta elméleti előzményének is a 2002-es szaúdi béketervnek (vagy ahogy szintén sokan emlegetik, arab béketervnek).

A terv előterjesztésének még két előzményét kell kiemelni: egyrészt a 2000 szeptemberében kitörő második intifádát, melynek fokozódó erőszakos jellege rendkívül aggasztotta a szaúdiakat; másrészt pedig a 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat, melyek tovább rontottak a már egyébként is mélyponton lévő amerikai-szaúdi kapcsolatokon. Éppen ezért több elemző szerint Abdulláh koronaherceg béketervével csak egyfajta gesztust igyekezett gyakorolni Izrael felé, és ezzel csökkenteni az országával szembeni feszültségeket és elterelni a figyelmet a támadók és Szaúd-Arábia kapcsolatáról.[150]

Ami magának a béketervnek a tartalmát illeti, a követelések nagy részét átvette a Fahd-tervből. Mindenek előtt az 1967-es határok mögé való teljes izraeli visszavonulást követelte, beleértve a szíriai Golán-fennsíkot, a dél-libanoni területeket, és a létrehozandó palesztín állam területeit, a Nyugati Partot és a Gázai-övezetet. Emellett pedig Jeruzsálemet ez a terv is a palesztín állam fővárosának szánta, és újra megerősítette az igényt a palesztín menekültek szabad visszatérésére. Cserébe viszont a Fahd-tervnél többet ígért Izrael számára. Egy burkolt elismerés helyett ezúttal teljes békét ajánlott, a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok normalizálását.[151]

A szaúdi béketerv azonban vegyes reakciókat váltott ki az országokból. Míg az arabok nagy része pozitívan nyilatkozott vele kapcsolatban, Amerika és Izrael habozott a hivatalos válasszal. Az Arab Liga 2002 márciusában, a bejrúti csúcstalálkozón egyöntetűen elfogadta a tervet, a 2007-es rijádi csúcson pedig újra megerősítették. Ezzel szemben Bush alapvetően azért nem siette el az állásfoglalást, mert félt egy Clinton-féle

[148] Aufhauser, David – Anderson, Frank – Long, David E. – Kern, Nathaniel – Shobokshi, Hussein [2004]: Saudi Arabia, Enemy or Friend?. *Middle East Policy*. Volume 11, Issue 1, p.1-26.

[149] Bahgat, Gawdat [2007]: Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process. *Middle East Policy*. Volume 14, Issue 3, p.49-61.

[150] Teitelbaum, Joshua [2009]: Jerusalem Center for Public Affairs: *The Arab Peace Initiative: A Primer and Future Prospects* Forrás: http://www.jcpa.org/text/Arab-Peace-Initiative.pdf

[151] Ál-Szaúd, Abdulláh bin Abdul-Azíz [2002]: *Saudi Peace Initiative (Arab Peace Initiative*) Forrás: http://www.mideastweb.org/saudipeace.htm

fiaskótól – egy nagy reményekkel kecsegtető folyamat után egy eredménytelen végkifejlettől. Végül azonban Bush is felkarolta a tervet, elsősorban arra hivatkozva, hogy ez a kezdeményezés alkalmas lehet az erőszak beszűntetésére az izraeli és a palesztín felek között. Bush éppen ezért a térség többi államát is felszólította a dokumentum támogatására. Az izraeliek viszont hosszas huza-vona után végül arra hivatkozva hátráltak ki a megállapodásból, hogy az olyan elemeket tartalmazott, melyek elfogadhatatlanok Izrael számára (Jeruzsálem feladása és az 1967-es határok mögé való visszavonulás). Ráadásul rendkívül aggasztónak találták a menekültek visszatérésének kérdését is, mely az ország etnikai összetételének arányait tekintve jelentett volna óriási kihívást. Emellett pedig mindhárom fél részéről megfogalmazódott egy nagyon fontos hiányosság is a dokumentum kapcsán: ez a béketerv nem volt egy igazán részleteiben kidolgozott „útiterv", hanem sokkal inkább egy elvi deklaráció. Éppen ezért nem volt képes felvázolni a békefolyamat későbbi alakulását és a megvalósítás konkrét lépéseit. Ugyanakkor jelentősége mégis abban rejlik, hogy a bilaterális megoldások helyett egy átfogó arab békejavaslatot tartalmazott, és a későbbi tárgyalásoknak is jó kiindulási alapot szolgáltatott.[152]

5.3. Amerika szerepvállalása: az „Útiterv" és az annapolisi csúcstalálkozó

A Bush-kormány a palesztín kérdés megoldását alapvetően úgy képzelte el, hogy demokratizálja a térség országait, és csak a rezsim-váltások után kezdené meg a végső státuszkérdésekkel foglalkozó multilaterális béketárgyalásokat. Mindezt arra alapozták, hogy a demokratikus arab államokkal egyrészt Izrael is hamarabb egyezkedne, másrészt így az arab államok is előbb ülnének tárgyalóasztalhoz Izraellel, végül pedig ezek az arab államok sokban elő tudnák segíteni egy olyan palesztín állam létrejöttét, mely demokratikus elveken nyugszik, és elveti az olyan radikális eszközöket, melyeket például a Hamász vagy a Hezbolláh alkalmaz. Ennek a tervnek az egyik kulcseleme egy stabil és demokratikus iraki kormány létrehozása volt, éppen ezért a 2000-es évek folyamán sokat lehetett hallani azt a frázist, hogy „Jeruzsálembe Bagdadon át vezet az út".[153] Ami még feltétlen kiemelendő a Bush-adminisztrációval kapcsolatban, az az, hogy 2004-ben maga Bush elnök is hivatalosan elkötelezte magát a kétállamos megoldás mellett, és végcélként egy egymással békében élő önálló palesztín és izraeli állam létrejöttét tűzte ki.

Ezen terv megvalósítását készítette elő az úgynevezett „Útiterv" (*Roadmap*), mely a két önálló állam megalakulását fokozatos lépéseken keresztül kívánta elérni. Az „Útitervet" a „Kvartett" (ENSZ, EU, Egyesült Államok és Oroszország) dolgozta ki, és 2002 decemberében hozták napvilágra.[154] Az eredeti elképzelések szerint ez a dokumentum már 2005 végére megvalósította volna az önálló palesztín államot, három külön szakaszra bontva. Ami az érintett felek reakcióit illeti, mind izraeli, mind pedig palesztín oldalon rendkívül vegyes volt a kép. Az izraeli miniszterelnök, Ariel Saron legfőbb kifogásaikat jegyzékbe foglalva, elküldött a „Kvartettnek" egy 14 pontos kiegészítést. Miután azonban ígéretet kapott az Egyesült Államoktól ezen szempontok

[152] Bahgat, Gawdat [2007]: Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process. *Middle East Policy*. Volume 14, Issue 3, p.49-61.

[153] Rice, Condoleezza [2008]: Rethinking the National Interest. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 4, p.2-26.

[154] Quartet: the United Nations, European Union, United States and Russia [2002]: *The Roadmap – A performance-based roadmap to a permanent two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict* Forrás: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/2989783.stm

figyelembe vételére, jóváhagyta a tervet, ezzel hatalmas felháborodást keltve még saját pártján belül is. Palesztín oldalon az újonnan megválasztott Mahmúd Abbász elnök szintén elfogadta az „Útitervet", azonban több radikális szervezet – mint például a Hamász – határozottan elutasította azt. Ami pedig további problémákat jelentett, az a dokumentum megvalósítása volt. Hiszen már a 2003 májusában lezáruló első szakasz tervezett lépéseit sem sikerült realizálni, így 2005-ben még mindig rendkívül távol álltak a felek a végcéltól.[155]

Ennek köszönhetően az „Útiterv" kudarca volt a 2007. november 27-én megrendezésre kerülő annapolisi csúcstalálkozó egyik legfontosabb előzménye. Annapolisban is elsősorban az önálló palesztín állam létrejöttéhez szükséges feltételeket akarták megteremteni, ez a próbálkozás azonban még kisebb esélyekkel indult. 2006 januárjában ugyanis a Hamász nyerte meg a palesztín választásokat, és kormányt is alakított. A nyugati világ azonban nem ismerte el őket, és továbbra is Abbászt támogatta. 2007 nyarára odáig fajultak az események, hogy a Hamász fegyveresei gyakorlatilag egy katonai puccsal átvették az irányítást a Gázai-övezet teljes egésze felett, ezzel két részre szakítva a palesztín népet.[156] Mindezeknek köszönhetően Annapolis azért sem hozhatott sikert, mert palesztín oldalról a tárgyalásokon résztvevő Abbász elnök mindössze a Nyugati Partot képviselte, és a Hamásszal kapcsolatban nem tudott túl sokat ígérni az izraeli félnek.

Ami mindezt az áttekintést az amerikai-szaúdi kapcsolatok szempontjából relevánssá teszi, az az, hogy véleményem szerint csak ezen események rövid bemutatása után lehet megérteni a szaúdiak haragját Amerikával szemben. Szaúd-Arábia ugyanis rendkívül sokat kritizálta a Bush-adminisztrációt a palesztín-izraeli politikája miatt. Habár az „Útiterv" sokban hasonlított a szaúdi béketervre, és elméleti szempontból deklaráltan is épített a szaúdiak elképzeléseire, gyakorlati kudarca mégis kimondottan bosszantotta a szaúdiakat. Szaúd-Arábia nehezményezte, hogy az Egyesült Államok nem gyakorolt elég nyomást az izraeli félre, hogy megvalósítsa az „Útitervben" foglalt kötelezettségeit; emellett nem tetszett Rijádnak, hogy Washington elfogadta az izraeliek 14 pontos kiegészítését az „Útitervhez"; továbbá a szaúdiak nem tartották helyesnek a „Jeruzsálembe Bagdadon át vezet az út" elméletet sem. Mindezek ellenére Szaúd-Arábia legnagyobb kritikája mégis az volt, hogy a Clinton-adminisztrációhoz képest Bush és csapata nem kezelte megfelelő prioritással a kérdést, nagyon háttérbe szorították és túl keveset foglalkoztak vele – Irakhoz és Afganisztánhoz képest.[157]

5.4. A libanoni és a gázai háborúk, illetve azok regionális következményei

A 2006-os libanoni háború és a 2008-as gázai események kapcsán ami a dolgozat szempontjából legfontosabb következményként levonható, az a szaúdiak regionális térvesztése. 2006-tól ugyanis Szaúd-Arábia elvesztette a palesztín államiság legfőbb támogatójának szerepkörét, melyet Irán szinte azonnal átvett tőlük.

---

[155] Rostoványi Zsolt [2006]: *Együttélésre ítélve – Zsidók és palesztínok küzdelme a Szentföldért*. Corvina Kiadó, Budapest, p.323-326.

[156] N. Rózsa Erzsébet [2009]: Magyar Külügyi Intézet Tanulmányok: *Gáza előtt, Gáza után – a gázai intervenció regionális és nemzetközi összefüggései* Forrás: http://www.kulugyiintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2009-01-N_Rozsa_Erzseber-gaza.pdf

[157] Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York. p.255-260.

Annak ellenére, hogy a palesztínok a 2006-os eseményekben nem voltak közvetlenül érintve, mégis fontosnak tartom röviden megnézni a libanoni háború legfőbb regionális következményeit, hiszen ezen folyamatoknak köszönhetően indult el a szaúdiak fokozatos térvesztése a palesztín-ügy támogatásában. Mindez első sorban arra vezethető vissza, hogy 2006-ban Rijád élesen kritizálta a Hezbolláhot felelőtlen akcióiért, melyekkel előidézte az izraeliek támadását. Ezen megnyilvánulásokból viszont arra lehetett következtetni, hogy a szaúdiak szemében nem Izraelt, hanem elsősorban a Hezbolláhot terhelte a háború felelőssége. Mindez pedig úgy tűntette fel Szaúd-Arábiát, mint amely a többi mérsékelttel (Jordániával és Egyiptommal) együtt inkább az amerikaiak és Izrael oldalára állt a kérdésben. Ennek azonban súlyos belső és külső következményei is voltak: nem csak a szaúdi lakosság, hanem a palesztín nép hite is megrendült Rijádban, hiszen az arabok többségének szemében az ellenállás szimbólumává vált a Hezbolláh, amely „sikert" aratva megdöntötte az izraeliek legyőzhetetlenségének mítoszát. Ráadásul a szaúdiak helyére gyakorlatilag rögtön „bejelentkezett" Irán, egyre komolyabb anyagi és katonai támogatásokat nyújtva a síita Hezbolláhnak és a palesztínok radikális szárnyát jelentő Hamásznak. Ezen fejlemények visszafordítására a szaúdiak többször megpróbálták Amerika-ellenes retorikával visszanyerni az arabok szívét.[158] Ezzel párhuzamosan pedig Irán pozícióin is igyekeztek gyengíteni. Ehhez egyrészt a síita-szunnita ellentétet próbálták meg kihegyezni, másrészt pedig erősen támogatták a Hezbolláh és a többi libanoni frakció megbékülését, ezzel elszakítva azt Teheránról. Ami azonban mindezt a vallási szembeállítást sikertelenné tette az Irán külpolitikájának a „jellege" volt. Iránnak ugyanis két deklarált célja volt a térségben: a palesztín ügy előbbre vitele és az amerikai hegemónia csökkentése – ezek közül pedig egyik ügy sem nevezhető síitának, sőt inkább a szunnita arabok legfőbb vágyait tükrözték, ezért az iráni külpolitika alapvető céljait tekintve gyakorlatilag „szunnitának" nevezhető.[159]

Ami a 2008-as gázai háborút illeti, ez sem javított a szaúdiak regionális helyzetén. A Hezbolláhhoz hasonlóan a Hamászt is megpróbálták kibékíteni a többi politikai csoporttal, így csökkentve Irán befolyását. Mindez egy pár hónap erejéig sikeresnek is bizonyult, hiszen 2007. február 8-án szaúdi kezdeményezésre sikerült tető alá hozni a mekkai megállapodást, melyben a két legnagyobb palesztín frakció, a Fatah és a Hamász megállapodtak arról, hogy egységkormányt alkotnak.[160] Emellett pedig szintén szaúdi sikerként könyvelhető el, hogy komoly lobbitevékenységüknek köszönhetően némiképp enyhült a Palesztín Hatóságot sújtó nyugati bojkott; továbbá a 2007. márciusi rijádi Arab Liga csúcson sikerült újra megerősíteni a szaúdi béketervet.

Ez a sikersorozat azonban csak rövid ideig tartott, hiszen a Hamász 2007 nyarán kilépve az egységkormányból átvette a Gázai-övezet irányítását, 2008 decemberében pedig nem hosszabbította meg a tűzszüneti szerződést, ezzel előidézve az izraeli bevonulást. A háború kapcsán megint csak azt láthattuk, hogy Irán elsősorban nem Izraelt, hanem a mérsékelt arab országokat kritizálta, amelyek magukra hagyták a palesztín népet és nem léptek fel Izraellel szemben. Ráadásul a háború után Irán komoly gazdasági és

[158] Ennek legjobb példája Abdulláh egy 2007-es nyilatkozata, melyben az amerikaiak iraki tartózkodását jogtalannak nevezte, és mihamarabbi távozásra szólította fel őket.

[159] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

[160] N. Rózsa Erzsébet [2009]: Magyar Külügyi Intézet Tanulmányok: *Gáza előtt, Gáza után – a gázai intervenció regionális és nemzetközi összefüggései* Forrás: http://www.kulugyiintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2009-01-N_Rozsa_Erzseber-gaza.pdf

humanitárius segélyeket is nyújtott a Gázai-övezetnek, ezzel még közelebb kerülve a Hamászhoz, és még tovább csökkentve a szaúdiak jelentőségét.[161]

A palesztín-izraeli békefolyamatot összefoglalva elmondhatjuk, hogy a szaúdiak több évtizede a térség legfontosabb kihívásának tartják a palesztín államiság kérdését. Az 1990-es évek folyamán komolyan támogatták a Clinton-féle elkötelezett amerikai politikát, a Bush-adminisztrációt azonban többször élesen kritizálták, mert nem kezelte megfelelő prioritással a problémát. A palesztín-kérdést tekintve pedig még tovább rontotta Rijád és Washington kapcsolatát az, hogy az Egyesült Államok legfontosabb közel-keleti partnerei között a szaúdiak egy táborba kerültek Izraellel. Ráadásul mindez nem csak belpolitikai frusztráltsághoz vezetett Szaúd-Arábiában, hanem regionális pozícióikra is negatívan hatott, ezzel kikövezve az utat az iráni befolyás megnövekedése előtt.

[161] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

III. fejezet
A kapcsolatok alakulása az Obama-adminisztráció idején

Az előző fejezetben láthattuk, hogy az ezredfordulós évekre megromlott amerikai-szaúdi kapcsolatok hogyan kezdtek el újraépülni a terror elleni háború kereteiben. A szaúdiaknál bevezetett biztonsági és pénzügyi reformok mindenképp sikerként könyvelhetőek el, hiszen az amerikaiak 2001-ben még a terrorizmus egyik legfőbb anyagi támogatójaként tekintettek Szaúd-Arábiára, 2004-2005-re azonban az Egyesült Államok már egyik legfontosabb partnerének tartotta őket a terror elleni háborúban. Ami viszont a háború tényleges színtereit illeti, rendkívül vegyes a kép. Több esetben alapvetően az nehezítette az együttműködést, hogy a két fél eltérően vélekedett a kérdés prioritásáról, a probléma mibenlétéről és a lehetséges megoldásokról. Afganisztán esetében például teljes egyetértést láthattunk a főbb célok és a megoldások tekintetében, ennek értékét azonban jelentősen csökkenti, hogy a szaúdiak szempontjából ez volt a legkevésbé jelentős kérdéskör. Ezzel szemben, a Szaúd-Arábia számára leginkább fontos palesztín területen, határozott elhidegülést láthattunk a két ország között, hiszen az Egyesült Államok nem mutatott megfelelő érdeklődést és elszántságot a probléma megoldása iránt. Éppen ezért az 1990-es évekhez hasonlóan, a Bush-adminisztráció nyolc évére is azt mondhatjuk, hogy a két ország kapcsolata hullámzó volt: egy igazi mélypontról kiindulva azonos érdekek mentén kibontakozó szoros együttműködések és vitás kérdések által keltett konfliktusok váltogatták egymást.

A 2009 januárjában hivatalba lépő Barack Obamát éppen ezért komoly várakozások övezték szaúdi részről. Nem csak Abdulláh király, hanem a szaúdi lakosság is azt remélte, hogy az új elnökkel sikerül majd tovább javítani a két ország kapcsolatát, kiiktatni a vitás kérdéseket és megoldani az egész Közel-Keletet érintő problémákat. Mindezt a Brookings Institution által közölt közvélemény-kutatásokra[162] alapozom. Ezen felmérések szerint ugyanis 2009 tavaszán a megkérdezett szaúdiak 79%-a nyilatkozott pozitívan az új amerikai elnökről – ezzel a vizsgált hat közel-keleti ország közül messze kiemelkedve. Emellett pedig szintén 79% mondta azt, hogy reményekkel tekint az Obama-adminisztráció Közel-Kelet politikájára (7.ábra).

Ebben a fejezetben alapvetően arra keresem majd a választ, hogy Obamának mennyiben sikerült beváltania ezeket a várakozásokat, és az új adminisztráció első másfél évében milyen irányba haladtak az amerikai-szaúdi kapcsolatok. Megpróbálom továbbá felvázolni, hogy a jövőben mi várható a két ország együttműködésében, és utánajárok

[162] Telhami, Shibley [2009]: Brookings Institution: *Annual Arab Public Opinion Survey* Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/events/2009/0519_arab_opinion/2009_arab_public_opinion_poll.pdf

egy olyan hipotetikus felvetésnek is, hogy vajon a Közel-Keleten egyre növekvő kínai jelenlét mennyiben jelent kihívást az Egyesült Államok szaúdi kapcsolatai számára, megdönthetőek-e vajon Amerika pozíciói Szaúd-Arábiában.

1. Az Obama-adminisztráció retorikája – avagy folytonosság és megszakítottság az Egyesült Államok Közel-Kelet politikájában

Mielőtt ténylegesen áttérnék a Bush-adminisztráció ideje alatt vizsgált kérdések legújabb fejleményeire, fontosnak tartom megnézni Obama első retorikai megnyilvánulásait a szaúdiakkal és a régió egészével kapcsolatban. Itt alapvetően három eseményt szeretnék röviden áttekinteni: a 2009. áprilisi G20-as csúcstalálkozót, Obama 2009. június 3-ai szaúd-arábiai látogatását, és a 2009. június 4-én elmondott kairói beszédet.

Az új amerikai elnök és Abdulláh király először 2009. április 2-án találkozott, a Londonban megrendezett G20-as csúcstalálkozón. A multilaterális tárgyalásokat követően a két vezető külön időt szakított egy rövid kétoldalú megbeszélésre is, ahol újra megerősítették a két ország közti kapcsolatokat. Miután mindketten kifejtették reményüket a jövőbeli sikeres együttműködést illetően, áttértek a legsürgetőbb nemzetközi kérdések megvitatására. Ennek keretében szóba került a globális nemzetközi válság megoldásában, a regionális politikai és biztonsági ügyekben, illetve a terror elleni háborúban való együttműködés fontossága. Mindezek megvitatása után a palesztín kérdés került középpontba. Obama kifejezte elismerését a szaúdiak erőfeszítéseit illetően, és a szaúdi béketervvel kapcsolatban támogatásáról biztosította Szaúd-Arábiát. Nem sokkal a találkozót követően maga George Mitchell, az Egyesült Államok különleges közel-keleti megbízottja is kijelentette egy nyilatkozatában, hogy a Fehér Ház be kívánja építeni a szaúdi béketervet Amerika globális közel-keleti stratégiájába.[163]

A következő mérföldkő Obama közel-keleti útja volt, melynek során először Szaúd-Arábiába tett látogatást, majd innen utazott át Egyiptomba, hogy elmondja kairói beszédét, melyben felvázolta az új adminisztráció legfőbb elképzeléseit a Közel-Kelet aktuális problémáinak rendezését illetően. Obama gépe 2009. június 3-án érkezett meg Rijádba, ahol a 85 éves Abdulláh személyesen üdvözölte.[164] Obama már a közel-keleti út előtt kijelentette, hogy egyik legfőbb célja a palesztín-izraeli kérdés mihamarabbi megoldása, ehhez viszont feltétlen szükségesnek tartotta, hogy Szaúd-Arábiában kezdje meg körutazását, és újra egyeztessen Abdulláh királlyal. Mindezt azzal indokolta, hogy egyrészt maga az iszlám is itt kezdődött, és a szaúdiaknak szimbolikus szerepük van az

[163] Rennert, Leo [2009]: American Thinker: *President Obama, King Abdullah, and the end of Israel* Forrás: http://www.americanthinker.com/2009/04/president_obama_king_abdullah.html

[164] Itt azért megjegyezném, hogy Obama szaúdi látogatását némiképp beárnyékolta az Oszáma bin Laden által egy nappal korábban közzétett hanganyag. Az Al-Dzsazíra hírtelevízióban leadott üzenet mindenek előtt az Egyesült Államok pakisztáni politikáját kritizálta. Továbbá azzal vádolta Obamát, hogy a Bush-kormány politikáját folytatja tovább, és elődjéhez hasonlóan ellenfélként tekint a muszlim világra, így politikája csak még több erőszakot szül a régióban. Éppen ezért Amerika még mindig a legfőbb ellensége a térségnek, és súlyos következményekre számíthat.
Bin Láden, Oszáma [2009]: Video source: *New Bin Laden Tape?* (CNN News on the 3rd of June, 2009) Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=EMutbm1My00&feature=related

egész muszlim régióban; másrészt pedig Abdulláh király komoly elkötelezettsége sokat segíthet a probléma megoldásában.[165] Ennek szellemében a találkozó folyamán a palesztín kérdés uralta a beszélgetést, ugyanakkor a Fehér Ház közleménye szerint a két államfő egyeztetett olyan ügyekben is, mint az iráni atomprogram, Pakisztán és Afganisztán kérdése, illetve a másnapi kairói beszéd.[166]

A 2009. június 4-én elmondott kairói beszédében Obama egy olyan új korszak kezdetét ígérte az amerikai-arab kapcsolatokban, mely kölcsönös érdekekre és tiszteletre épül. A Bush-adminisztrációval ellentétben külön hangsúlyozta, hogy nem civilizációs összecsapás zajlik, és az Egyesült Államok nem az iszlámmal szemben vív háborút a Közel-Keleten. Fő célként határozta meg – többek között – a radikálisok ellen való fellépést Afganisztánban és Pakisztánban, az Irakból való kivonulást, az önálló palesztín állam létrehozását, illetve az iráni kérdés diplomáciai úton történő megoldását. Ami viszont a szaúdiak szempontjából külön kiemelendő az az, hogy Obama volt az első amerikai elnök, aki már a hivatalba lépését követő első hat hónapban elkötelezte magát a palesztín-kérdés kétállamos megoldása mellett. Igaz, hogy hangsúlyozta az amerikai-izraeli kapocs szétszakíthatatlanságát, ugyanakkor több szempontból is a palesztínok mellett szólt – itt mindenek előtt azt érdemes kiemelni, hogy az elnök beszédében a zsidó telepek további terjeszkedésének minden módját illegitimnek bélyegezte.[167]

Összességében tehát elmondható, hogy Obama elődjével ellentétben retorikailag teljesen más megközelítésben viszonyul a Közel-Kelethez. Pozitívumot jelent Szaúd-Arábia szempontjából, hogy Amerika fontos szereplőként tekint rájuk a térség főbb kihívásainak megoldásában, és szimbolikus szerepük miatt több kérdésben egyeztet velük, mielőtt lépne. Kiemelendő továbbá, hogy az irániak fenyegetése helyett a tárgyalásos megoldás került előtérbe, így a szaúdiaknak nem kell tovább aggódniuk az előző fejezetekben tárgyalt esetleges amerikai invázió negatív következményei miatt. Ami az izraeli kapcsolatokat illeti, két szempontból egyfajta folytonosságot láthatunk: egyrészt a kapcsolatok stratégiai jelentőségének hangsúlyozását tekintve, másrészt pedig abban, hogy Obama is egy „Útiterven" alapuló elképzelésben látja az önálló palesztín állam létrejöttének megvalósulását. Ezzel szemben viszont éles megszakítottságot mutat az, hogy a palesztín államiság mellett való korai elkötelezettségével Obama mindenképp kivívta a szaúdiak támogatását, és ezáltal valószínűleg nagyban hozzájárult a két ország kapcsolatának szorosabbra fűzéséhez.

2. A Közel-Kelet főbb válságainak legújabb fejleményei

A retorikai váltás bemutatását követően ebben az alfejezetben azt szeretném röviden megnézni, hogy a Bush-korszakban vizsgált négy regionális kérdés (Afganisztán, Irak, Irán és a palesztín-izraeli békefolyamat) legújabb fejleményei hogyan befolyásolják az Obama-adminisztráció és Szaúd-Arábia kapcsolatát napjainkban.

---

[165] Wilson, Scott [2009]: The Washington Post: *King Abdullah Greets Obama in Saudi Arabia* Forrás: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/03/AR2009060300943.html?sid=ST2009060204066

[166] United States White House [2009]: *Press Briefing on the Cairo Speech* Forrás: http://www.whitehouse.gov/the-press-office/briefing-senior-administration-officials-cairo-speech-june-3-2009

[167] N. Rózsa Erzsébet – Csicsmann László – Paragi Beáta [2009]: ZNME Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések: *Barack Obama kairói beszéde és annak visszhangja a muszlim Közel-Keleten, Pakisztánban és Izraelben*
Forrás: http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_13.pdf

Afganisztán tekintetében Obama már hivatalba lépése előtt, 2008 decemberében azt a tanácsot kapta a szaúdiak korábbi amerikai nagykövetétől, Turki bin Fejszáltól, hogy fogják el Oszáma bin Ládent és Ajmán az-Zaváhrit (az al-Káida szervezetének második emberét), és azonnal vonuljanak ki. A szaúdiak ugyanis kevésbé tartanak a tálibok visszatérésétől, hiszen az általuk vallott iszlám sokban hasonlít a szaúdi vahhábizmusra, ráadásul az 1990-es évek folyamán Szaúd-Arábia volt azon három állam egyike, amely elismerte hatalmukat.[168] Mindezeknek köszönhetően miután Obama és csapata kidolgozta új Afganisztán-stratégiáját, melyben a csapatok növelését irányozta elő, Rijád negatív véleményének adott hangot. A szaúdiak szerint ugyanis nem az afganisztáni, hanem éppen az iraki csapatnövelés lenne szükséges a régió nagyobb stabilitásának érdekében. Szaúd-Arábia szemében Washington folyamatos afganisztáni csapatnöveléseivel egyfajta keresztes hadjáratba kezdett a militáns iszlamistákkal szemben. Ez viszont véleményük szerint csak tovább fokozza az Amerika-ellenességet és tovább radikalizálja a lakosságot, egyre többeket állítva a militánsok oldalára, és ezzel rendkívül megnehezítve az amerikai győzelmet.[169]

Irak esetében Afganisztánnal éppen ellentétesek a szaúdi elvárások. Rijád továbbra is tart tőle, hogy egy elsietett amerikai kivonulás az iraki kormány összeomlásához vezetne, éppen ezért többször figyelmeztette Washingtont, hogy fogja vissza a csapatkivonások ütemét, sőt nem egyszer az amerikai katonák számának növelését kérte. Obamának ugyanakkor nem áll módjában engedni a szaúdi kéréseknek, hiszen szorítják a határidők – 2010 augusztusára ugyanis az összes harcoló alakulatnak el kell hagynia Irakot, ezt pedig az amerikai vezetés semmiképpen sem szeretné kitolni a 2010 őszére esedékes kongresszusi választások miatt. Éppen ezért az iraki kormány nagyobb stabilitása érdekében Obama komoly nyomást gyakorolt a szaúdiakra a szunnita milíciák pénzelésének beszüntetésére. Ezen követeléseknek Rijád igyekszik eleget tenni, 2009 folyamán számos anyagi forrást elvágott már az iraki szunnitáktól, az ugyanakkor rendkívül megnehezíti a dolgát, hogy az ország vezetésével szemben a szaúdi lakosság nagy része még mindig szektariánus síita-szunnita törésvonalak mentén tekint az iraki problémára. Éppen ezért sok esetben Obama hiába igyekszik nyomást gyakorolni a szaúdi uralkodóra, az ország belső dinamikáját nem mindig tudja befolyásolni a királyi család.[170]

A síita-szunnita dimenzió mellett továbbra is kérdéses a szaúdiak és Irak közötti gazdasági és diplomáciai kapcsolatok alakulása. Az amerikaiak már 2006 óta igyekeztek nyomást gyakorolni a szaúdiakra egy bagdadi követség megnyitására. 2007-ben egy szaúdi delegáció el is látogatott Irakba, hogy felmérje a biztonsági helyzetet, és először 2008-ra, majd 2009-re tűzték ki a követség megnyitásának dátumát. A 2009. augusztusi iraki kormányhivatalok elleni merényletek miatt azonban elnapolták a kérdést, és egészen a mai napig nem történt meg a szaúdi követség átadása. Ami a gazdasági kapcsolatokat illeti, a kulcskérdés még mindig az államadósság ügye. Mint arra már korábban is utaltam, 2007-ben a szaúdiak elsősorban amerikai nyomásra elengedték az iraki államadósságok 80%-át. A fennmaradó összeg visszafizetése azonban komoly problémákba ütközik Irakban, ahol még mindig hatalmas segélyekre

[168] Ottaway, David [2009]: The King and Us. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 3, p.121-131.

[169] Freeman, Chas W. [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Saudi Arabia: The End of Progress Without Change* Forrás: http://www.susris.com/2010/03/02/saudi-arabia-the-end-of-progress-without-change/

[170] Dobbins, James F. – Laipson, Ellen – Cobban, Helena – Korb, Lawrence J. [2009]: Middle East Policy Council: *Withdrawal from Iraq: What are the Regional Implications?* Forrás: http://www.mepc.org/forums_chcs/57.asp

lenne szükség a gazdaság újbóli beindításához. Éppen ezért 2009 folyamán a két ország megegyezett arról, hogy a jövőben tárgyalnak majd egy halasztott kamatfizetési megoldásról.[171]

Röviden érdemes még szót ejteni az amerikai kivonulás várható következményeiről is. Mind a szaúdiak, mind az amerikaiak alapvető érdeke, hogy minden a tervek szerint haladjon, és 2010 augusztusában a harcoló alakulatok valóban egy stabil Irakot hagyjanak maguk mögött. Egy sikeres amerikai kivonulást követően ugyanis egyfajta stabilitás várható a szaúdi-iráni kapcsolatokban is, melyek határán fontos választóvonal lenne Irak. Mivel Szaúd-Arábiának és Iránnak több évtizedes tapasztalata van a békés egymás mellett élésre, a pesszimista feltételezésekkel ellentétben, a legvalószínűbb forgatókönyv szerint a szaúdiak megtanulnának együtt élni egy síita vezetésű Irakkal, és nem avatkoznának be annak belügyeibe mindaddig, amíg a szunniták alapvető jogai is biztosítva lennének.[172]

Irán kérdésére áttérve elmondható, hogy az Obama-adminisztráció békülékeny hangvétele egyrészt jó hír a szaúdiaknak, másrészt viszont bizonyos kihívást is jelent pozícióik számára. Az, hogy a Bush által követett fenyegető és katonai csapásra készülő iránytól eltértek, mindenképpen pozitívum, hiszen így a szaúdiaknak nem kell tartaniuk az esetleges invázió – már korábban tárgyalt – negatív gazdasági hatásaitól. Egy amerikai-iráni közeledés ugyanakkor magában hordozza azt a veszélyt is, hogy a szaúdiak szerepe leértékelődhet. Irán bevonása ugyanis megkerülhetetlen az afganisztáni és iraki rendezésekben, sőt a palesztín helyzet megoldásában is kulcsfontosságú lenne az iráni együttműködés. Éppen ezért, a szaúdiak attól tartanak, hogy ha Irán hajlandó lenne az Egyesült Államokkal partnerként fellépni ezen problémák kezelésében, az esetleg háttérbe szorítaná az amerikai-szaúdi kapcsolatokat.[173]

Ezzel szemben azt egészen mostanáig nem tudjuk, hogy a szaúdiak akkor mégis milyen lépéseket preferálnának Amerika Irán-politikájában. Katonai beavatkozást semmiképpen nem támogatnának, a szankciókról viszont egyrészt azt gondolják, hogy túl sokáig tart az eredmények felmutatása, másrészt pedig kétségeik vannak hatékonyságukat illetően, hiszen azok egészen máig nem működtek. Amíg azonban a szaúdiak várakozó álláspontont vannak, addig az Egyesült Államok továbbra is a szankciókban bízik, és minden eszközzel igyekszik nyomást gyakorolni Kínára a szankciók szigorítása érdekében. Éppen ezért 2010. március második hetében Robert

[171] United States Congressional Research Service [2009]: *Iraq: Regional Perspectives and U.S. Policy* Forrás: http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33793.pdf

[172] Dobbins, James F. – Laipson, Ellen – Cobban, Helena – Korb, Lawrence J. [2009]: Middle East Policy Council: *Withdrawal from Iraq: What are the Regional Implications?*
Forrás: http://www.mepc.org/forums_chcs/57.asp
Itt azért megjegyezném azt is, hogy az amerikai kivonulás és az iraki stabilitás szempontjából szintén kulcsfontosságú a 2010. márciusi parlamenti választások végkimenetele, amelyen a 325 mandátumból 91-et szerzett meg a korábbi belügyminiszter pártja, Ijád Allávi; míg 89 helyet kapott a jelenlegi miniszterelnök, Núri al-Máliki pártja. Mivel mindkét vezető igényt formált a kormányalakításra, alapvetően azon fog eldőlni az eredmény, hogy az Iraki Nemzeti Szövetség és a kurd pártok melyik oldalra állnak, és kivel hajlandóak koalíciós kormányt alakítani.
Visser, Reidar [2010]: *The Uncertified Election results: Allawi Comes Out on Top*
Forrás: http://historiae.org/uncertified.asp

[173] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

Gates védelmi miniszter személyesen látogatott el Szaúd-Arábiába, hogy rábírja őket, hogy gyakoroljanak gazdasági nyomást Kínára a szigorúbb iráni szankciók eléréséért. Amerikának azt azonban meg kell értenie, hogy az Öböl országai elsősorban nem rövid távon látnak fenyegetést az iráni törekvésekben, hanem hosszú távú megoldásokat keresnek hatalmuk visszaszorítására. Emiatt pedig nem hisznek az atomprogramot sújtó aktuális szankciók sikerében, hiszen azok egyrészt legfeljebb későbbre tolják Irán nukleáris terveit, másrészt pedig nem korlátozzák Irán regionális befolyását.[174]

Éppen ezért nem egy tanulmány azt javasolja Washingtonnak, hogy hosszú távon az lenne a megoldás, ha még erőteljesebben nyitna Irán felé. Véleményük szerint ugyanis egy ilyen közeledés egy – már említett – amerikai-szaúdi-iráni hatalmi háromszög létrejöttét jelenthetné. Ebben a háromszögben pedig Amerikának vitális érdeke lenne, hogy megerősítse a szaúdiak pozícióit, amíg még katonailag jelen van a térségben, és nyomást tud gyakorolni. Kivonulását követően ugyanis hosszú távon egy olyan kétpillérű biztonsági struktúra szolgálná leginkább érdekeit, ahol Szaúd-Arábia és Irán ellensúlyozná egymás hatalmát, és ezáltal a régió stabilitásának legfőbb bástyái lennének.[175]

Végül kitérve a palesztín kérdésre elmondható, hogy itt sikerült a Bush-kormányhoz képest a legnagyobb fordulatot véghez vinni az amerikai-szaúdi kapcsolatokban. Obama korai elkötelezettsége a kétállamos megoldás mellett, és az izraeli politikával szemben megfogalmazott kritikái ezen a területen rendkívül szimpatikussá tették az új adminisztrációt a szaúdiak szemében. A probléma mibenlétét azonban eltérően értelmezik: Abdulláh továbbra is a palesztín frakciók széttagoltságában látja a megoldás legnagyobb akadályát, ezért fő célja még mindig a palesztín felek kibékítése – ezt a megközelítést azonban Obama még nem emelte be programjába.[176] Az amerikai elnök ugyanis elsősorban a Fatah és Izrael közötti békefolyamatra koncentrál, mivel a közelmúlt eseményei miatt a Hamásszal megszakította kapcsolatait. A Fatah és Izrael relációban Washington mindenek előtt az izraeli félre próbál mind nagyobb nyomást gyakorolni a korlátozott katonai megoldások elvetése és a diplomáciai út előnyben részesítése érdekében. Ennek köszönhetően azonban az Obama-adminisztráció idején egyre fokozódó feszültségeket érezhetünk az amerikai-izraeli kapcsolatokban.[177]

Ráadásul a telepes kérdés feletti viták még tovább távolítják az amerikai és izraeli feleket egymástól. Obama egyértelműen kifejezte a kairói beszédében, hogy a zsidó telepek terjeszkedését semmilyen indokkal nem lehet legitimizálni, a Netanjahu-kormány azonban újabb és újabb építési engedélyeket adott ki. Emellett az izraeli elnök kijelentette azt is, hogy a szaúdi béketervben foglalt 1967-es határok mögé való kivonulás, és Kelet-Jeruzsálem feladása teljesen elfogadhatatlan számára. Mindezeknek köszönhetően az egymással párhuzamosan zajló krízisek által destabilizált térségben

[174] Alterman, Jon [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Regional Challenges for U.S. and Saudi Policymakers*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/23/united-states-saudi-arabia-iran-china-israel-alterman-exclusive/

[175] Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

[176] Ottaway, David [2009]: The King and Us. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 3, p.121-131.

[177] Alterman, Jon [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Regional Challenges for U.S. and Saudi Policymakers*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/23/united-states-saudi-arabia-iran-china-israel-alterman-exclusive/

Obama számára Izrael is egy kockázati tényezővé vált, nem pedig a stabilitás megteremtésének egyik pillérévé. A Netanjahu-kormány egyelőre úgy tűnik, hogy rövid távú politikai érdekeit a hosszú távú biztonsági érdekei elé helyezi. Rövid távon ugyanis komoly belső politikai tőkét kovácsolhat az Amerikával való szembeszegülésből és a telepes politika folytatásából; ezzel hosszú távon azonban saját magának, Amerikának és Amerika legfőbb szövetségeseinek (köztük Szaúd-Arábiának) is árt. Mivel gyengíti az Egyesült Államok szavahihetőségét és politikai pozícióit, megnehezíti Washington számára a térség többi problémájának a kezelését, egy diplomáciailag meggyengült Amerikának pedig jóval nehezebb lesz hosszú távon megvédenie saját és szövetségesei érdekeit.[178]

3. Az amerikai-szaúdi kapcsolatok jövője Szaúd-Arábia belső folyamatainak tükrében

A régió politikai folyamatai mellett a szaúdi belső tendenciákra is érdemes röviden időt szánni, hiszen ezek komoly hatással lehetnek az amerikai-szaúdi kapcsolatok jövőbeli alakulására.

Mindenek előtt az örökösödés kérdésével kezdenék. A hamarosan 86 éves Abdulláh király ugyan remek egészségügyi állapotban van, korát tekintve azonban mégis teljesen jogosan merülhet fel az utódlás kérdése. A szenioritás sorrendjét követve Szultán koronaherceg és jelenlegi védelmi miniszter következne, azonban már ő maga is 85 éves, és komoly egészségügyi problémákkal küzd – vastagbél és hasnyálmirigy rákot diagnosztizáltak nála. A soron következő családtag és egyben a szaúdi belpolitika harmadik legerősebb pólusa Nájif belügyminiszter, aki még „csak” 75 éves, de szintén beteg, és állítólag már letett királyi ambícióiról. Mivel Abdulláh király hatalomra kerülésével megszüntette a szenioritás elvét, és Abdul-Azíz fiaiból és unokáiból létrehozott egy külön tanácsot az örökösödés eldöntésére, napjainkban gyakorlatilag megjósolhatatlan az utód személye. Mindössze annyi bizonyos, hogy komoly belső harcot láthatunk majd az amerikai kapcsolatok jelentőségét csökkenteni kívánó konzervatívok és a nyugati világot pozitívan megítélő „reformerek” között.[179]

A másik nagy belső kihívás Rijád és Washington számára a szaúdi lakosság demográfiai összetétele. 2009-ben becslések szerint a teljes lakosság 38%-a volt 14 éven aluli (összehasonlításképpen ez az Egyesült Államokban mindössze 20% volt).[180] Ráadásul a felnőtt lakosság körében rendkívül magas a munkanélküliség: a 2009-ben 25,5 milliós szaúdi népességen belül a 15 évnél idősebb férfiak között 8,5%-os volt a munkanélküliség (ez ugyan 2006-ban 9,1%-on tetőzött és azóta fokozatosan csökken,

---

[178] Malka, Haim [2010]: Center for Strategic and International Studies: *Dangerous Brinkmanship* Forrás: http://csis.org/files/publication/0310_MENC_0.pdf
Itt azért megjegyezném, hogy az amerikai-izraeli eltávolodás egy rendkívül friss fejlemény, mely a dolgozat anyaggyűjtésének lezárulása után kezdett csak igazán kibontakozni, ezért ennek részleteteibe nem mentem bele. A szaúdi kapcsolatok tekintetében azonban már az imént röviden felvázolt tendenciák is mutatják, hogy ez az eltávolodás alapvetően pozitívan hatott az amerikai-szaúdi kapcsolatokra, és mindenképpen alátámasztja az Obama-adminisztráció és Rijád összefüggésében megfogalmazott optimista várakozásokat.

[179] Ottaway, David [2009]: The King and Us. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 3, p.121-131.

[180] U.S. Central Intelligence Agency [2010]: CIA Factbook: *Saudi Arabia*
Forrás: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html

napjainkban azért még mindig túl magasnak mondható).[181] Mindez abból a szempontból jelent kihívást a két ország kapcsolatára, hogy ez a rendkívül fiatal és nagy számban munkanélküli társadalom remek célpont lehet az olyan radikális csoportok számára, mint például az al-Káida. Ez pedig hosszú távon nem csak az amerikaiak pozícióira jelenthet kihívást, hanem magának a királyi családnak a helyzetére is. Éppen ezért az egyik legégetőbb belpolitikai kérdés az oktatási reform. Ezt Abdulláh már 2005-ös hatalomra kerülésével megindította, szoros együttműködésben a Bush-adminisztrációval, mely felismerte, hogy a fiatalok nyugati értékekkel való megismertetése hosszú távon erősítheti a két ország kapcsolatát, és alapvetően Amerika érdekeit szolgálja. Ennek köszönhetően első körben az Egyesült Államok megkönnyítette a szaúdiak Amerikába utazásának körülményeit, és több olyan programot indított, melyekben szaúdi állami hivatalnokokat képeztek tovább az Egyesült Államokban.[182] Abdulláh király emellett 2006-ban elindított egy ösztöndíjprogramot is, melynek keretében 17000-re nőtt az amerikai egyetemeken tanuló szaúdi diákok száma, akik hazakerülve általában fontos szerephez jutnak az új akadémiai kutatóközpontokban.[183] Mindezen kezdeményezéseket Obama is erősen támogatja, és napjainkban is folyik a még szorosabb oktatási együttműködés lehetőségeinek kidolgozása. Ráadásul a 2009-es év első felében bekövetkező meglepő fordulatok további optimizmusra adhatnak okot a szaúdiak elkötelezettségét illetően. Abdulláh ugyanis azt a váratlan lépést tette, hogy kisöpörte két területről is (oktatás és igazságügy) a vallási vezetés legkonzervatívabb elemeit, és helyükre reform-párti politikusokat ültetett. Emellett áthelyezte az Oktatási Minisztérium alá az ezidáig az ulema felügyelete alatt álló nők oktatásáért felelős miniszteri tárcát, és helyettes miniszternek először a szaúdiak történetében egy nőt nevezett ki.[184]

Mindezen folyamatok azt sugallják, hogy a jelenlegi szaúdi vezetésen belül végül a reformerek győzedelmeskedtek és Abdulláh irányítása alatt olyan kezdeményezések indulhattak el, melyek hosszú távon megkönnyíthetik az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia további együttműködését. Ráadásul mindezek a nagyobb belső és külső stabilitáshoz is hozzájárulhatnak abban az értelemben, hogy növelik az oktatásban részt vevő fiatalok számát, elősegítik azok külföldre utazását, és ezáltal elszakítják őket abból a közegből, ahol könnyen a radikális eszmék követőivé válhatnának.

4. Külső kihívások: a kínai előretörés hatásai az amerikai-szaúdi kapcsolatokra

A fejezet lezárásaként röviden megnézném még az amerikai-szaúdi kapcsolatok jövője szempontjából legnagyobb külső kihívást jelentő kínai térnyerést a Közel-Keleten. Általánosságban elmondható, hogy a kínai kapcsolatok azért csábítóak a harmadik világ országai számára, mert egyrészt Kína nem vallja a nyugati normákat, és ezért nem

[181] Gamble, Paul – Abdulkarim, Gasim [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Saudi Chartbook* Forrás: http://susris.com/documents/2010/100407-jadwa-chartbook.pdf

[182] Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.257-259.

[183] Ottaway, David [2009]: The King and Us. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 3, p.121-131.

[184] Dhillon, Navtej – Hakimian, Hassan [2009]: The Brookings Institution: *Global Economic Crisis: A Catalyst for Change in Saudi Arabia?*
Forrás: http://www.brookings.edu/interviews/2009/0225_saudi_arabia_dhillon.aspx

követel demokratikus reformokat az üzletkötés előfeltételeként; másrészt pedig nem válogatja meg partnereit, és nem skatulyázza be az országokat olyan kategóriákba, mint például „lator államok". A kínai befektetési stratégiáról nagyvonalakban elmondható, hogy: általában nyersanyagokért cserébe fektetnek be, hajlandóak akár olyan helyekre is bemenni, melyeket a nyugati országok túl kockázatosnak ítélnek, végül pedig nem kisebb volumenű és óvatos, hanem szinte mindig nagyszabású üzleteket kötnek. A nyersanyagokért cserébe pedig Kína mindenek előtt a következőket nyújthatja partnereinek: infrastrukturális beruházások, fegyverkereskedelem, a telekommunikációs rendszerek kiépítése vagy az autóipar fejlesztése. Ráadásul a kínaiak igyekeznek minden közel-keleti országgal jó kapcsolatokat ápolni, éppen ezért összességében kijelenthető, hogy ha több gázra vagy kőolajra van szükségük, akkor azt nagy valószínűséggel sikerül is megszerezniük. Ennek köszönhetően pedig ha Kína szeretné, lassan tényleges közel-keleti hatalommá válhat.[185]

Áttérve a kínai-szaúdi kapcsolatok alakulására elmondható, hogy a szaúdiak elsősorban kőolajat tudnak felajánlani, melyért cserébe a kínai fél mindenek előtt fegyverkereskedelmet[186] és infrastrukturális beruházásokat[187] nyújt Rijádnak. A két ország stratégiai kapcsolata egészen a hidegháborúig nyúlik vissza, az első jelentősebb üzletet 1988-ban bonyolították le, amikor is a szaúdiak 35-60 darab CSS-2-es típusú középhatótávolságú ballisztikus rakétát vásároltak Kínától (miután Amerika megtagadta ezen rakétatechnológia eladását a szaúdiaktól).[188] Ehhez hasonló fegyverkereskedelmi ügyletek az ezredfordulótól egészen napjainkig zajlanak a két ország között: 2006 folyamán szóba került a CSS-6-os típusú, még fejlettebb középhatótávolságú ballisztikus rakéták eladása Rijád számára, emellett pedig Szaúd-Arábia a

[185] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *The Iraqi War and its Regional Consequences* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 16-án.

[186] A fegyverkereskedelem jelentőségét szemléltetve, fontosnak tartom kiemelni, hogy a 2001-2008-ig tartó időszakban a fejlődő világ országai között Szaúd-Arábia költötte a legtöbbet fegyverek vásárlására. A fejlődők irányába lebonyolított világkereskedelem 16%-át a szaúdiak szívták fel, ezzel megelőzve olyan államokat, mint például India, Pakisztán vagy Kína.
Shah, Anup [2009]: *The Arms Trade is Big Business* Forrás: http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business#Armssalesfigures

[187] A dolgozat szűk keretei miatt itt nem térnék ki részletesen az infrastrukturális beruházásokra, a szaúdi kőolajfinómítók fejlesztése mellett mindössze egy befektetést emelnék ki példa értékkel: a Mekka és Medina közti gyorsvonat vasútvonalának megépítését. 2009 februárjában az Al-Rajki konzorcium nyerte meg a két szent város közti vasútvonal megépítésére kiírt 1,8 milliárd dolláros pályázatot. A konzorcium pedig a francia Alstom mellett a kínai China Railway Engineering társaságot foglalja magába.
High, Richard [2009]: *Al-Rajhi wins Mecca-Medina rail contract*
Forrás:http://www.khl.com/magazines/international-construction/detail/item31295/

[188] Mindez azért bosszantotta különösen az Egyesült Államokat, mert három kimondatlan „szabályt" is megsértett az amerikai-szaúdi kapcsolatokban: egyrészt a szaúdiak nem értesítették a vételről Amerikát; másrészt a rakéták elsősorban nukleáris töltetek hordozására szolgáltak, ezért azt sejtették, hogy a szaúdiak önálló atomprogramon dolgoznak; harmadrészt pedig először a hidegháború történetében a szaúdiak partneri kapcsolatba léptek egy kommunista országgal.
Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York. p.188-190.

konvencionális fegyverek terén is évről évre újabb készleteket vásárol Pekingtől.[189] Ezen ügyletek összértéke csak 2005-2008 között elérte a 400 millió dollárt.[190]

Mindez azonban eltörpül az Egyesült Államokkal folytatott fegyverkereskedelmi ügyletek mellett, mely még ma is a szaúdiak legnagyobb ellátója. Az 1950-2006-ig tartó időszakban Amerika összesen 80 milliárd dollár értékű fegyverkereskedelmet könyvelt el a szaúdiakkal, ráadásul mindez az egyik legfőbb fenyegetést jelentő Szaddám-rezsim eltűnésével sem látszódik csökkenni. A Bush-adminisztráció 2005-2008 között újabb 15 milliárd dollár értékű kereskedelmet realizált Szaúd-Arábiával, és 2009 januárjában az Obama-adminisztráció is bejelentett a Kongresszusnak egy 2 milliárd dollár értékű ügyletet.[191]

Ami a kőolajipart illeti, napjainkban a kínai kőolajimport negyede Szaúd-Arábiából származik, és ez egy fokozatosan növekvő tendenciát mutat. 2009 folyamán az előző évi importhoz képest megduplázódott a szaúdi import mennyisége, átlépve a napi 1 millió hordónyi behozatalt, ezzel beérve, sőt meg is előzve az Egyesült Államok szaúdi importját (8.ábra). Mint arra már korábban is utaltam az Egyesült Államok szaúdi kőolajimportja folyamatosan csökken és tavaly már 1 millió hordó/napi szint alá süllyedt, ezzel 22 éves negatív rekordot döntve. Mindez elsősorban azért problémás a szaúdiak számára, mert 2009 nyarán a történelem legnagyobb kőolajipari fejlesztési projektjét befejezve átadták a Khurajsz olajmezőt (9.ábra), mely akár napi 1,2 millió hordó kitermelésre is képes. A világpiaci igények ugyanakkor a recesszió miatt stagnálnak, így Rijád kénytelen visszafogni saját termelését, és az iraki háború megindításakor látott napi 12,5 millió hordó kitermeléshez képest jelenleg mindössze 8,5 millió hordót termel naponta – mely valahol az 1990-es évek szintjén mozog. Éppen ezért a stagnáló vagy éppen csökkenő világszintű igények mellett, Szaúd-Arábia számára az egyetlen igazi mentsvárat az olyan felemelkedők jelenthetik, mint Kína, melynek a globális trendek ellenére is folyamatosan nőnek energiaszükségletei. Ennek köszönhetően pedig Kína és Szaúd-Arábia között egyre szorosabb együttműködést láthatunk. Az elmúlt hónapokban a kínai Fucsien (*Fujian*) tartományban átadtak egy napi 200 ezer hordónyi kőolaj finomítására alkalmas üzemet, mely kizárólag a szaúdi kőolaj feldolgozására épült, ráadásul további két finomító felállítását is tervezik.[192]

Mindezekből látható, hogy a kínai jelenlét valóban kihívást jelent az amerikai pozíciók számára, napjainkra ugyanis már nem az Egyesült Államok, hanem Kína a szaúdi kőolaj legnagyobb felvevője. Ezt ugyanakkor nem szabad túlértékelni, hiszen a szaúdi relációban Kína mindeddig csak gazdaságilag volt képes megelőzni az amerikaiakat. A fegyverkereskedelem terén továbbra is az Egyesült Államok dominanciája a meghatározó. Ami pedig véleményem szerint még ennél a két szempontnál is sokkal fontosabb, az a politikai dimenzió – Kína ugyanis ezidáig politikailag és katonailag nem kívánt belefolyni a térség problémáiba. Éppen ezért a közel jövőben még biztosan nem lesz képes átvenni az Egyesült Államok szerepét. Katonailag ugyanis nincsenek meg a

[189] Blumenthal, Dan [2005]: Providing Arms – China and the Middle East. *Middle East Quarterly*. Volume 12, Issue 2, p.11-19.

[190] United States Congressional Research Service [2009]: *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008* Forrás: http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R40796.pdf

[191] United States Congressional Research Service [2009]: *Saudi Arabia: Background and U.S. Relations* Forrás: http://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf

[192] Mouawad, Jad [2010]: The New York Times: *China's Growth Shifts the Geopolitics of Oil* Forrás: http://www.nytimes.com/2010/03/20/business/energy-environment/20saudi.html?pagewanted=2&sq&st=nyt&%2334;&%2334;center%20for%20strategic%20and%20international%20studies&scp=1

pozíciói ahhoz, hogy ugyanolyan védelmi ernyőt biztosítson szövetségeseinek, mint azt az Egyesült Államok teszi; politikailag pedig még kevésbé adottak a lehetőségei ahhoz, hogy előbbre vigye a szaúdiak számára oly annyira fontos palesztín kérdést, vagy hogy megteremtse az iraki stabilitást illetve feltartóztassa Iránt. Összességében tehát a kínai előretörésre érdemes odafigyelni Washingtonban, mindez ugyanakkor az elkövetkezendő években még semmiképpen sem fenyegeti Amerika szaúd-arábiai politikai és katonai pozíciót.

Befejezés

A dolgozat egészét összefoglalva láthattuk, hogy az 1990-es években romlásnak induló kapcsolatok elsősorban a második intifáda erőszakos jellege miatt már eleve nehéz helyzetben voltak az ezredfordulón. Ezt az állapotot azonban a szeptember 11-ei események csak tovább mélyítették, ezzel még inkább megnehezítve a két ország együttműködését.

A Bush által meghirdetett globális terror elleni háború első éveiben a szaúdi intézetek ellen indított eljárások miatt nem volt túl sok ok az optimizmusra, a 2003-as évtől azonban fokozatos javulásnak lehettünk a tanúi. A kapcsolatok egyrészt amiatt kezdtek el újjáépülni, mert az amerikaiak változtattak a szaúdi politikájukon; másrészt pedig amiatt, mert a rijádi merényleteknek köszönhetően a királyi család is komolyan elkötelezte magát az amerikai stratégia mellett, ezzel az Egyesült Államok egyik legfontosabb partnerévé válva a terror elleni háborúban.

A háború színtereit tekintve, Afganisztánban egy sikeres együttműködést láthattunk a két ország részéről, hiszen a fő célok és érdekek teljesen egybeestek. Ennek jelentőségét ugyanakkor határozottan csökkentette, hogy a szaúdiak szempontjából nem élvez túl nagy prioritást a probléma.

Irakban ezzel szemben a szaúdiak már közvetlenül is érintve voltak, a síita-szunnita törésvonal mentén kibontakozó belső küzdelmek, és az al-Káida megjelenése révén. Az iraki stabilitást célzó törekvések tekintetében éppen ezért a legfőbb amerikai és szaúdi érdekek ebben az esetben is konvergáltak. Az együttműködést ugyanakkor rendkívül megnehezítették az amerikai kivonulás időzítése feletti viták és a megnövekedett iráni befolyás miatti szaúdi félelmek.

Az irániak térnyerése kapcsán az iraki helyzet mellett az atomprogram alakulása, a regionális nagyhatalmiság és a palesztín államiság támogatásában betöltött szerepük került vizsgálatra. Itt láthattuk, hogy az együttműködés legnagyobb akadályát az jelentette, hogy az egyes problémaköröknek eltérő jelentőséget tulajdonítottak a felek, így képtelenek voltak összehangolni politikájukat. Míg az atomprogram kapcsán a Bush-kormányzat a katonai beavatkozást részesítette előnyben, addig a szaúdiak retorikailag mindent megtettek ennek elkerülésére, a várható katasztrofális gazdasági következmények miatt. A regionális nagyhatalmiság kapcsán azonban ennél jóval aktívabb külpolitikát láthattunk Rijád részéről, a szaúdiakat ugyanis közvetlenül érintette Irán térnyerése Irakban, Jemenben és a palesztín fronton. Az Amerika által javasolt Irán-ellenes koalíció terve éppen ezért támogatásra lelt Szaúd-Arábiában, megvalósítása azonban mégsem sikerült, így a Bush-kormány ezen a téren sem tudott tényleges eredményeket felmutatni.

Mindezek ellenére ami legjobban bosszantotta a szaúdiakat, az a palesztín helyzetben tanúsított amerikai magatartás volt. A szaúdiak ugyanis több évtizede a térség legfontosabb kihívásának tartják a palesztín államiság kérdését, ennek jegyében pedig rendkívül aktív külpolitikát folytatnak a probléma megoldása érdekében. Éppen ezért az amerikaiak nem túl elkötelezett szerepvállalása és erős Izrael iránti elkötelezettsége határozottan negatívan befolyásolta a Bush-kormány és a szaúdiak kapcsolatát. Az amerikai politika ráadásul nem csak a palesztín-kérdést nem segítette előremozdítani, hanem még a szaúdiak regionális pozícióin is jelentősen rontott.

Mindezek tükrében mérleget vonva a Bush-adminisztráció politikája fölött, feltétlen sikerként könyvelhetőek el a Szaúd-Arábiában bekövetkező belső reformok, ugyanakkor ettől eltekintve én személy szerint inkább a negatívumokat érzem túlsúlyban. Bush-nak és csapatának ugyanis éppen a legjelentősebb kérdésekben nem sikerült eredményt felmutatnia, ezzel pedig meggyengítette saját és szövetségesei pozícióit egyaránt, ráadásul az Egyesült Államok térségbeli és globális megítélését is rendkívüli mélységekbe taszította. A Bush-kormány közel-keleti stratégiájának talán a legsikeresebb eredménye a globális geostratégiai céljainak megvalósítása volt. Azonban még ezen sikerek is a szaúdi partnerség gyengítését vonták maguk után, hiszen a hosszú távú katonai jelenlét biztosítása érdekében az amerikai támaszpontrendszer súlypontja áttevődött a szaúdiakról Irakra, míg a kőolajszektorban megvalósított diverzifikációs törekvéseknek köszönhetően a szaúdi olajimport mennyisége is egy folyamatosan csökkenő tendenciát mutat az Egyesült Államok gazdaságában.

Obama ezzel szemben nem csak retorikájában, hanem tényleges politikájában is újat hozott a két ország együttműködésébe. Mindenek előtt kiemelendő az, hogy az új adminisztráció sokkal fontosabb szereplőként tekint a szaúdiakra a térség főbb kihívásainak megoldásában, és ennek jegyében Washington több kérdésben előzetesen egyeztet Rijáddal, mielőtt bármit is lépne. Éles váltást jelent továbbá, hogy az iráni kérdésben a diplomáciai megoldások kerültek előtérbe, és a palesztín-izraeli relációban is egyfajta eltávolodást láthatunk Izraeltől, a palesztínok javára. Mindezen fejlemények pedig az oktatásban és az egyéb területeken mutatott szorosabb együttműködésekkel kiegészülve, az előző adminisztrációhoz képest rendkívül pozitív jövőképet jósolnak.

Visszatérve a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott célokra, azt mondanám, hogy a történelmileg meghatározó kőolaj, vallás és katonai támaszpontok hármasából napjainkban mindössze a kőolaj az, ami hagyományos értelemben még mindig jelentős. (Igaz, hogy volumene egyre csökken, mértéke azonban még mindig olyan kiemelkedő, hogy ez a faktor egyértelműen kihagyhatatlan az amerikai-szaúdi stratégiai partnerség összetartó elemei közül.) A vallási dimenzióval kapcsolatban viszont láthattuk, hogy a szovjetek elleni küzdelemmel legitimizált radikális csoportok pénzügyi támogatása ebben az értelemben már az 1990-es években elvesztette jelentőségét, sőt a terrorizmus növekvő fenyegetésével átkerült a kapcsolatokat gyengítő tényezők sorába. Ezzel szemben paradox módon napjainkban vallási szempontból éppen a radikális szunnita és síita csoportok elleni közös fellépés lehet az új kapocs. A belső reformokkal ugyanis Szaúd-Arábia is elkötelezte magát az Egyesült Államok oldalán a globális terrorizmus felszámolása mellett, ráadásul az Obama-adminisztráció tárgyalásakor láthattuk, hogy a királyi család már nem csak a síita feltartóztatást tartja fontosnak, hanem az iraki szunnita felkelőktől is igyekszik elvágni az anyagi forrásokat, ezzel elősegítve a régió stabilitásának megteremtését.[193] Ami a harmadik tényezőt, azaz a katonai

[193] Itt azért megjegyezném azt is, hogy ez a helyzet nem csak azért tekinthető paradoxnak, mert a hidegháborúhoz képest napjainkra pontosan ellenkező értelemben vált összetartó elemmé a

támaszpontokat illeti, ez egyértelműen jelentőségét vesztette az amerikaiak 2003-as tavaszi kivonulásával. Helyette talán a folyamatosan növekvő fegyverkereskedelem jelenthet egy egyre erősödő kapcsot, hiszen míg a hidegháborúban e tekintetben 50 év alatt könyveltek el 80 milliárd dollárnyi forgalmat, addig a Bush-kormány idején mindössze három év alatt sikerült 15 milliárd dollárnyi fegyverkereskedelmet realizálni. Ráadásul – ahogy említettem – már maga Obama is megkötött a 2009-es évre egy 2 milliárd dolláros üzletet. Ennek természetesen látni kell a korlátait is, hiszen a fegyverkereskedelem nem egy olyan globális stratégia része, mely hosszú távon garantáltan jelen lesz a két ország relációjában. Amíg azonban a Közel-Kelet problémáit nem sikerül megoldani, és a fő kihívást jelentő országok egyre fejlettebb nukleáris- és rakétatechnológiákra tesznek szert, addig biztosan lehet rá számítani, hogy ezen országok ellensúlyozása végett a fegyverkereskedelem fontos tényező marad az amerikai-szaúdi kapcsolatokban.

Összességében tehát úgy érzem, hogy ezzel az áttekintéssel sikerült bizonyítani, hogy a nehézségek ellenére az amerikai-szaúdi kapcsolatoknak igenis van még létjogosultsága, sőt a jövőben akár még ennél is szorosabb együttműködést láthatunk a két ország részéről. Mindezt elsősorban arra alapozom, hogy napjainkban mindössze egyetlen állam van a Közel-Keleten, mely esetleg kihívást jelenthet Washington számára – ez pedig Kína. Amint azonban az a Kínával foglalkozó fejezetből is kiderült, az Egyesült Államokkal szemben Pekingnek egyelőre még nincsenek meg a politikai és stratégiai pozíciói ahhoz, hogy reális alternatívát jelentsen. Kína ugyanis ezidáig mindössze egyetlen dimenzióban tudott csak Washington fölé kerekedni, mégpedig gazdaságilag, egyéb területeken azonban napjainkban még megkérdőjelezhetetlennek tűnnek az Egyesült Államok szaúd-arábiai pozíciói.

vallás; hanem amiatt is figyelemre méltó ez a fejlemény, mert éppen a Közel-Kelet legkonzervatívabb és legfundamentalistább alapokra épülő állama az, amely Amerika oldalán egyre határozottabban lép fel a vallási fundamentalizmust megvalósítani és elterjeszteni kívánó radikális csoportokkal szemben.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források:

9/11 Commission Staff Statement No.8 [2004]: *Counterterrorism before 9/11 - National Policy Coordination* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.166-181.

Ál-Szaúd, Abdulláh bin Abdul-Azíz [2002]: *Saudi Peace Initiative (Arab Peace Initiative*)
Forrás: http://www.mideastweb.org/saudipeace.htm
Letöltés ideje: 2010. április 4.

Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1981]: *Fahd Plan*
Forrás: http://www.knesset.gov.il/process/docs/fahd_eng.htm
Letöltés ideje: 2010. április 4.

Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1992]: *Majlis Ash-Shura Law*
Forrás: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/Majlis_Ash_Shura_Law.aspx
Letöltés ideje: 2010. január 1.

Ál-Szaúd, Fahd bin Abdul-Azíz [1992]: *The Law of the Council of Ministers*
Forrás: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/The_Law_of_the_Council_of_Ministers.aspx
Letöltés ideje: 2010. január 1.

Ál-Szaúd, Szaúd bin Fejszál bin Abdul-Azíz [1996]: *Public Statement by Prince Saud*
Forrás: http://www.saudiembassy.net/archive/1996/statements/page10.aspx
Letöltés ideje: 2010. április 2.

Berger, Samuel R. [2002]: *Testimony before the Joint Intelligence Committee*
Forrás: http://www.fas.org/irp/congress/2002_hr/091902berger.pdf
Letöltés ideje: 2010. február 20.

Bin Láden, Oszáma [2009]: Video source: *New Bin Laden Tape?* (CNN News on the 3rd of June, 2009)
Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=EMutbm1My00&feature=related
Letöltés ideje: 2010. április 9.

Global Security Organization [2003]: *Prince Sultan Air Base*
Forrás: http://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Global Security Organization [2000]: *Status of Forces Agreement*
Forrás: http://www.globalsecurity.org/military/facility/sofa.htm
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Hersh, Seymour [2008]: Video source: *Secret war against Iran underway* (Real News Interview with Hersh on the 1st of July, 2008)
Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=BRVWpX-Ifu8&feature=channel
Letöltés ideje: 2010. április 2.

National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States [2004]: *The 9/11 Commission Report*
Forrás: http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf
Letöltés ideje: 2009. december 28.

Oil Change International [2008]: *Oil Prices 1994-2008*
Forrás: http://priceofoil.org/wp-content/uploads/2008/06/oil_prices.png
Letöltés ideje: 2010. március 12.

OPEC [2000]: *Annual Statistical Bulletin 2000*
Forrás:
http://www.opec.org/library/Annual%20statistical%20Bulletin/pdf/AB002000.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Petraeus, David H. [2008]: The New York Times: *Insurgents in Afghanistan Are Gaining*
Forrás: http://www.nytimes.com/2008/10/01/world/asia/01petraeus.html?_r=1
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Quartet: the United Nations, European Union, United States and Russia [2002]: *The Roadmap – A performance-based roadmap to a permanent two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict*
Forrás: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/2989783.stm
Letöltés ideje: 2010. április 4.

Royal Embassy of Saudi Arabia [2002]: Press Release: *Saudi Arabia pledges $220 million for the reconstruction of Afghanistan*
Forrás: http://www.saudiembassy.net/archive/2002/press/page34.aspx
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Tenet, George J. [1998]: *Hearing on Current and Projected National Security Threats*
Forrás: http://fas.org/irp/congress/1998_hr/s980128t.htm
Letöltés ideje: 2010. február 20.

U.S. Central Intelligence Agency [2010]: CIA Factbook: *Saudi Arabia*
Forrás: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html
Letöltés ideje: 2010. április 10.

U.S. Energy Information Administration [2008]: *U.S. Imports by Country of Region*
Forrás: http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/PET_MOVE_IMPCUS_A2_NUS_EPC0_IM0_MB BLPD_A.htm
Letöltés ideje: 2010. március 12.

U.S. Energy Information Administration [2010]: *World Oil Balance*
Forrás: http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oilother.html
Letöltés ideje: 2010. március 12.

U.S. National Energy Policy Development Group [2001]: *Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future* (Cheney-report)
Forrás: http://www.teachengineering.com/collection/cub_/activities/cub_energy2/cub_energy 2_lesson04_activ ity5_report.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

United Kingdom House of Commons Foreign Affairs Committee [2006]: *Foreign Policy Aspects of the War against Terrorism*
Forrás:
http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmfaff/573/573.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 16.

United States Central Command – *History and Area of Responsibility*
Forrás: http://www.centcom.mil/
Letöltés ideje: 2010. január 2.

United States Congressional Research Service [2009]: *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008*
Forrás: http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R40796.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 11.

United States Congressional Research Service [2005]: *Iraq Oil: Reserves, Production, and Potential Revenues*
Forrás: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rs21626.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

United States Congressional Research Service [2009]: *Iraq: Regional Perspectives and U.S. Policy*
Forrás: http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33793.pdf
Letöltés ideje: 2010.április 10.

United States Congressional Research Service [2001]: *Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support*
Forrás: http://fpc.state.gov/documents/organization/6207.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

United States Congressional Research Service [2009]: *Saudi Arabia: Background and U.S. Relations*
Forrás: http://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 11.

United States Department of Defense [2001]: *Quadrennial Defense Review Report*
Forrás: http://www.defense.gov/pubs/pdfs/QDR2001.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

United States Department of Energy [2004]: *U.S. Oil Imports: Top Ten Countries of Origin*
Forrás: http://www1.eere.energy.gov/vehiclesandfuels/facts/2004/fcvt_fotw350.html
Letöltés ideje: 2010. március 12.

United States Department of Justice [2001]: *The USA Patriot Act: Preserving Life and Liberty*
Forrás: http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm
Letöltés ideje: 2010. február 22.

United States Executive Branch [2002]: *National Security Strategy of the United States*
Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf
Letöltés ideje: 2008. december 12.

United States White House [2009]: *Press Briefing on the Cairo Speech*
Forrás: http://www.whitehouse.gov/the-press-office/briefing-senior-administration-officials-cairo-speech-june-3-2009
Letöltés ideje: 2010. április 9.

USAID [2002]: *Afghanistan Program Description*
Forrás: http://www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/transition_initiatives/country/ afghan/progdesc.html
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Könyvek:

Andor László - Tálas Péter - Valki László [2004]: *Irak – Háborúra ítélve.* Zrínyi Kiadó, Budapest.

Bahgat, Gawdat [2003]: *American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea*. University Press of Florida, Gainesville.

Bronson, Rachel [2006]: *Thicker Than Oil - America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford University Press, New York.

Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. Routledge, New York.

Clarke, Richard A. [2004]: *Against All Enemies – Inside America's War on Terror*. Free Press, New York.

Commins, David [2006]: *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. I. B. Tauris, New York.

Hahn, Peter L. [2007]: *Historical Dictionary of United States-Middle East Relations*. Scarecrow Press Inc., Lanham.

Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York.

Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái.* Európa Kiadó, Budapest.

International Energy Agency [2008]: *World Energy Outlook 2008*. OECD Publishing, Paris.

Jany János [2006]: *Klasszikus iszlám jog – Egy jogi kultúra természetrajza*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Lippman, Thomas W. [2004]: *Inside the Mirage - America's Fragile Partnership with Saudi Arabia*. Westview Press, New York.

Martin, Richard C. [2004]: *Encylopedia of Islam and the Muslim World – Volume 1-2*. Macmillan Reference USA, New York.

Ottaway, David B. [2008]: *The King's Messenger: Prince Bandar bin Sultan and America's Tangled Relationship With Saudi Arabia*. Walker & Company Publishing, New York.

Peterson, J. E. [2003]: *The Historical Dictionary of Saudi Arabia*. Scarecrow Press Inc., Lanham.

Rostoványi Zsolt [2004]: *Az iszlám világ és a Nyugat: Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, Budapest.

Rostoványi Zsolt [2006]: *Együttélésre ítélve – Zsidók és palesztínok küzdelme a Szentföldért*. Corvina Kiadó, Budapest.

Unger, Craig [2004]: *House of Bush, House of Saud: The Secret Relationship Between the World's Two Most Powerful Dynasties*. Scribner Publishing, New York.

Vassiliev, Alexei [2000]: *The History of Saudi Arabia*. NYU Press, New York.

Wehrey, Frederic [2009]: *Saudi-Iranian Relations Since the Fall of Saddam - Rivalry, Cooperation, and Implications for U.S. Policy*. RAND Corporation Publishing, Santa Monica.

Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve.* Geopen Kiadó, Budapest.

Woodward, Bob [2007]: *Bush at War, Part III – State of Denial*. Simon & Schuster, London.

Wynbrandt, James [2004]: *A Brief History Of Saudi Arabia*. Facts on File Inc., New York.

Tanulmányok:

Aarts, Paul – Duijne, Joris von [2009]: Saudi Arabia After U.S.-Iranian Détente: Left in the Lurch?. *Middle East Policy*. Volume 16, Issue 3, p.64-76.

Alterman, Jon [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Regional Challenges for U.S. and Saudi Policymakers*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/23/united-states-saudi-arabia-iran-china-israel-alterman-exclusive/
Letöltés ideje: 2010.április 10.

Ashraf, Nasim [2009]: *The Islamization of Pakistan's Educational System: 1979-1989* In.: The Middle East Institute: *The Islamization of Pakistan, 1979-2009*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/Pakistan%201979-2009.pdf
Letöltés ideje: 2010. január 17.

Aufhauser, David – Anderson, Frank – Long, David E. – Kern, Nathaniel – Shobokshi, Hussein [2004]: Saudi Arabia, Enemy or Friend?. *Middle East Policy*. Volume 11, Issue 1, p.1-26.

Baev, Pavel K. [2007]: *Sad Wisdom of Hindsight: Soviet Intervention in Afghanistan (1979–1989)* In.: RAND Corporation: *Afghanistan: State and Society, Great Power Politics, and the Way Ahead*
Forrás: http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2008/RAND_CF238.pdf
Letöltés ideje: 2010. január 15.

Bahgat, Gawdat [2007]: Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process. *Middle East Policy*. Volume 14, Issue 3, p.49-61.

Balogh István – Láng László [2007]: *A látszat csal! Avagy az Egyesült Államok Irán politikája*
Forrás: http://www.kritikaonline.hu/kritika_07juli_aug_latszatcsal.html
Letöltés ideje: 2010. április 16.

Bíró Noémi – Wagner Péter [2007]: Felkelõk, terroristák, és halálbrigádok az iraki konfliktusban. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.200-221.

Blumenthal, Dan [2005]: Providing Arms – China and the Middle East. *Middle East Quarterly*. Volume 12, Issue 2, p.11-19.

Boot, Max - Kirkpatrick, Jeane J. [2006]: Council on Foreign Relations: *Iran's threat, Bush's dilemma*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/9659/irans_threat_bushs_dilemma.html
Letöltés ideje: 2010. április 2.

Boucek, Christopher [2007]: Saudi-US Relations Information Service: *Extremist Reeducation and Rehabilitation in Saudi Arabia*
Forrás: http://www.saudi-us-relations.org/articles/2007/ioi/070817-boucek-reeducation.html
Letöltés ideje: 2010. április 16.

Brinkley, Joel [2005]: The New York Times: *Saudi Warns U.S. Iraq May Face Disintegration*
Forrás: http://www.nytimes.com/2005/09/23/politics/23diplo.html?_r=1
Letöltés ideje: 2010. április 15.

Bronson, Rachel [2006]: Council on Foreign Relations: *5 Myths About U.S.-Saudi Relations*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/10728/
Letöltés ideje: 2010. január 15.

Bronson, Rachel [2005]: Council on Foreign Relations: *King Abdullah's Ascension Seen as Important 'Plus' by Washington*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/8580/bronson.html
Letöltés ideje: 2010. január 11.

Bronson, Rachel - Gause, F. Gregory III [2003]: Council on Foreign Relations: *SAUDI ARABIA: U.S. Relations*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/7837/saudi_arabia.html
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Bruno, Greg [2008]: Council on Foreign Relations: *Saudi Arabia and the Future of Afghanistan*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/17964/saudi_arabia_and_the_future_of_afghanistan.html
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Burkeman, Oliver [2003]: The Guardian: *America signals withdrawal of troops from Saudi Arabia*
Forrás: http://www.guardian.co.uk/world/2003/apr/30/usa.iraq
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Byman, Daniel L. [2007]: Brookings Institution: Saban Center: *Saudi Arabia's Own Iraq Nightmare*
Forrás: http://www.brookings.edu/opinions/2007/0208middleeast_byman.aspx
Letöltés ideje: 2010. március 13.

Chossudovsky, Michel [2006]: Global Research: *Nuclear War against Iran*
Forrás: http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=%20CH20 06010 3&articleId=1714
Letöltés ideje: 2010. április 3.

CNN News [2005]: Iran: U.S. strike would fail
Forrás: http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/02/08/iran.rights/index.html
Letöltés ideje: 2010. április 3.

Cordesman, Anthony H. [2005]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi Arabia: Friend or Foe in the War on Terror*
Forrás: http://csis.org/files/media/csis/congress/ts051108_cordesman.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 13.

Cordesman, Anthony H. – Burke, Arleigh A. [2008]: Center for Strategic & International Studies: *Saudi National Security and the Saudi-US Strategic Partnership*
Forrás: http://csis.org/publication/saudi-national-security-and-saudi-us-strategic-partnership
Letöltés ideje: 2010. február 23.

Csicsmann László [2009]: *Irán és az arab világ megosztottsága, különös tekintettel a Hamászra és a Hezbolláhra* című előadása a Károli Gáspár Református Egyetem *Merre tart Irán?* című konferenciáján 2009. november 20-án.

Dabashi, Hamid [2007]: Al-Ahram: *Thinking beyond the US invasion of Iran*
Forrás: http://weekly.ahram.org.eg/2007/831/focus.htm
Letöltés ideje: 2010. április 3.

Dhillon, Navtej – Hakimian, Hassan [2009]: The Brookings Institution: *Global Economic Crisis: A Catalyst for Change in Saudi Arabia?*
Forrás: http://www.brookings.edu/interviews/2009/0225_saudi_arabia_dhillon.aspx
Letöltés ideje: 2010. április 10.

Dobbins, James F. – Laipson, Ellen – Cobban, Helena – Korb, Lawrence J. [2009]: Middle East Policy Council: *Withdrawal from Iraq: What are the Regional Implications?*
Forrás: http://www.mepc.org/forums_chcs/57.asp
Letöltés ideje: 2010. április 10.

Doran, Michael [2003]: Council on Foreign Relations: Saudi Arabia, America's Ally and Enemy
Forrás:
http://www.cfr.org/publication/6618/saudi_arabia_americas_ally_and_enemy.html
Letöltés ideje: 2010. február 21.

Enazy, Askar H. [2009]: *Saudi Wahhabi Islam in the Service of Uncle Sam* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf
Letöltés ideje: 2009. november 20.

Freeman, Chas W. [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Saudi Arabia: The End of Progress Without Change*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/02/saudi-arabia-the-end-of-progress-without-change/
Letöltés ideje: 2010. április 10.

Gamble, Paul – Abdulkarim, Gasim [2010]: Saudi-U.S. Relations Information Service: *Saudi Chartbook*
Forrás: http://susris.com/documents/2010/100407-jadwa-chartbook.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 10.

Gause, F. Gregory III [2004]: *Saudi Arabia and the War on Terror* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.223-233.

Gazsi Dénes [2005]: Irán: „Irak csak ürügy volt, a valódi célpont mi vagyunk". *Kül-Világ*. Volume 2, Issue 4.
Forrás: http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2005/04/gazsi.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 2.

High, Richard [2009]: *Al-Rajhi wins Mecca-Medina rail contract*
Forrás:http://www.khl.com/magazines/international-construction/detail/item31295/
Letöltés ideje: 2010. április 11.

Huckabee, Michael D. [2008]: America's Priorities in the War on Terror. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 1, p.155-168.

Hussain, Syed Rifaat [2007]: Responding to Terrorist Threat: Perspective from Saudi Arabia and Pakistan. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*. Volume 30, Issue 3, p.1-24.

Ibrahim, Youssef M. [1992]: The New York Times: *Saudi King Issues Decrees to Revise Governing System*
Forrás: http://www.nytimes.com/1992/03/02/world/saudi-king-issues-decrees-to-revise-gover ning-system.html ?pagewanted=all
Letöltés ideje: 2010. január 2.

Kaye, Dalia Dassa – Wehrey, Frederic M. [2007]: A Nuclear Iran: The Reactions of Neighbours. *Survival*. Volume 49, Issue 2, p.111-128.

Kemény János [2008]: Az Iraki Szabadság-hadművelet tervezése. *Nemzet és Biztonság*. Volume 1, Issue 8, p.32-42.

Long, David E. [2009]: *Tawhid or Jihad: What Wahhabism Is and Is Not* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf
Letöltés ideje: 2009. november 20.

Malka, Haim [2010]: Center for Strategic and International Studies: *Dangerous Brinkmanship*
Forrás: http://csis.org/files/publication/0310_MENC_0.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 10.

McMillan, Joseph [2006]: United States Institue of Peace: *Saudi Arabia and Iraq – Oil, Religion, and an Enduring Rivalry*
Forrás: http://www.ndu.edu/inss/Repository/Outside_Publications/McMillan/200601XX_INSS_McMillan_O Pub_USIP.pdf
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Mouawad, Jad [2010]: The New York Times: *China's Growth Shifts the Geopolitics of Oil*
Forrás: http://www.nytimes.com/2010/03/20/business/energy-environment/20saudi.html?pagewanted=2&sq&st=nyt&%2334;&%2334;center%20for%20strategic%20and%20international%20studies&scp=1
Letöltés ideje: 2010. április 11.

Mouline, Nabil [2009]: *From Generation to Generation: The Succession Problems in Saudi Arabia* In.: The Middle East Institute: *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009: Evolution of a Pivotal State*
Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/SaudiArabiaViewpoints.pdf
Letöltés ideje: 2009. november 20.

N. Rózsa Erzsébet [2007]: Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet. *Külügyi Szemle*. Volume 6, Issue 2-3., p.152-199.

N. Rózsa Erzsébet [2009]: Magyar Külügyi Intézet Tanulmányok: *Gáza előtt, Gáza után – a gázai intervenció regionális és nemzetközi összefüggései*
Forrás: http://www.kulugyiintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2009-01-N_Rozsa_Erzseber-gaza.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 4.

N. Rózsa Erzsébet [2010]: *The Iraqi War and its Regional Consequences* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 16-án.

N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

N. Rózsa Erzsébet – Csicsmann László – Paragi Beáta [2009]: ZNME Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések: *Barack Obama kairói beszéde és annak visszhangja a muszlim Közel-Keleten, Pakisztánban és Izraelben*
Forrás:
http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_13.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 9.

Najat Shamil Ali [2010]: *Valóban elveszti vezető helyét a jövőben a Közel-Kelet a szénhidrogének piacán?* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *A Közel-Kelet gazdasági és társadalmi kihívásai a 21. században* című konferenciáján 2010. március 5-én.

Ottaway, David [2009]: The King and Us. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 3, p.121-131.

Otterman, Sharon [2003]: Council on Foreign Relations: *SAUDI ARABIA: Withdrawl of U.S. Forces*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/7739/#p11
Letöltés ideje: 2010. február 14.

Peterson, Peter G. [2004]: Council on Foreign Relations: *Prince Saud al-Faisal on the The United States and Saudi Arabia: A Relationship Threatened By Misconceptions*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/6982/united_states_and_saudi_arabia.html
Letöltés ideje: 2010. február 22.

Rennert, Leo [2009]: American Thinker: *President Obama, King Abdullah, and the end of Israel*
Forrás: http://www.americanthinker.com/2009/04/president_obama_king_abdullah.html
Letöltés ideje: 2010. április 9.

Rice, Condoleezza [2008]: Rethinking the National Interest. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 4, p.2-26.

Riedel, Bruce – Saab, Bilal Y. [2008]: Al Qaeda's Third Front: Saudi Arabia. *Washington Quarterly*. Volume 31, Issue 2, p.33-46.

Rostoványi Zsolt [2008]: *Iszlamizmus* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Válságok és konfliktusok a Közel-Keleten* című kurzusán 2008. szeptember 24-én.

Rubin, Barnett R. - Rashid, Ahmed [2008]: From Great Game to Grand Bargain – Ending Chaos in Afghanistan and Pakistan. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 6, p.30-44.

Sagan, Scott D. [2006]: How to Keep the Bomb From Iran. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 5, p.45-59.

Scahill, Jeremy [2009]: Global Policy Forum: *283 Bases, 170,000 Pieces of Equipment, 140,000 Troops*
Forrás: http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168/35899.html
Letöltés ideje: 2010. március 12.

Seznec, Jean Francois [2010]: Saudi-US Relations Information Service: *Why Saudi Arabia Does Not Support Iran Strike*
Forrás: http://www.susris.com/2010/03/11/saudi-arabia-does-not-support-iran-strike/
Letöltés ideje: 2010. április 3.

Siegel, Robert [2002]: Council on Foreign Relations: *Youssef Ibrahim discusses Saudi feelings toward the U.S.*
Forrás: http://www.cfr.org/publication/4640/youssef_ibrahim_discusses_saudi_feelings_toward_the_us.html?breadcrumb=/publication/publication_list%3Ftype%3Dinterview%26page%3D55
Letöltés ideje: 2010. február 14.

Shah, Anup [2009]: *The Arms Trade is Big Business*
Forrás: http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business#Armssalesfigures
Letöltés ideje: 2010. április 11.

Teitelbaum, Joshua [2009]: Jerusalem Center for Public Affairs: *The Arab Peace Initiative: A Primer and Future Prospects*
Forrás: http://www.jcpa.org/text/Arab-Peace-Initiative.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 4.

Telhami, Shibley [2008]: Brookings Institution: *2008 Annual Arab Public Opinion Poll*
Forrás: http://www.brookings.edu/topics/~/media/Files/events/2008/0414_middle_east/0414_middle_east_telhami.pdf
Letöltés ideje: 2010. február 23.

Telhami, Shibley [2009]: Brookings Institution: *2009 Annual Arab Public Opinion Survey*
Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/events/2009/0519_arab_opinion/2009_arab_public_opinion_poll.pdf
Letöltés ideje: 2010. április 9.

Tyler, Patrick E. [2001]: The New York Times: *A Nation Challenged: The Family; Fearing Harm, Bin Laden Kin Fled From U.S.*
Forrás: http://www.nytimes.com/2001/09/30/world/a-nation-challenged-the-family-fearing-harm-bin-laden-kin-fled-from-us.html?pagewanted=1
Letöltés ideje: 2010. február 14.

Visser, Reidar [2010]: *The Uncertified Election results: Allawi Comes Out on Top*
Forrás: http://historiae.org/uncertified.asp
Letöltés ideje: 2010. április 10.

Wagner Péter [2002]: Múlt-kor Történelmi Portál: *A Talibán felemelkedése és bukása*
Forrás: http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=5569
Letöltés ideje: 2010. január 17.

Wehrey, Frederic [2009]: RAND Corporation: *Bridge the Gulf: To Advance Negotiations with Iran, Cede Conventional Wisdom*
Forrás: http://www.rand.org/publications/randreview/issues/spring2009/iran.html
Letöltés ideje: 2010. április 3.

Wilson, Scott [2009]: The Washington Post: *King Abdullah Greets Obama in Saudi Arabia*
Forrás: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/03/AR2009060300943.html?sid=ST2009060204066
Letöltés ideje: 2010. április 9.

Mellékletek

1. ábra: A szaúdi királyi család legmeghatározóbb tagjai

Forrás: http://graphics7.nytimes.com/images/2002/12/20/magazine/22primer.468.jpg

2.ábra: A harmadik szaúdi állam uralkodóinak családfája

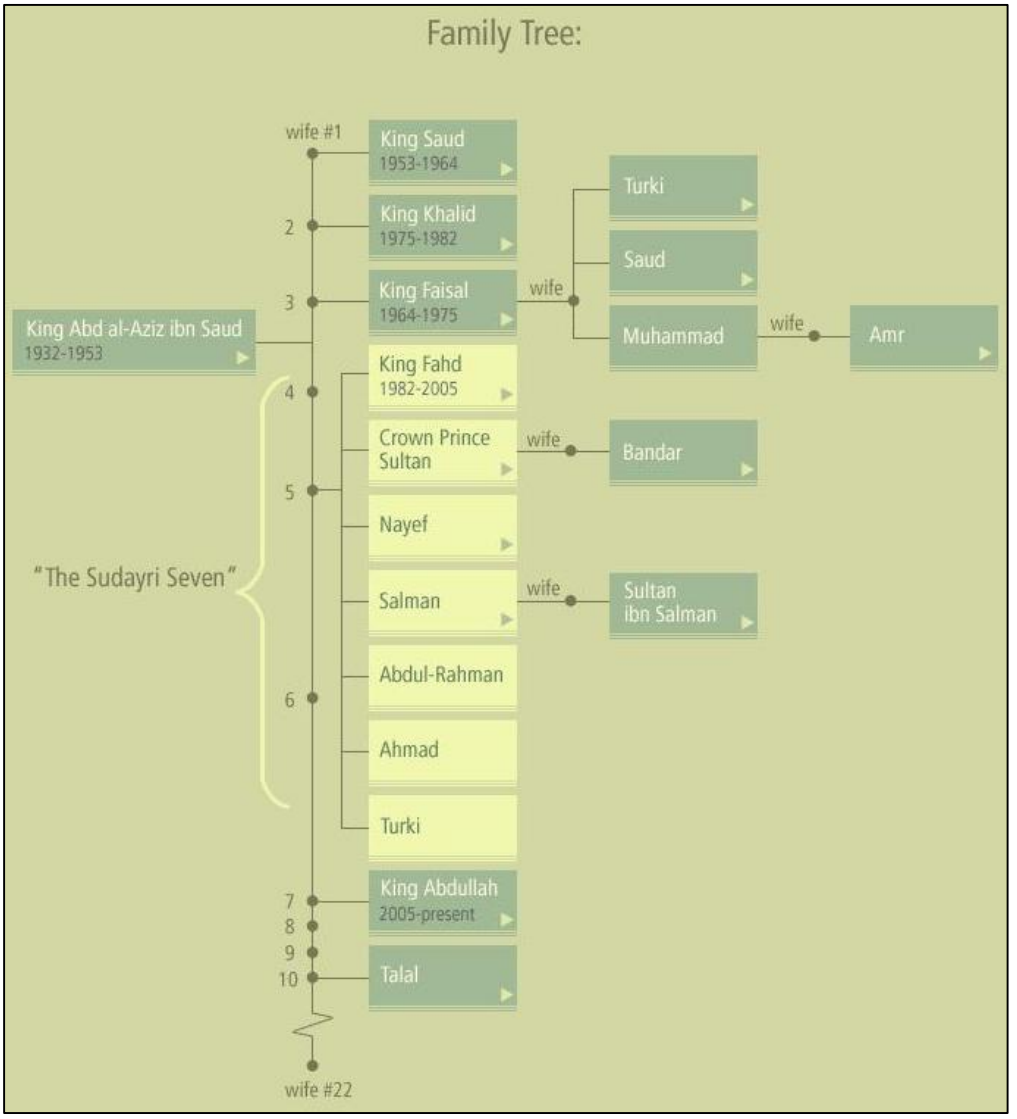

Forrás: http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saud/tree/

3.ábra: Szaúdi közvélemény-kutatás az Egyesült Államok közel-keleti politikájáról (Az ábrát a szerző készítette a Brookings Institution adatai alapján.)

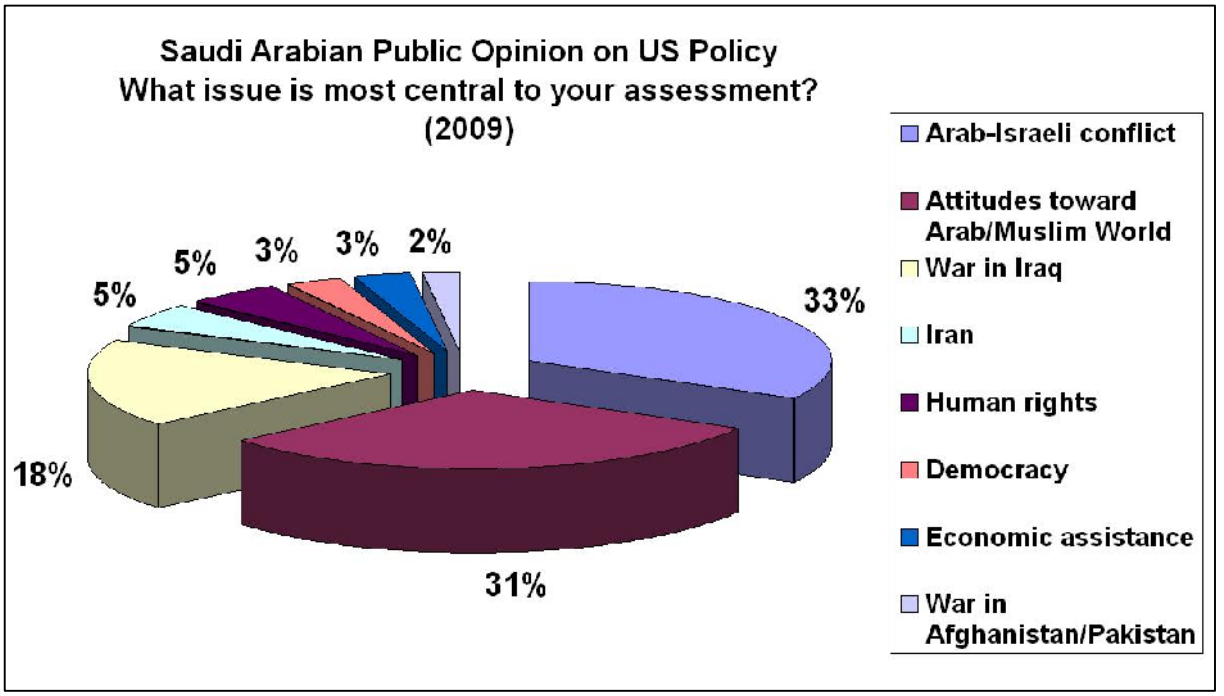

Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/events/2009/0519_arab_opinion/2009_arab_public_opinion_poll.pdf

4.ábra: Arab közvélemény-kutatás az Egyesült Államokról

:

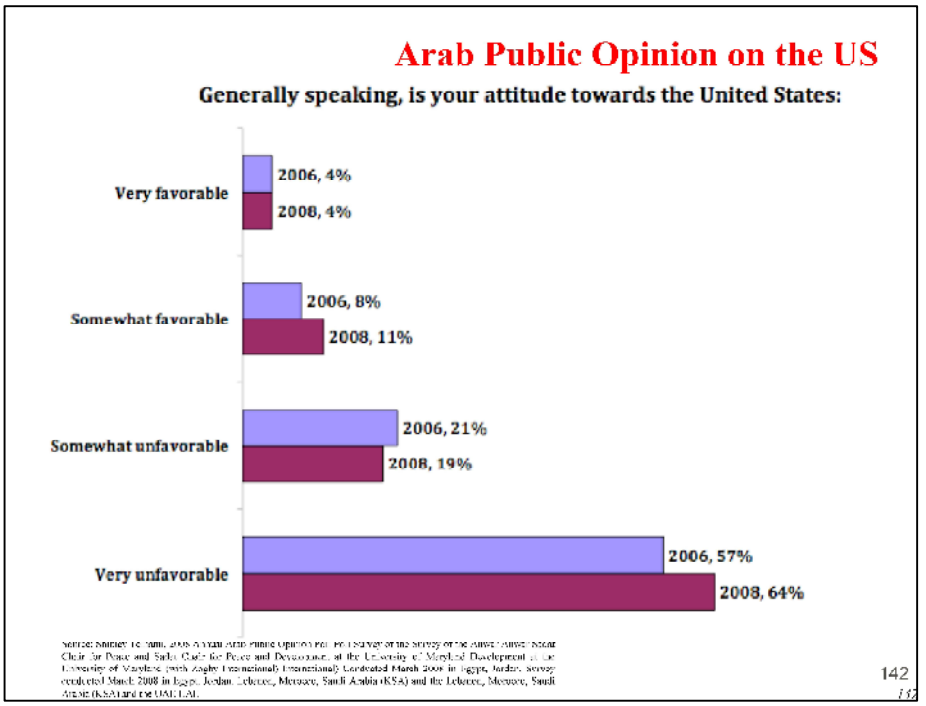

Forrás: http://www.brookings.edu/topics/~/media/Files/events/2008/0414_ middle_east /0414_middle_east_telhami.pdf

5.ábra: Arab közvélemény-kutatás az Egyesült Államok közel-keleti politikájáról

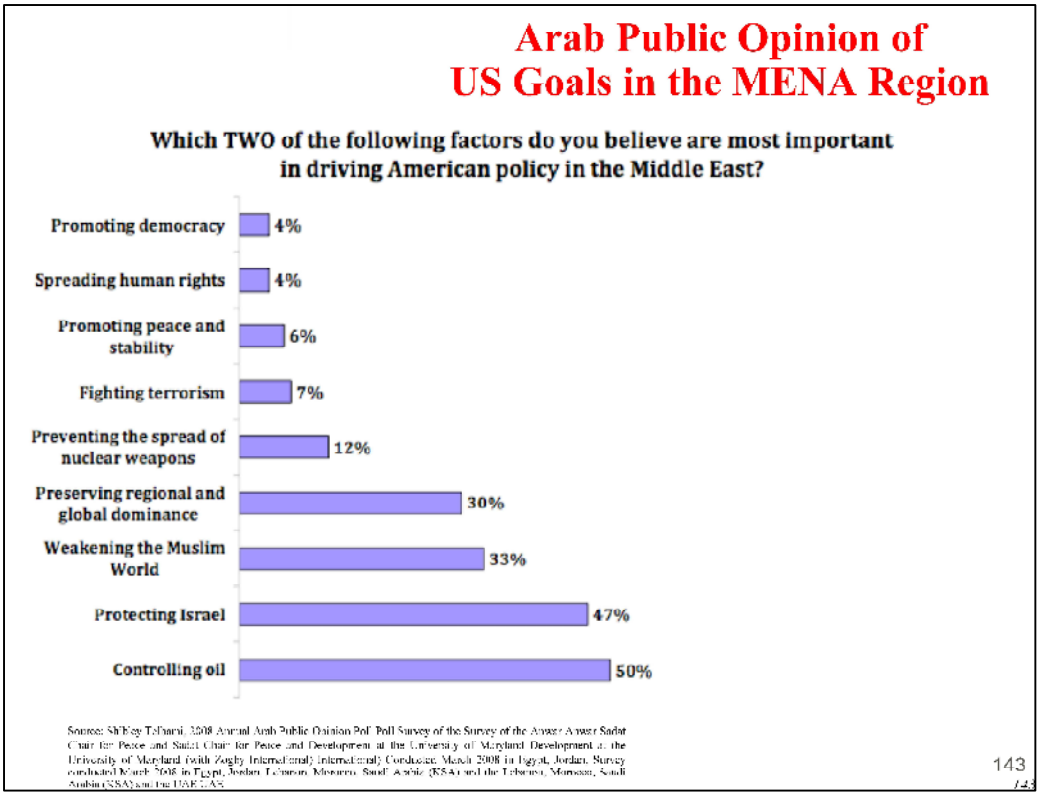

Forrás: http://csis.org/publication/saudi-national-security-and-saudi-us-strategic-partnership

6.ábra: Amerikai katonai bázisok Szaúd-Arábiában (2003 nyaráig)
(Az ábrát a szerző készítette a forrásban megadott térkép alapján.)

Forrás: http://www.topnews.in/files/Saudi_Arabia.jpg

7.ábra: Szaúdi közvélemény-kutatás az Obama-adminisztrációról

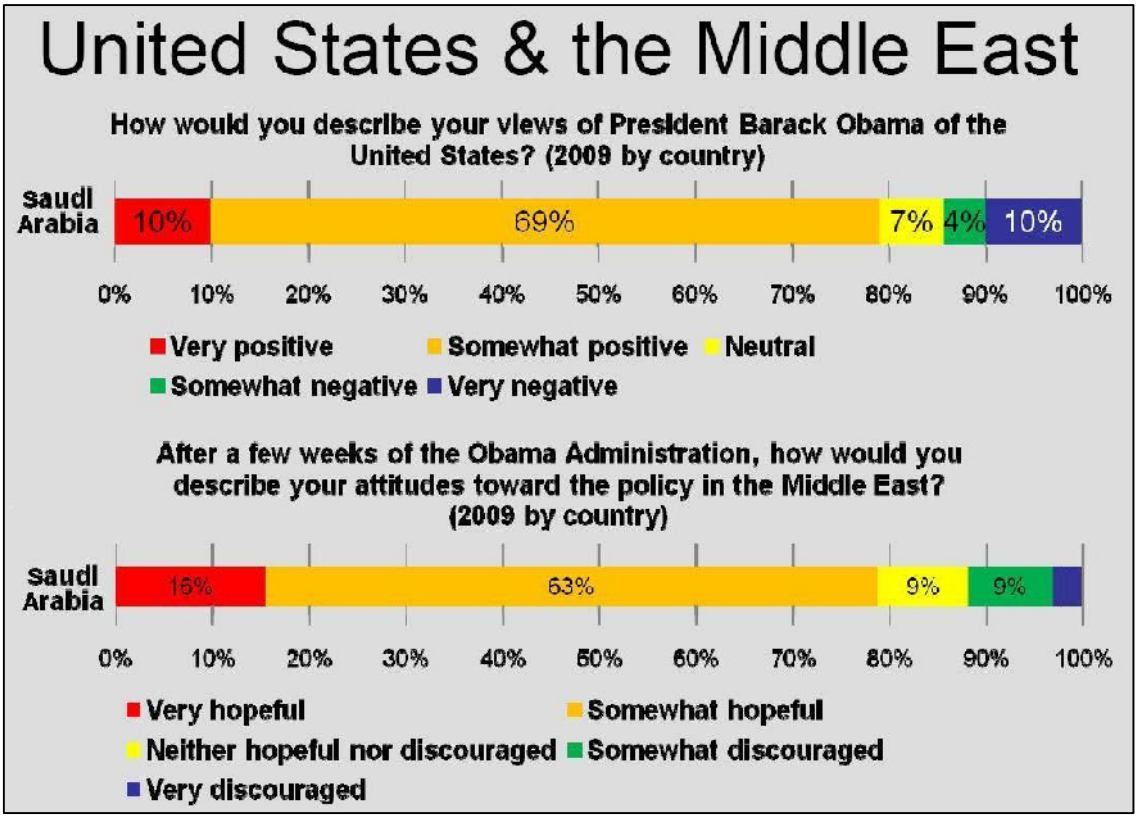

Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/events/2009/0519_arab_opinion/2009_arab_public_opinion_poll.pdf

8.ábra: Szaúdi kőolajexport Kínába és az Egyesült Államokba
(Az ábrát a szerző kiegészítette a Kína fejezetben lehivatkozott New York Times cikk adatai alapján.)

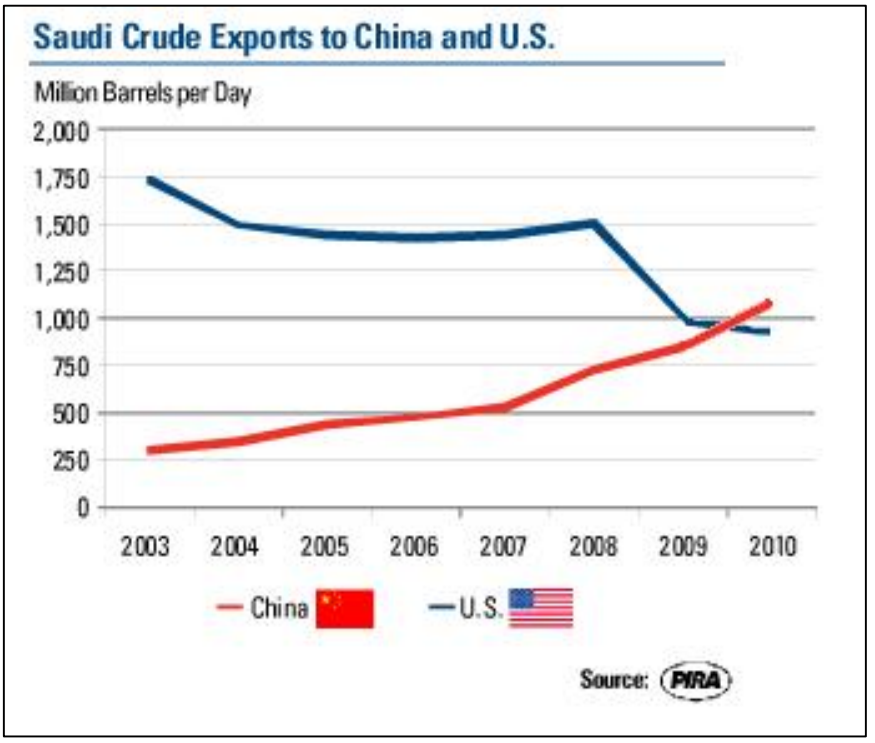

Forrás: http://www.usfunds.com/media/images/frank-talk-images/jan-jun2010/SaudiCrudeExports-020210.gif

9.ábra: Szaúd-Arábia főbb kőolaj- és gázmezői
(Az ábrán a szerző jelölte meg a dolgozatban említett két olajmezőt.)

Forrás: http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Saudi_Arabia/images/Oil%20Gas%20Fields%20Map.gif

Függelék

A dolgozatban használt arab nevek átirata	
Magyar	**Angol**
Abdul Rahmán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Abd al-Rahman bin Abdul Aziz Al Saud
Abdul-Azíz ibn Mohamed ibn Szaúd	Abdul Aziz ibn Muhammad ibn Saud
Abdulláh Azzám	Abdullah Azzam
Abdulláh bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Abdullah bin Abdul Aziz Al Saud
Abú Hamza al-Muhádzsir	Abu Hamza al-Muhajir
Abú Muszab az-Zarkávi	Abu Musab al-Zarkawi
Ahmed bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Ahmed bin Abdul Aziz Al Saud
Ajmán az-Zaváhri	Ayman al-Zawahiri
al-Káida	al-Qaeda
Arar	Arar
Bandar bin Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Bandar bin Sultan bin Abdul Aziz Al Saud
Dammám	Dammam
Dirijja	Diriyah
Fahd bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Fahd bin Abdul Aziz Al Saud
Hamász	Hamas
Hassza bint Ahmed al-Szudairi	Hussa Bint Ahmad al-Sudayri
Hezbolláh	Hezbollah
Ijád Allávi	Ayad Allawi
Khurajsz	Khurais
Madzslisz as-Súra	Majlis ash-Shura
Mahmúd Abbász	Mahmoud Abbas
Maktab al-khidmat	Maktab al-khidmat
Mohamed ibn Abdul-Vahháb	Muhammad ibn Abd-al-Wahhab
Mohamed ibn Szaúd	Muhammad ibn Saud
Mudzsáhedin Súra	Mujahideen Shura
Muqtada asz-Szadr	Muqtada asz-Szadr
Nájif bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Nayef bin Abdul Aziz Al Saud
Núri al-Máliki	Nouri al-Maliki
Oszáma bin Láden	Osama bin Laden
Rijád	Riyadh
Sammar	Shammar
Szajjid Kutb	Sayyid Qutb
Szálmán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Salman bin Abdul Aziz Al Saud

Szaúd bin Fejszál bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Saud bin Faisal bin Abdul Aziz Al Saud
Szudairi Hetek	Sudayri Seven
Szultán bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Sultan bin Abdul Aziz Al Saud
Táif	Taif
Turki bin Fejszál bin Abdul-Azíz Ál-Szaúd	Turki bin Faisal bin Abdul Aziz Al Saud
Zahrán	Dhahran

A táblázatban feltűntetett magyar átiratokat a szerző az angol nyelvű szakirodalom és az eredeti arab íráskép figyelembe vételével készítette.

Magas rangú amerikai-szaúdi csúcstalálkozók (2001-2010)			
Időpont	**Helyszín**	**Résztvevők**	**Főbb témák**
2002. április 25.	Craword, Texas (Egyesült Államok)	George W. Bush és Abdulláh koronaherceg	• Amerika és Izrael kapcsolata • Palesztín-kérdés • 9/11 támadások • Terrorizmus
2005. április 25.	Craword, Texas (Egyesült Államok)	George W. Bush és Abdulláh király	• Oktatási együttműködés • terrorizmus • Irán • palesztín-kérdés
2008. január 14-15.	Rijád (Szaúd-Arábia)	Abdulláh király és George W. Bush	• fegyverkereskedelem (900 rakéta eladása) • kőolaj-kereskedelem • Annapolis kudarca
2008. május 16.	Rijád (Szaúd-Arábia)	Abdulláh király és George W. Bush	• kőolaj-kereskedelem • kapcsolatok kezdeté-nek 75. évfodulója
2008. november 13.	New York (Egyesült Államok)	George W. Bush és Abdulláh király	• kőolaj-kereskedelem • pénzügyi válság
2009. április 2.	London (Egyesült Királyság)	Barack Obama és Abdulláh király	• amerikai-szaúdi kap-csolatok jövője • gazdasági válság • terrorizmus • palesztín-kérdés
2009. június 3.	Rijád (Szaúd-Arábia)	Abdulláh király és Barack Obama	• palesztín-kérdés • Irán • Afganisztán és Pakisztán • kairói beszéd
			
2005	**2008**	**2009**	

A táblázatot a szerző készítette az amerikai és a szaúdi hivatalos szervek által közzétett kiadványok illetve a sajtóban megjelent beszámolók adatai alapján.